

T.C
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

NURETTİN TOPÇU'NUN AHLÂK FELSEFESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sema TOPÇU

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Murat ERTEN

2025– Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

NURETTİN TOPÇU'NUN AHLÂK FELSEFESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sema TOPÇU

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Murat ERTEN

2025- Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

NURETTİN TOPÇU'NUN AHLÂK FELSEFESİ

Sema TOPÇU
2241012510

Sosyal Bilimler Enstitüsünde
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez

Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 22. 04.2025
Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 26.05.2025

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Murat ERTEN
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Fikri GÜL

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Muzaffer DEMİR

2025-Muğla

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 19/03/2025 tarih ve 1193/5 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile tez jürisi olarak atandığımız, Felsefe Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Sema TOPÇU'nun "Nurettin Topçu'nun Ahlâk Felsefesi" adlı tezi incelemiş ve aday 22/04/2025 tarihinde saat 14.00'da tez savunma sınavına alınmıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesi doğrultusunda yapılan tez savunma sınavı sonucunda tezin **kabul** edilmesine oy birliği ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Murat ERTEN

Üye
Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN

Üye
Prof. Dr. Fikri GÜL

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Nurettin Topçu’nun Ahlák Felsefesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlák ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

26/ 05 /2025
Sema TOPÇU

Nurettin Topçu'nun Ahlâk Felsefesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı çağdaş Türk düşünce dünyasının önemli düşünürlerinden Nurettin Topçu'nun ahlâk felsefesi hakkındaki düşüncelerini incelemektir. Çalışmanın ilk bölümünde öncelikle, Nurettin Topçu'nun yaşadığı dönemdeki düzen ve ahlâk alanındaki değişiklikler nedeniyle hayatı ele alınmıştır. Daha sonra yaşadığı dönemin sosyoekonomik ve sosyopolitik koşulları, öğretmenliği, etkilendiği ve etkilediği kişiler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Son bölümde ise Topçu'nun, Avrupa dönüşü kendi tarihimiz ve Batı felsefesini çok iyi bir şekilde sentezleyerek kendine özgü ahlâk sistemini kurma aşamaları ele alınmıştır. Bu çalışmada, Topçu'nun eserleri ışığında yol alınmıştır.

Nurettin Topçu'nun ahlâk sistemi üzerine eserleri temel alınarak genel ahlâk meselesini anlama adına Blondel'in Hareket felsefesinden yola çıkarak 'İsyan' kavramının Topçu'daki anlamı açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra hürriyet, sorumluluk, hareket ve ahlâk felsefesi bağlamındaki düşünce ve görüşleri geniş bir çerçevede incelenmiştir. Topçu'nun ahlâk sistemi incelenerek araştırmamız tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nurettin Topçu, ahlâk, isyan ahlâkı, hareket felsefesi, sorumluluk, özgürlük, tasavvuf.

The Moral Philosophy Of Nurettin Topçu

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the thoughts of Nurettin Topçu, one of the important thinkers of the contemporary Turkish intellectual world, on the moral Philosophy. In the first part of the study, Nurettin Topçu's life was primarily discussed due to the changes in order and morality in the period in which he lived. Then, the socioeconomic and sociopolitical conditions of the period in which he lived, his teaching, and the people he was influenced by and influenced by were evaluated within the framework of his work. In the last section, Topçu's stages of establishing his own moral system by synthesizing our own history and Western Philosophy very well after his return to Europe were discussed. In this study, we proceeded in the light of Topçu's works.

Based on Nurettin Topçu's works on moral systematics, in order to understand the general moral issue, the meaning of the concept of 'Rebellion' in Topçu was tried to be explained by starting from Blondel's philosophy of movement. Then, his thoughts and views in the context of freedom, responsibility, movement and moral philosophy were examined in a broad framework. Our research was completed by examining Topçu's moral system.

Keywords: Nurettin Topçu, morality, rebellion morality, philosophy of movement, responsibility, freedom, mysticism.

ÖN SÖZ

Bu tezde çağdaş Türk düşüncesi için oldukça önemli ve etkili şahsiyetlerinden olan Nurettin Topçu'nun ahlâk felsefesi incelenerek, ahlâk konusuna yaklaşımı, ahlâkın isyan ahlâkına dayandığı ve bir başkaldırı olduğu ele alınmıştır. Buna uygun bir zemin hazırlamak amacıyla, Nurettin Topçu'nun ahlâk anlayışının temellerini oluşturan hareket (action) felsefesinden etkilenmesi üzerinde durulmuştur ve Nurettin Topçu felsefesinin orijinal yanlarının tespit edilmesi üzerine çalışılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde Nurettin Topçu'nun hayat hikâyesine, belli başlı eserlerine, fikir dünyasını şekillendiren çeşitli durumlar ve şahsiyetlere yer verilmiştir. İkinci bölümde genel felsefi bakış açısı incelenmiştir. Daha sonra ahlâk ilkelerinin meydana gelme süreci ve ahlâkın bölümleri üzerinde durulmuştur. Nurettin Topçu'nun ahlâkının toplumların hayatına etkisi, hareket, isyan, ahlâki hürriyet ve delilleri, din ve ahlâkın toplumsal hayata etkileri gibi Nurettin Topçu'nun düşüncesinde önemli bir yere sahip çeşitli problemler ele alınmıştır. Böylece bu çalışmada düşünürümüzün ahlâk konusunda özgün bir bakış açısına sahip yanları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yüksek Lisans tez çalışmamın her aşamasında çalışmalarına yön veren, deneyimlerini, bilgilerini ve yorumlarını benden esirgmeden vakit ayırıp, yönlendirerek bana her türlü desteği sağlayan danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Murat ERTEN' e en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım sırasında beni yönlendiren, yardımları ile ufkumu açan değerli hocam Prof. Dr. Ali Osman Gündoğan' a ilgisinden dolayı en içten teşekkürlerimi sunarım.

Sema TOPÇU

26/05/2025

MUĞLA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU' NUN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI VE ÇOCUKLUK YILLARI	3
1.2. SOSYOPOLİTİK VE SOSYOEKONOMİK ORTAM.....	3
1.3. EĞİTİM HAYATI VE AVRUPA YILLARI	4
1.4. AVRUPA DÖNÜŞÜ, ÖĞRETMENLİĞİ VE VEFÂTI.....	7
1.5. ETKİLENDİĞİ VE ETKİLEDİĞİ İSİMLER	9
1.6. ESERLERİ.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

TOPÇU' NUN GENEL FELSEFESİ

2.1. FELSEFİ BAKIŞ AÇISI.....	18
2.2.BATICILIK-TÜRKÇÜLÜK-İSLÂMCIILIK KARŞISINDAKİ KONUMU.....	32
2.3.ANADOLU MİLLİYETÇİLİĞİ-İSLÂM SOSYALİZMİ.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU' NUN AHLÂK FELSEFESİ

3.1. TOPÇU' NUN AHLÂK MESELESİNE YAKLAŞIMI	43
3.2. AHLÂK FELSEFELERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ	49
3.3. İSYAN AHLÂKÎ.....	55
3.4. İSYAN-HAREKET.....	57
3.5. İSYAN-SORUMLULUK.....	61

3.6. İSYAN-ÖZGÜRLÜK.....	62
SONUÇ.....	64
KAYNAKÇA	67

GİRİŞ

Bu çalışma Cumhuriyet devri çağdaş Türk düşüncesi için oldukça önemli, etkili ve nadir düşünürlerden biri olan Nurettin Topçu'nun ahlâk felsefesi ile ilgili düşüncelerini konu edinmektedir. Nurettin Topçu modern düşünce tarihimizde öne çıkmış geleneksel düşünce ile batı kültürünü sentezleyip kendine özgü bir sistematik oluşturmuştur. Topçu'nun düşüncelerini anlayabilmek için, yaşadığı dönemi, coğrafyasını ve bu coğrafyanın dini, siyasi, sosyokültürel ve sosyopolitik yapısını anlamak gerekir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı ve Türkiye'de oluşan düzen değişikliği, o dönemdeki toplumun yaşadığı toplumsal sıkıntılara karşı kendine özgün düşünceler ve fikirler oluşturup ahlâk sistematiğine yönelmesini sağlamıştır. Topçu'nun fikri mücadelesi yönünden özgün tavrı ve alışılmış olanın dışındaki görüşleri, kendi kültürünü ve özünü kaybetmeden Batı'nınkiyle sentezlediği görülür. Bu yönüyle, Cumhuriyet tarihinde pek görülmeyen fikrî duruşa sahip olması, ısrarlı mücadelesi ve bazı kavramlarındaki özgünlükleri ile ilgi çekici kıymetli bir düşünürdür.

Topçu Avrupa'da aldığı felsefe ve ahlâk eğitimi ile özellikle Maurice Blondel'in 'Hareket Felsefesi' kurucusu olan, Blondel'den ilham almış ve Hareket felsefesinin yöntemlerini kullanarak kendine özgü bir ahlâk sistemi ortaya koymuştur. Bu çalışmada, ahlâk konusuna yaklaşımını, ahlâkın isyan ahlâkına dayandığı yani bir başkaldırı olduğu ele alınacaktır. Buna uygun bir zemin hazırlamak amacıyla, Nurettin Topçu'nun ahlâk anlayışının temellerini oluşturan hareket (action) felsefesinden etkilenmesi üzerinde durulacak ve Nurettin Topçu felsefesinin orijinal yanlarının tespit edilmesi üzerine çalışılacaktır.

Tez üç bölümden oluşacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde Nurettin Topçu'nun felsefesini anlayabilmek için hayat hikâyesine, belli başlı eserlerine, fikir dünyasını şekillendiren çeşitli durumlar ve şahsiyetlere yer verilecektir.

İkinci bölümünde ise üçüncü bölüme hazırlık mahiyetinde genel ahlâk felsefesine bakışı, batıcılık-Türkçülük ve İslamcılık karşısındaki görüşleri, Topçu'ya özgü kavramların meydana gelme süreci üzerinde durulacaktır.

Son bölümde ise Nurettin Topçu'nun ahlâkının toplumların hayatına etkisi, irade, ahlâkî hürriyet ve delilleri, ahlâkî determinizm ve delilleri, din ve ahlâkın toplumsal hayata etkileri, isyan ahlâkı gibi Nurettin Topçu'nun düşüncesinde önemli bir yere sahip çeşitli problemler isyan hareket, isyan hürriyet, isyan sorumluluk, sanat, din ve ahlâkta isyan kavramları ele alınacaktır. Nurettin Topçu'nun eserleri temel alınarak bize sunduğu imkânlar ölçüsünde okunmaya çalışılacaktır. Çalışmanın sonunda, düşünürümüzün ahlâk konusunda özgün bir bakış açısına sahip yanları tespit edilmeye çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'NUN HAYATI VE ESERLER

1.1. HAYATI VE ÇOCUKLUK YILLARI

Nurettin Topçu, 2. Meşrutiyetin etkilerinin (1908) henüz devam ettiği 20 Kasım 1909 yılın da İstanbul'un merkezi semtlerinden Süleymaniye'de doğmuştur. Babası Erzurumlu Topçuzâde Ahmet Efendi (1856-1920 veya 1922), annesi Erzincan Eğinli Kasap Hasan Ağa'nın kızı Fatma Hanımdır (1876-1979). Aile adı olarak kullanılan Topçuzâde ismi, Erzurum'un Rus işgali (1877) sırasında orduda topçu olarak görev yapan dedesi Osman Efendi'den kaynaklanmaktadır. Babası Erzurum'da tahıl ve hayvan ticareti ile uğraşırken daha sonra İstanbul'a göç etmiştir. Topçu'nun çocukluk ve ilk gençlik yılları İstanbul'da geçmiştir. Babasının ilk evliliğinden olan iki ağabeyi Balkan savaşında şehit düşmüş, babası ise iki oğlunu şehit vermenin ve Büyük Savaş'ın sonunda iflas etmenin yarattığı buhranın etkisiyle 1922'de vefât etmiştir.¹ Dolayısıyla ardı ardına patlak veren savaşların etkilerini maddî olarak gerilemek ve yakın aile bireylerini kaybetmek suretiyle yaşamında derinden hisseden Topçu ve ailesi, Süleymaniye'deki konağı satıp, annesi, babası ve öz ağabeyi Hayrettin ile birlikte yaşayacakları Çemberlitaş'taki eve taşınmışlardır. İstanbul Çemberlitaş Şâtır Sokak'taki iki katlı bu ahşap ev, hem Topçu'nun annesiyle uzun süre birlikte yaşadığı evi, hem de daha sonraları davetlerini yaptığı, düşüncelerini yaymak üzere toplantılar düzenlediği, yakın çevresi ve öğrencilerini kabul ettiği ve eserlerini yazdığı düşünsel karargâhı olmuştur.²

1.2. SOSYOPOLİTİK VE SOSYOEKONOMİK ORTAM

Nurettin Topçu'nun İstanbul'da doğup büyümesi entelektüel biyografisi açısından önemlidir. Hayatının ilk yıllarını sosyoekonomik ve sosyopolitik olarak

---

¹Ahmet Efendi'nin vefât tarihini nüfus kayıtlarından hareketle 1920 olarak veren kaynaklar da vardır. Bkz. Ali Birinci, *Bir İnsanla Karşılaşmak Nurettin Topçu'nun Sohbetlerinden Kalanlar*, 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021, s. 99-100.

² Mehmet Silay, *Fikir Dünyamızın Yıldızlarından Nurettin Topçu*, 2. Baskı, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010, s. 14-161; Emin Işık, *Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 9-16; İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021, s. 22-23.

karmaşık ve dengesiz bir toplum içerisinde geçirmiştir. Bu dengesizlik ekonomik gelir adaletsizliğinden, karmaşıklıkla önemli siyasal gelişmelerden kaynaklanır. Topluma hâkim bulunan yoğun ekonomik dar boğaza karşın, Topçu, müreffeh bir ailede büyümüş, ancak önceleri maddî sıkıntı yaşamayan ailesi sonradan ortaya çıkan sıkıntılar dolayısıyla yaşadıkları evle birlikte sosyal çevrelerini değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu noktada, bozulan ticarî ilişkilerinin meydana getirdiği dar boğazın dolaylı olarak Birinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte 1922 yılında babasının ölümüyle sonuçlandığı hatırlanmalıdır.³ Sosyal karmaşıklıkların veya çalkantıların temelinde ise İkinci Meşrutiyetin ilanı (1908), Balkan Savaşları (1912-13), Birinci Dünya Savaşı yılları (1914-1918), İstanbul'un işgali ile birlikte Osmanlı'nın çöküş sürecinin başlaması (1918-1923), Kurtuluş Savaşı yılları (1919-1923) ve (1923) Cumhuriyet'in ilanı yatmaktadır. Balkan Savaşları'nda iki ağabeyini şehit vermek, söz konusu toplumsal çalkantıların Topçu ve ailesi üzerindeki doğrudan etkisini gösteren bir durumdur. Aynı zamanda dünya tarihini değiştiren bu toplumsal değişimlere yakından tanıklık etmiş olan Topçu ilk ve orta eğitimini Osmanlı eğitim kurumlarında, liseyi Cumhuriyet kurumlarında tamamladıktan sonra, daha önce planlanmış olmadığı anlaşılan yükseköğrenimi için Fransa'ya gitmiştir (1928). Böylece hem Türk-İslam Anadolu değerlerine, hem Batılı yaşam tarzına aşına hale gelmiş, hem de söz konusu bu değişimlerin etkilerini en derin şekilde hissetmiştir.⁴

1.3. EĞİTİM HAYATI VE AVRUPA YILLARI

Nurettin Topçu okula başladığında adı nüfus cüzdanında ve lise diplomasında Osman Nuri olarak geçiyor.⁵ Nurettin Topçu eğitim hayatına İstanbul'da Reşit Paşa Numûne Mektebî'nde başlamış ve birincilikle bitirmiştir. Dergi ve kitap biriktirmeye ve okumaya olan merakının burada başladığı kaydedilir. Mehmet Âkif'e ömür boyu duyacağı hayranlığını da buradaki Türkçe Öğretmeni Nâfiz Bey'in etkisiyle

---

³Emin Işık, *Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 16.

⁴Emin Işık, *Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 12.; İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021, s. 5.

⁵İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021 s. 22. İlk ismi dedesinin adıdır. Soyadı Kanunu Çıktıktan sonraki resmi evrakta kendisi ve görevliler tarafından Nurettin/ Nurittin Topçu, Osman Nurettin Topçu yazılmış olmasına rağmen emeklilik evrakında adı tekrar Osman Nuri Topçu şekline dönüşmüştür. (1947) Bir evrakta Nurettin Topçuoğlu şeklindedir. Fransızca evrakta ise babasının adına nispetle Nurettin (Nouriddine) Ahmet olarak geçiyor.

edinmiştir.⁶ Bu okulun ardından Vefâ îdâdîsi'ne (bugünkü Vefâ Lisesi) kaydını yaptırmıştır (1921). Vefâ İdâdîsi'ndeki öğretmenleri arasında, daha sonra Diyanet İşleri Başkanlığı da yapacak olan Şerafettin Yaltkaya da bulunur. Bir yandan Kurtuluş Savaşı'yla ilgili ortaya çıkan olumlu haberlerin yarattığı sevinçli ortam, diğer yandan babası Ahmet Efendi'yi kaybetmenin verdiği hüznün etkisiyle derslerinde başarısız olan Topçu, Vefâ İdâdîsi'nden İstanbul İdâdîsi'ne (bugünkü İstanbul Erkek Lisesi) geçmiş (1924) ve buranın edebiyat şubesinden pekiyi derece ile mezun olmuştur (1928). Mezun olduktan hemen sonra haziran ayında yurt dışı üniversite eğitimi için devletin açmış olduğu sınavda başarılı olup, burslu on öğrenci arasında yer alarak Fransa'da felsefe eğitimi almaya hak kazanmıştır (1928). Bu sınavı kazanan diğer burslu öğrenciler arasında Hamdi Akverdi, Halil Vehbi Eralp, Enver Ziya Karal ve Ziya Somar, Hamdi Ragıp Atademir bulunmaktadır.⁷

Kendisinden önce Fransa'ya giden Remzi Oğuz Arık, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Cevdet Perin ve Bedrettin Tuncer bu dönemde Paris'tedirler. Topçu'nun Fransa yıllarında özellikle Remzi Oğuz Arık ve Ziyaeddin Fındıkoğlu ile görüşmeleri olmuştur.⁸

Fransa'da kaldığı altı yıllık (1928-1934) sürede burada kendisini iyi bir şekilde yetiştirmek için bütün imkânlarını kullanarak dinamik bir öğrencilik hayatı geçirmiştir. Fransa, Türkiye'deki liselerin denkliğini kabul etmemesinden dolayı orada liseden başlamıştır. Topçu önce Fransızcasını geliştirmek ve mecburi olan lise fark derslerini tamamlamak için Aix Lisesini bitirir.⁹ Topçu liseyi bitirdikten sonra zaman kaybetmeden Aix Üniversitesi psikoloji bölümüne kaydolur (1929-30). İki

---

⁶Emin Işık, *Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 17-18; İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021, s. 24.

⁷Emin Işık, *Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 21-25; İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021, s. 23-24; Ezel Erverdi, *Nurettin Topçu Dünden Kalanlar Geleceğe Umutlar*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 1241; Ali Osman Gündoğan, *Erzurum'un Yüzleri Nurettin Topçu*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2015, s. 6. Hamdi Ragıp Atademir aynı tarihlerde Aix Lisesinde olduğu kaydedilmiştir. Bkz. Mehmet Birgül, *İrade Hareket İsyân Nurettin Topçu'nun Entelektüel Biyografisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013, s. 108-110.

⁸Hüseyin Karaman, *Nurettin Topçu*, İzmir: Kaynak Yayınları, 2010, s. 15; İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021, s. 25; Emin Işık, *Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 26.

⁹İsmail Kara, *Bir Ahlâk Davası Nurettin Topçu*, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2023, s.55; Mehmet Sılay, *Fikir Dünyamızın Yıldızlarından Nurettin Topçu*, 2. Baskı, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010, s. 15.

sene sonra da Sorbonne Üniversitesi Strasbourg'daki¹⁰ Fakültesi felsefe eğitimi için kaydolar. Topçu'nun öğrencilik yaptığı zamanlarda aldığı sertifikalar Psikoloji ve Estetik (Haziran 1930), Felsefe ve Mantık (Kasım 1932), Sanat Tarihi (Kasım 1932), Sosyoloji ve Ahlâk (Haziran 1933) Sanat ve Arkeolojisi (Kasım 1933) gibi sertifikalar almıştır.¹¹ Topçu'nun yoğun eğitim döneminde lisans, yüksek lisans, doktora eğitimini ve Fransızca dili öğrenmesi yüksek bir sosyal bilimler zekâsına sahip şahsiyetle karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor diyebiliriz. Topçu'nun Avrupa yılları ağırlıklı olarak okul, kütüphane ve ev arasında geçse de hafta sonları Avrupa'nın hayatını, kurumları ve bunların dini kültürel yönlerini inceleme imkânı olmuştur. Yine hafta tatillerinde Türk talebe derneklerinin terkip ettikleri toplantılara, üniversite, araştırma merkezleri ve kiliselerdeki konferans ve seminerlere gittiği üzerine yazılar ve fotoğrafları vardır.¹²

Sorbonne'da felsefe alanında doktora yapan ilk Türk öğrencisi olan Nurettin Topçu'nun doktora çalışması, *Conformisme et Révolte* Fransızcadan Türkçe 'ye *İsyân Ahlâkı* adıyla çevrilmiştir. Avrupa'ya giden öğrenciler arasında ilk Ahlâk felsefesi çalışan öğrencidir. Çalışması Sorbonne Üniversitesi Felsefe Jürisi tarafından yılın en başarılı doktora tezi seçilir.¹³

Topçu'nun tez savunmasını izleyenler arasında Adnan ve Halide Edip Adıvar¹⁴ da bulunmuştur. Adnan Adıvar Massignon'a Türkçe dersi veriyor olması ve

---

¹⁰Mehmet Birgül, *İrade Hareket İsyân Nurettin Topçu'nun Entelektüel Biyografisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013, s. 124-129.

¹¹Ali Osman Gündoğan, *Erzurum'un Yüzleri Nurettin Topçu*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2015, s.7; İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021 s. 61; İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021, s. 25.

¹²İsmail Kara, *Bir Ahlâk Davası Nurettin Topçu*, İstanbul, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2023, s. 68-73.

¹³İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021, s. 22-23; Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 13; Mehmet Sılay, *Fikir Dünyamızın Yıldızlarından Nurettin Topçu*, 2. Baskı, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011, s. 16; Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 68-71.

¹⁴Emin Işık, *Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s.35. Adnan Adıvar, eşi Halide Edip Hanımla birlikte Paris'te ikamet ediyordu. Adnan Bey, Terakkiperver Fırkasının kurucuları arasındaydı. Parti kapatılınca bazı siyasi sebeplerden Fransa'ya gitmek zorunda kalmıştı. Massignon'un dostu idi. Massignon, kendisinden Türkçe dersleri alıyordu. Ancak, Adnan Bey, aynı zamanda Paris'te "Ecole des Langues Orientales Vivantes"da; yani, "Şark Dilleri Okulu"nda hocalık yapıyordu. Massignon'a verdiği Türkçe dersini Nurettin'e devretti. Nurettin, her Pazar, Massignona gidiyor, ona Türkçe dersi veriyordu. Dersten sonra da Türkiye'deki tarih ve sanat eserleri üzerinde sohbet ediyorlardı.

Adıvar'ın Türkiye'ye dönüşünden sonra Nurettin Topçu derslere devam edecektir. Topçu tasavvuf tarihçisi ve Hallâc-ı Mansûr mütehasısı Louis Massignon ile tanışır. Ondan İslâm tasavvufu konusunda istifade etmiştir.¹⁵

Fransa'da Louis Massignon¹⁶ ve hareket felsefesinin kurucusu Maurice Blondel ile tanışması, aynı zamanda Blondel'in *L'Action* adlı eseri Topçu'nun fikirlerinin olgunlaşmasında etkili olmuştur. Topçu ve Blondel'in düşünceleri arasındaki uyum, bu etkinin artmasını ve ortaya özgün bir sentezin çıkmasını sağlamıştır. Topçu, hareket felsefesinin etkisinde kalmış, bu felsefenin kavramlarını ve metodunu kullanarak Anadolu'yu, kültürünü ve ahlâkî yaşam ilkelerini onun gözünden yeni bir okumaya tâbi tutmuştur.¹⁷ Bu okumanın ilk önemli ürünü, Sorbonne'da bir Türk öğrenci tarafından ahlâk felsefesi alanında yapılan ilk doktora çalışması olan *İsyan Ahlâkî*'dir. Bu çalışması Topçu'nun düşünsel idealleri üzerine önemli ipuçları barındırır.

1.4. AVRUPA DÖNÜŞÜ, ÖĞRETMENLİĞİ VE VEFÂTI

Nurettin Topçu, doktora tezini başarıyla tamamlamasının ardından memleketine dönüş hazırlıkları yaparken, hocaları tarafından Fransa'da kalması ve felsefe çalışmalarına Sorbonne felsefede doktor asistan olarak devam etmesi teklif edilse de 1934 yılında yurda dönmeyi tercih etmiştir.¹⁸

Türkiye'ye döndükten sonra Galatasaray Lisesi'nde felsefe öğretmenliğine başlamış, ardından İstanbul Erkek Lisesi, Vefa Lisesi, Denizli İsmet İnönü Lisesi,

---

¹⁵İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021, s. 26.

¹⁶Massignon, arkeoloji ve sanat tarihi okumuştur. Samarra harabelerinde kazı da görev alır. Kazı sırasında üzerinde Arapça yazılar olan bir testi parçası bulunur. Bu testi üzerindeki yazının Hallâc'a ait olduğu bulunur. Kazıları bırakarak İslâm sanatlarının temelinde yatan ve ona yön veren mistik düşünceyi anlamak için çalışmalar yapmaya başlar. Massignon'un özellikle Hallâc-ı Mansûr üzerine yaptığı çalışmalar, Doğu ile Batı arasında köprü kuran, bilimsel eserlerden biridir. Sadece akademik bir çalışma değil; aynı zamanda onun düşüncesini anlamaya, hissetmeye ve kendi iç dünyasında da yaşamaya çalışır. Samarra'daki o kazı sırasında bulduğu, Hallâc-ı Mansûr'a ait olduğu düşünülen yazılı testi parçası, hayatının seyrini değiştiren bir kırılma noktası olur. O andan itibaren sadece arkeolojik nesnelere değil, bu nesnelere taşıdığı derin anlamlarla da ilgilenmeye başlar. Hallâc'ın "Enel Hak" sözüyle sembolleşen mistik düşüncesi, Massignon da büyük bir ilgi uyandırır. Mistik düşünceye olan ilgisi, onu İslam dünyasını anlamaya ve anlatmaya yönlendirir. Emin Işık, *Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023 s. 35-36; Mehmet Silay, *Fikir Dünyamızın Yıldızlarından Nurettin Topçu*, 2. Baskı, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011, s. 15.

¹⁷Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 13.

¹⁸Emin Işık, *Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 73.

Haydarpaşa Lisesi, Robert Kolej, İmam Hatip Orta Okulu ve Lisesi ve Cağaloğlu Kız Enstitüsünde (1965-1966)¹⁹ görev yaptıktan sonra 1974 yılında emekli olmuştur. Meslek hayatı boyunca felsefe, sosyoloji, psikoloji, din psikolojisi ve dinler tarihi derslerini yürütmüştür. Topçu ayrıca İmam Hatip ortaokul ve liselerinde okutulmak üzere felsefe, sosyoloji, psikoloji, mantık ve ahlâk dersleri için ders kitaplar kaleme almıştır.²⁰

Topçu, *Sezginin Değeri: Bergson* adlı çalışmasıyla doçentlik ünvanı almış, 1948-1949 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde Hilmi Ziya Ülken 'in yönetiminde iki yıl eylemsiz doçentlik yapmış fakat çeşitli sebeplerle kadro alamamıştır. Bununla birlikte Topçu, hem Erzurum Atatürk Üniversitesi'nin kuruluş yıllarında kendisine yapılan hocalık teklifini, hem de Fransa'dan dostu Remzi Oğuz Arık'ın Ankara İlahiyat Fakültesi'ne gelmesi için yaptığı teklifi, annesine bakmak zorunda oluşunu ve sıhhatini gerekçe göstererek kabul etmemiştir.²¹ Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun müdürlüğü döneminde ise İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü felsefe grubu alanında ders vermesi gündeme gelmesine rağmen gerçekleşmemiştir.

Topçu 1935 yılında hem düşünsel olarak etkisinde kaldığı hem de yazılarında adından sıkça bahsettiği aile dostu Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Ulaş'ın kızıyla evlenmiştir. İki yıl süren evliliği, sürekli şehir dışına gerçekleşen sürgün benzeri zorunlu tayinleri dolayısıyla devam etmemiştir. Yeni bir evlilik yapmayan Topçu, 1975 yılının Nisan ayında hastalanmış ve 10 Temmuz 1975'te İstanbul'da vefât etmiştir. Fatih Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Topkapı Kozlu kabristanına defnedilmiştir.²²

---

¹⁹Mehmet Birgül, *İrade Hareket İsyân Nurettin Topçu Entelektüel Biyografisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013, s. 279.

²⁰Ali Osman Gündoğan, *Erzurum'un Yüzleri Nurettin Topçu*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2015, s. 7.

²¹İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021, s. 34.

²²İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021 s. 35; Ali Osman Gündoğan, *Erzurum'un Yüzleri Nurettin Topçu*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2015 s. 14.

1.5. ETKİLENDİĞİ VE ETKİLEDİĞİ İSİMLER

Topçu'nun düşünce dünyasının şekillenmesinde ailesi ve yakın çevresinin etkili olduğu görülmektedir. Aynı zamanda İstanbul'da doğup büyümüş ve imparatorluktan cumhuriyete geçişin yakından tanıklık etmiş olması da düşüncesindeki çok yönlülüğü desteklemiştir. Çok yönlü bir düşünce dünyasına sahip olan Nurettin Topçu'nun bu yönünü geliştirmesinde, yurt içinde ve Fransa yıllarında tanıdığı filozofların, entelektüellerin ve bilim insanlarının önemli bir etkisi olduğu inkâr edilemez. Avrupa kültür, medeniyet, din, felsefe ve edebiyat çevrelerinden o dönemin ileri gelen isimlerinden, kişiliğine ve fikrine yakın bulduklarından dersler almak ve sohbetlerinde bulunmak suretiyle yararlanmıştı.

Topçu'nun kişiliğinin oluşmasında ve düşüncesinin şekillenmesinde temel sosyopolitik etken, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü (1909-1923), devlet sınırlarının daralarak Anadolu içlerine kadar geri çekilmesi, Cumhuriyetin kuruluş ve yükseliş döneminde (1923-1975) yaşamış olması ve İttihat ve Terakki Partisi'nin bu daralma, çöküş ve kuruluşa başrolü oynaması etkili olmuştur. Nurettin Topçu, gelenekselliğin kaynağı olan kırsal hayatın çözülüşünün, nüfusun hızla kentlere akışının, yerleşik değerlerin ve statülerin radikal biçimde değişmesinin yakın tanığıdır. Batılı eğitim öğelerini kendi manevî kültürü ile sentezlemiş, hem İslâmî/geleneksel hem modern/batılı değerleri tanıyan bir düşünür olarak, İttihat ve Terakki'nin önde gelen temsilcisi Ziya Gökalp'in sosyolojizmine ve hars-medeniyet ayrımına karşı geliştirilen Anadolu milliyetçiliğinin başat temsilcilerinden olmuş, maddeciliğe karşı İslâmî ve milliyetçi bir düşünce sergilemiştir. Felsefesi akılcı ancak sezgiye dayalı, aşkınlığa önem veren, bireyin iç dünyasını yansıtan ruhçu bir temele dayanır. Güçlü şahsiyeti ve parlak zekâsı mücadeleci karakterine bu konuda yön vermiştir.²³

Bu yönüyle Topçu'nun etkisinde kaldığı yerli tarihî şahsiyetler Mevlânâ Celâleddin, Yunus Emre, İstanbul Fatihî Sultan II. Mehmet²⁴, İstiklâl Şairi Mehmet

²³Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 82.

²⁴Fatih Sultan Mehmet on sekiz yaşına geldiğinde altı tane lisanı, devrinin mühendislik kültürüne sahip aynı zamanda otoriter bir devlet adamı olması, resim ve edebiyat sahalarında kendisini yetiştiren bir şahsiyettir. Onun şahsiyetinde, rönesans ve inkılapları önemsemesi; ilim ve zekâsı, irade ve iman, devlet adamı olmak içinde kahramanlık vasfı yeterli değildir, sonsuz fedakârlık özelliklerine sahiptir. Büyük fetihle birlikte; fethin ilk ve en büyük eseri iman harikası oluşudur. Kuruluşu tamamlanan yeni devletin felsefe temeli ruhçuluktur. Doğunun büyük beldesinde yapılacak Rönesans'ın kapısı olacaktı

Âkif Ersoy, Nakşi Şeyhi Abdülaziz Bekkine, İmam-Hatip Okullarının kurucusu Mahmut Celaledin Ökten, hukukçu ve vatanperver Hüseyin Avni Ulaş ve Anadolu toprağını çok iyi tanıyan ve ona gönülden bağlı arkeolog Remzi Oğuz Arık olarak sayılabilir. Topçu, Fransız düşünürler Massignon ve Blondel'e ise sadece zekâları ve bilgilerinden dolayı değil, aynı zamanda hür fikirli, medeni cesaret sahibi, üstün karakterli birer aydın olmalarından dolayı hayranlık duymuştur. Bunlar dışında Pascal, Gandi, Mehmet Âkif, Avni Ulaş, Remzi Oğuz, Yunus Emre ve Mevlâna gibi büyük şahsiyetlere ise hep ahlâk ve dava adamı olmaları sebebiyle hayranlık duymuştur.²⁵

Topçu'nun derinden etkilendiği şahsiyetlerden Mehmet Âkif Ersoy'u, ilkokul yıllarında Türkçe öğretmeni Nafiz Bey sayesinde tanımış ve aradığı ideal şahsiyetin özelliklerinin birçoğunu onda bulmuştur. Birçok bölümünü ezbere bildiği *Safahât*'ı bir şiir kitabı olmaktan çok bir ahlâk metni gibi gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Onun ahlâk filozofu olmaktan önce ahlâkın metafizik kaynağını ve ahlâkî yaşamın temel ilkelerini araştırdığı ve bu ilkelerin pratik örneklerini Âkif'in yaşam tarzında bulduğu ifade edilebilir.

Mehmet Âkif (1873-1936), Topçu'nun ilk rol modellerden biri ve onun *büyük adamıdır*. Ona göre, büyük eseriyle hayatı örtüşen kişidir. Onda aranan vasıflar, “önce bütün ömründe aynı kanaâtin, aynı imanın sahibi olan adamdır. Devirlere, zaruretlere, cemiyetlere göre değişmez, muhitine uymaz; muhiti kendine uydurur, uydurmazsa çarpışır. Cemiyetten daha kuvvetlidir, cemiyeti sürükleyicidir. Âkif, bizi bu dünyada iken büyük mahkemenin huzuruna yükselten bir mürşittir, büyük kurtarıcıdır”.²⁶ Bu anlamda Topçu Akif'te, Müslüman ahlâkın metafizik karakterini, kaynağını tasavvuftan alan zarif, özlü ve hakikî bir Müslümanlığı, Anadolu sosyalizminin ahlâkî kaynağını oluşturacak olan merhamet, sorumluluk ve hareket ilkelerini içeren bir yaşayış ve ahlâkî ideallerin yaşayan bir örneğini bulur.

---

ve bu sayede Asya'ya aydınlık asrı getirebilecek insandı, Topkapı Sarayı'ndan başlayarak Türk dünyasının İstanbul'da yeni bir sanat idealine kavuşturmak için şöhretli sanatkârları getirtti, Hüdavendigâr'la Yıldırımlar'ın başlattığı Anadolu'nun milli birlik dâvası, Fatih'in kılıcı ile tamamlandı. Yeni Türk devletinin temeli adaletti. Fethin en emin bekçisi oldu.” Bu bağlam da insan iradesinin sonsuzluğa doğru bir yolculuğa çıkması, insanın ilahi olanla birleşme çabasıdır. Nurettin Topçu, *Büyük Fetih*, 21. Baskı İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 53-55.

²⁵Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 37.

²⁶Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 18-19.

Topçu'nun etkilendiği isimlerden bir diğeri çocukluğundan beri tanıdığı, ciddiyetine, vakârına, cesaretine ve vefakâr bir karaktere sahip olmasına hayranlık duyduğu *Millet Mistikleri*'nin²⁷ önemli şahsiyeti Hüseyin Avni Ulaş'tır (1887-1948).²⁸ Avni Ulaş, İstiklâl Mücadelesine başlangıç teşkil eden Erzurum Kongresi'nin düzenlenmesinde en fazla katkısı olan millî mücadele önderlerinden biridir. Ayrıca "Ermeni çetelerinin zulmünden harap olmuş Erzurum halkı için *havârice çalışan bir hizmet insanı* ve Birinci Meclis'teki İkinci Grubun kanaat önderlerindedir. Topçu'nun gözünde Mustafa Kemal Paşa bu meclisin zekâ tarafını, Avni Ulaş aşk, heyecan ve romantizm tarafını temsil eder. Avni Ulaş, Topçu'ya göre şeriata karşı *tasavvuf*, mantık ve zekâyı karşılayabilecek *aşk* ve gündelik realitenin hesaplarını altüst edebilen *sezgi* gibidir. Birinci Meclis'in mebuslarının, Mustafa Kemal Paşa'nın zekâsına dayanan otoritesine karşılık, *kalplerinde* hissettikleri ruh ve sezginin *saltanatıdır*".²⁹ Topçu'nun kolay hayran olmayan ve sıradan karakterleri idealize etmeyen hassas bir ruha sahip olduğu açıktır. Bu itibarla Avni Ulaş'ın tanınması ve anlaşılması, Topçu'nun fikir dünyasının temel kavramları olan Anadoluçuluk, İstiklâl Harbi, tek parti dönemi ve ideal ve ideale en uzak anlamıyla siyaset ve siyasetçi kavramlarını anlamak açısından çok önemlidir.

Nurettin Topçu için önemli bir başka şahsiyet Paris'te tanıdığı Remzi Oğuz Arık'tır (1899-1954).³⁰ Topçu'ya göre "Remzi Oğuz Arık'a kadar Avrupa'ya pek çok Türk gençleri gönderildi ancak bir Türk gençliği gönderilememişti. Avrupa'nın medeniyet ve aydınlık merkezlerine tahsil için gönderilen gençlerimiz, gittikleri yerlerde önce gerilik ve şaşkınlıkla bunalıyorlar, buralara alıştıktan sonra ise, sanki bu hayatın mükâfatıymış gibi eğlence ve sefahât âlemlerinde karar kılıyorlardı."³¹ Oğuz Arık Fransa'daki tahsil hayatı boyunca, buraya gelen Türk öğrencilere bir

²⁷Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizâmı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 27 bkz. "Devlet mistiği denilen hal, devlet bir insandır. Millet mesuliyetini üzerine alacak büyük şahsiyetleri sabır ve tahammülle yetiştirmek olmalıdır. Terbiye, tahammül işidir. Terbiye işi kıvamına gelip de böyle fertler yetiştirdiği gün, salâhiyet ve vukufumuz müsait ise, onlara devlet sahasında hareket işareti vermek yerinde olur. İşte, bu kulların selâmeti dâvası içinde kendisini kaybetme halidir".

²⁸Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 82.

²⁹Nurettin Topçu, *Millet Mistikleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 12-15.

³⁰Remzi Oğuz Arık, Harb-i Umumi denilen Birinci Dünya Savaşı'na 17 yaşında bir lise öğrencisi iken gönüllü olarak katılmış, savaşta aldığı bir kurşun yarası sebebiyle hastaneye kaldırılmış, iyileşince öğretmenliğe geçmiştir. Öğretmen olarak vazife yaptığı sırada, bir yandan da İstanbul Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünden mezun olmuştur. Ardından burs kazanarak Fransa'da Sorbon Üniversitesi'nde sanat tarihi ve Louvre Enstitüsü'nde arkeoloji tahsil etmiştir. Bkz. Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 148.

³¹Nurettin Topçu, *Millet Mistikleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 84.

ağabey gibi davranmış, onlara destek olmaya ve moral vermeye çalışmıştır. Yurda dönünce Türkiye’de birçok arkeolojik kazıyı bizzat yönetmiş, Antakya Arkeoloji Müzesini kurmuştur. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde öğretim üyesi iken, 1950 seçimlerinde Demokrat Parti listesinden Adana Milletvekili seçilmiştir. Bir süre sonra partisinden istifa edip, Türkiye Köylü Partisi’ni kurmuştur.³² Topçu için Remzi Oğuz Arık muazzam kişiliği, köylücülüğü, halkçılığı, fedakâr ve mistik kişiliği ile Anadolu’nun güneşi *Hallâc ruhlu bir havâridir*.³³ Bu yönüyle kendisini derinden etkileyen Remzi Oğuz hakkında Topçu şunları söylemektedir: “Remzi orada bulunduğu müddetçe oraya giden Türk çocukları, orada şaşkın ve garip değildiler, sahipsiz değildiler (...) Remzi onlara gerçekten bir müfettiş, mürşit, veli idi (...) O, ruhları harekete geçiriyordu.”³⁴

Avrupa yıllarında yakından tanıdığı, düşüncesinden derinlemesine etkilendiği ilk kişi, Henri Bergson’un (1859-1941) öğrencisi Maurice Blondel’dir (1861-1949).³⁵ Blondel hareket felsefesinin kurucusudur. Topçu’nun hayat felsefesinin mihenk taşı ve biçimsel bağlamda hocası olduğu kabul edilir. Blondel ile tanışıklığı Bordeaux

³²Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 148.

³³Topçu’nun Hallac hakkındaki şu cümleleri Oğuz Arık hakkındaki düşüncelerinin bir açıklaması gibidir. “Hallâc, bir ân evvel Allah’a kavuşturmak sûretiyle, bütün bir ömür boyunca aradığı aşkının sahibine teslim etmelerine götüren elemli tecrübedir. Âlemin mesuliyetini; onun bir zerresini bile feda edemeyen irade ile kendi omuzlarına yüklenerek Allah’a doğru götürücü bu yolculuk, devlette cihaddır. Bu cihad iktidara ulaşmakla değil, bizzat bu iradenin kalbimizde doğmasıyla başlar. Cemaate çevrilir, dâva olur”. Bkz. Nurettin Topçu, *Millet Mistikleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019; s. 93 ve Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizâmı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 27.

³⁴Nurettin Topçu, *Millet Mistikleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 87.

³⁵Blondel, 2 Kasım 1861 yılında, Dijon’da doğmuştur. Lise son sınıfta felsefeye yönelmiştir. 1881 yılında École Normale Supérieure’e girdi ve 1886 mezun olmuştur. 1893’te Sorbonne’da *L’action* (Hareket) adlı doktora tezini savundu. Bu tez onun temel eseridir. Tezinin konusunu ve mahiyetini, kendi zamanının teoloji ve felsefe tartışmalarının tam merkezine yerleştirir. Topçu, Blondel’in Hareket felsefesinden etkilenmiştir. Türkiye’de Hareket dergisini çıkarmış, bu dergide Hareket felsefesiyle ilgili yazılar yazmıştır. Birçok yazısında Blondel’in felsefesinin etkisi görülmektedir. Topçu ve Blondel Hareket felsefesindeki âlem; varlık, düşünce ve hareketin bir bütünü, aynı zamanda birbirine bağlı olarak değerlendirilir: İlk olarak varlık hareket noktası olarak belirlenir ve her şeyin başlangıcı olarak görülür. Düşünce ise hareket noktası olarak yön verici görülür. Burada vurgulamamız gereken düşüncenin bir hareket olarak görülmesidir. Son olarak hareket ise varlık ve düşünceni dışavurumdur. Bu bağlamda varlık, düşünce ve hareket birbirinden ayrılmayan üçlü bütün bir kavram olarak karşımıza çıkar. Her öge birbirine bağlı ve birbiriyle anlam kazanır. Topçu da Hareket hayatın maksadını, daha mükemmel bir harekete olan özlemi ifade eder. Ali Osman Gündoğan, *Maurice Blondel’in Felsefesi ve Türkiye’deki Etkisi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 1991, s. 79-80.

Lisesinde ³⁶ öğrenciyken üyesi olduğu Sosyoloji Cemiyetinin yayın organına gönderdiği ilk denemelerine dek uzanır.

Paris'te tanıştığı hem kendisine Türkçe öğretmenliği yaptığı hem de sohbetlerinden faydalandığı Luis Massignon (1883-1962), tasavvuf ve özellikle Hallâc-ı Mansûr çalışmalarıyla tanınmaktadır.³⁷Massignon ile yaptığı bu sohbetlerin onun tasavvuf düşüncesini geliştirmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Kelâmî Dergâhı Şeyhi Muhammed Es'âd Erbilî'nin hâlifesi Gümüşhânevî Dergâhı Şeyhi Abdülaziz Bekkine (1895-1952)³⁸, Topçu'nun Fransa'dan dönüşünde İstanbul'daki mürşidi ve düşünsel arayışının nihâi durağı olmuştur. Tasavvuf ve felsefe birbiriyle uyuşmaz iki zıt kutup gibi görünse de ikisi arasındaki sohbet, irşât ve dostluk ilişkisi zaman zaman felsefî bir temele dayanır. Bekkine, Topçu'da da hâkim olan felsefede bir sorunu akılla çözümledikten sonra mevcut çözüm hakkında yeni birtakım sorular sorma ve çözümsüzlük girdabına kapılma problemini sohbet yöntemiyle çözdüğü söylenebilir.³⁹ Formel olarak tasavvufî bağlanma (râbita) olarak görünen Topçu-Bekkine ilişkisi, esas itibariyle felsefenin imkânlarının tasavvufun emrine verildiği dinî-mistik bir yapı arz eder.

Son olarak, Topçu'nun etkilediği önemli düşünce ve bilim adamlarından nakledilen bilgiler incelendiğinde, onun kırk yıllık öğretmenlik hayatında kutsal kabul ettiği mektep ve muallim kavramlarından hareketle kelimenin tüm anlamlarıyla iyi bir öğretmen olduğu anlaşılmaktadır. Topçu'nun ümitle, emek ve gönül verdiği, fikir hayatlarına tesir ettiği öğrencilerinden kendisine sempati duyan ve onunla aynı dünya görüşünü paylaşan Emin Işık, Ali Birinci, Mustafa Kök, İsmail Kara, D.

³⁶Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 26-28. Paris'in soğuk ve rutubetli havası, Topçu'nun sağlığına iyi gelmemiştir. Okul müdürü, müdür muavini ve doktoru Nurettin'i çağırıp görüş bildirir. Aix'e gitmesine nakli sağlar.

³⁷Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s.30.

³⁸1895'te İstanbul'da doğan Abdülaziz Bekkine, eğitime 1910'da İstanbul'da başlamış, 1920'li yıllarda Beyazıt Medresesinde öğrenimine devam etmiştir. Tasavvufa yönelmesi bu medresede olmuştur. Sınıf arkadaşlarından ve son dönem sufilerden Mehmet Zahid Kotku (1897-1980) vasıtasıyla Nakşibendîliğin Gümüşhânevî kolu şeyhlerinden Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi (1851-1926) ile tanışmıştır. Tasavvufî eğitimini 27 yaşında irşât icazeti alarak tamamlamıştır. Topçu'nun Abdülaziz Bekkine ile tanışmasına ise çocukluk arkadaşı Sırrı Tüzeer aracı olmuştur. Topçu'nun düşünsel problemlerine ve yaşamsal arayışlarına Küllük'te tanıştığı İstanbul Müftüsü A. Şeref Güzelyazıcı çare olmayınca, Tüzeer Abdülaziz Bekkine'yi ziyaret etmeyi önermiştir. bkz. Yusuf Turan Günaydın, "Bağlanma: Abdülaziz Bekkine ve Nurettin Topçu İlişkisi", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı*, sayı: 109, Ankara, 2006, s. 92-93.

³⁹Yusuf Turan Günaydın, "Bağlanma: Abdülaziz Bekkine ve Nurettin Topçu İlişkisi", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı*, sayı: 109, Ankara, 2006, s. 92-93.

Mehmet Doğan, Orhan Okay, Ezel Erverdi ve Muzaffer Civelek'le, onunla aynı dünya görüşünü paylaşmayan öğrencilerinden Tâlât Sait Halman, Avşar Timuçin'in, onun mesleğine bağlı, öğrencilere karşı saygılı, açık fikirli, otoriter, sınıfa son derece hâkim fakat kendi fikirlerini dikte etmekten uzak bir öğretmen olduğu konusunda görüş birliği içinde oldukları görölmektedir.

1.6. ESERLERİ

Nurettin Topçu'nun eserleri hakkında yapılmış çalışmalardan ikisi İsmail Kara'nın *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası* ile Ezel Erverdi'nin *Nurettin Topçu-Dünden Kalanlar ve Geleceğe Umutlar*⁴⁰ isimli çalışmalarıdır. Bu eserlerde Topçu'nun tüm eserleri derlenmiştir.

1. *İsyân Ahlâkı*; (Nurettin Topçu'nun doktora tezi *Conformisme et Révolte* tercümesi), Çev. Mustafa Kök, Musa Doğan, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1995.
2. *Yarınki Türkiye*; Yağmur Yayınları, İstanbul, 1961, 230 s.; ilâveli 2. Baskı, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1972, 352 s.; yeniden düzenlenmiş 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1978, 256 s., ilâveli 4. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997, 325 s.
3. *Ahlâk Nizamı*; Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, İstanbul, 1961, 112 s.; ilâveli 2. Baskı, Hareket Yayınları, İstanbul, 1970, 226 s.; ilâveli 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997, 304 s.
4. *Türkiye'nin Maarif Davası*; Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, İstanbul, 1960, 80 s.; ilâveli 2. Baskı, Hareket Yayınları, İstanbul, 1970, 141 s.; ilâveli 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977, 187 s.
5. *Var olmak*; Yağmur Yayınları, İstanbul, 1965, 94 s.; ilâveli 2. Baskı., Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997, 134 s.
6. *İslâm ve İnsan/Mevlâna ve Tasavvuf*; Hareket Yayınları, İstanbul, 1969, 73 s.; ilâveli 2. Baskı, Hareket Yayınları, İstanbul, 1974, 92 s. ilaveli 3. Baskı (Mevlâna ve Tasavvuf'la birlikte), Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, 109 s.

---

⁴⁰İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021; Ezel Erverdi, *Nurettin Topçu Dünden Kalanlar ve Geleceğe Umutlar*, 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.

7. *İradenin Davası/Devlet ve Demokrasi*; Hareket Yayınları, İstanbul, 1968, 78 s.; ilâveli 2. Baskı, Hareket Yayınları, İstanbul, 1974, 85 s.; ilâveli 3. Baskı (*Devlet ve Demokrasi* ile birlikte), Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, 109 s.
8. *Bergson*; Hareket Yayınları, İstanbul, 1968, 116 s.; 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, 136 s.
9. *Büyük Fetih*; Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, İstanbul, 1962, 59 s.; ilâveli 2. Baskı, Hareket Yayınları, İstanbul, 1968, 74 s.; ilâveli 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, 95 s.
10. *Kültür ve Medeniyet*; Hareket Yayınları, İstanbul, 1970, 99 s.; ilâveli 2. Baskı, Dergâh yayınları, İstanbul, 1998, 202 s.
11. *Mehmet Âkif*; Hareket Yayınları, İstanbul, 1970, 176 s.; genişletilmiş 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, 95 s.
12. *Varoluşçuluk Felsefesi/Hareket Felsefesi*, P. Foulqui'den derleyen: Nurettin Topçu, , Hareket Yayınları, İstanbul 1973 (Daha sonra *Hareket Felsefesi* makalesiyle birlikte *Varoluşçuluk Felsefesi-Hareket Felsefesi* adıyla yayınlanmıştır.), 57 s.
13. *Millet Mistikleri*; Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, 111 s.
14. *Amerikan Mektupları-Düşünen Adam Aramızda*; Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004, 94 s.
15. *Felsefe*, Kutulmuş Matbaası, İstanbul, 1952, 89 s.; 1959, 1964, 1968, 1971, 1973,1983 baskıları da mevcut; 10., İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1984. Son baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2002, 132 s.
16. *Sosyoloji, Toplumbilim*; Üçler Matbaası, 1948, 140 s. İstanbul, Kurtulmuş matbaası, 1952,144 s.; 1950, 1961, 1963, 1968, 1971, 1973, 1975 baskıları da mevcut; 14. Baskı, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1984. Son Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, 198 s.
17. *Mantık*; Kutulmuş Matbaası, İstanbul, 1955, 79 s.; 1962, 1966, 1971, 1972, 1973 baskıları da var; 8.Baskı, İnkılap ve Anka Kitabevi, İstanbul, 1984. Son baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, s. 95.

18. *Psikoloji; Ruhbilim* adıyla, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, 174 s., 1954, 1959, (İstanbul Kurtulmuş Matbaası, 159 s.), 1962, 1965 baskıları da mevcut; 6.bs. 1965, son baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003, 210 s.

19. *Ahlâk*; Orta 3, Fatih Yayınları, İstanbul, 1975, 112 s.

20. *Ahlâk*; Lise 1, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1976, 79 s.; Lise 2, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1976, 79 s.; İkisi bir arada, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2005, 205 s. 18.

21. *Taşralı* (hikayeler); Kurtulmuş Matbaası, İstanbul, 1959, 262 s.; İlâveli 2. Baskı Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, 306 s.

22. *Reha* (Roman); Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008/a, 152 s.

Bunların dışında ayrıca başlangıçta kitapçık halinde yazılmış sonradan diğer kitaplarında birer bölüm oluşturmuş eserleri de bulunmaktadır:

a. *İnkılap-İrtica*; Komünizme Karşı Mücadele Derneği Yayınları, 1951, 4 s. Komünizme karşı mücadele dergisinin 1 Nisan 1951 tarihli 17. sayısında yayınlanan bu kitapçık, daha sonra *Devlet ve Demokrasi* kitabının 1998'de yapılan 2. Baskısına girmiştir. Dergâh Yayınları, İstanbul, s.192-197.

b. *Çanakkale*; Komünizme Karşı Mücadele Derneği Yayınları, İstanbul, 1952, 4 s. Komünizme Karşı Mücadele Dergisi'nin 1 Nisan 1952 tarihli 33. sayısı ile 22 Nisan 1952 ve 25 Nisan 1952 tarihli Hür Adam'da yayınlanan bu broşür, 18 Mart 1952 akşamı Teknik okul talebe birliği tarafından Eminönü Halkevinde tertip edilen Çanakkale Zaferi'ni anma toplantısındaki konuşmadır. Daha sonra *Büyük Fetih* kitabının 1998'de yapılan 3. Baskısına girmiştir, Dergâh Yayınları, İstanbul, s.85-90

c. *Din ile Kinin mücadelesi*; Arı Basımevi, Ankara, (1952), 4 s. 22 Kasım 1952'de vuku bulan Malatya hadisesi üzerine Hareket Dergisi adına neşredilen bu broşür *Devlet ve Demokrasi* kitabının 1998'de yapılan 2. basımının eklerine girmiştir, Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 209-214.

d. *Son Hadiseler ve Biz*; Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, İstanbul, 9 Ocak 1953, 4 s. (Malatya hadisesi üzerine dernek adına beyanname, imzasız); *Devlet ve Demokrasi* /2.

e. *Garbın İlim Zihniyeti ve Ahlâk Görüşü*; Milliyetçiler Derneği, İstanbul, 1955, 23 s.; 2. Baskı, Milliyetçiler Derneği, İstanbul, 1959, 24 s.; daha sonra ilk baskısı 1970'te yayınlanan *Kültür ve Medeniyet* kitabı içerisinde yer alacaktır.

f. *Şehir*; Milliyetçiler Derneği, İstanbul, 1959, 15 s. Broşürün 16-32. sayfaları Milliyetçiler derneğinin faaliyetlerinin dökümüdür. (Kore şehitleri için kaleme alınan bu broşür metni önce Komünizme Karşı Mücadele dergisinin 11,12,13 sayılarında Ocak-Şubat 1951 aylarında yayınlandı. Daha sonra ikinci baskıdan itibaren *Yarımkı Türkiye* kitabına girdi.)

g. *Komünizm Karşısında Yeni Nizam*; Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, İstanbul, 1960, 83 s., 18 yazıdan oluşan eser, daha sonra 2. Baskısı, 1970'te yapılan *Ahlâk Nizamı*'na dahil olacaktır.

h. *Milliyetçiliğin Esasları*; Dergâh Yayınları, İstanbul, 1978, 279 s. (Nurettin Topçu'nun vefâtından sonra makalelerini yeni bir sistematiğe göre yayınlama düşüncesiyle ortaya çıkmış eserlerden biridir).

Nurettin Topçu'nun birçok konuyla ilgili makaleleri mevcuttur. Bu makaleler Fikir ve Sanatta Hareket, Türk Ruhu, İslâm Mecmuası, Türk Yurdu, Büyük Doğu, Tohum, Düşünen Adam, Yaprak, Çağrı gibi dergilerde yayınlanmıştır. Topçu'nun bibliyografyasından istifade etmeyi artırmak amacıyla makalelerinin çoğu daha sonra kitap haline getirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPÇU'NUN GENEL FELSEFESİ

2.1. FELSEFİ BAKIŞ AÇISI

Nurettin Topçu'nun düşünsel faaliyetlerinin belirli bir alanda yoğunlaşmadığı, geniş bir yelpazeye yayıldığı ve toplumsal yapının farklı yönlerine dair fikirler barındırdığı söylenebilir. Fikirlerinin merkezinde genel olarak felsefe özel olarak hareket felsefesi (aksiyon felsefesi) bulunur. Felsefeye, insana, ahlâka, sanata, siyasete, dine, eğitime, ekonomiye ve diğer sorunlara hep bu düşünce açısından yaklaşmıştır. Bununla birlikte Topçu, ülkemizde hareket felsefesinin temsilcisidir ve hareket felsefesinin temel kavramlarını ve metodunu kullanarak genelde ahlâk sorununa özelde ise kendi ahlâk sorunlarımıza kendi kültürümüz ve değerlerimiz açısından yaklaşmıştır.⁴¹

“Fertten doğarak sonsuzluğa doğru yol alan hareketin aile, cemiyet ve insanlık basamaklarından geçtiğini hareket felsefesi ortaya koymuştu. Yani toplum düzenine ait hareketler ferdi varlığımızla Allah arasında bir köprü oluyordu. Aile, millet ve medeniyet, sonsuzluk ve evrensellik temayülünü kendinde yaşatan ferdi hareketin eseridir. Bu mânâda hareket, insanla Allah'ın bir terkibi oluyor. Hareketlerimizde iman ve irade şeklinde beliren ilahî yardım, onlara tabiata aşkın vasıf veriyor ve dini bir kıymet kazandırıyor. Bu iman ve iradenin en aydın yüzünü, zorbalıklarla ve bizzat kendi ruhî sefaletleriyle zaman zaman ayaklandırmış olan dinlerde görüyoruz. Hakikat için ferdin nefsinin fedaya hazırlanmasını emreden kuvvet, bizdeki Allah'ın kuvvetidir. Türk çocuğunu sonsuzluğa ulaştıran hareket değerleri içinde ayaklandırmak için, ona hangi inançları sunmalı ve hangi ahlâkı aşılmalıyız? O, kurtuluşunu hangi yoldan giderek yine kendinde bulacak? Türk vatandaşı hangi ahlâka inanmalıdır?”⁴²

Topçu hareket felsefesinden bahsettiği bu pasajında aslında Türklükle İslâmiyet'in, Anadoluçuluk hareketinin özünün, hakikatinin İslâmiyet'ten ve Türklükten ayrılamayacağını vurgulamaktadır. Başka bir pasajında ise şunları söylemektedir:

“Ruhî hayatımızın zirvesi, dinî tasavvurların dünyasıdır. İslâm dininin, milletimizin kuruluşunda en büyük rolü oynadığını biliyoruz. Türkün Müslüman olması, maddî hayattan ruhî hayata geçiş diye vasıflandırılabilir. Gayesi ruha kavuşmak olan dinî hareket, yalnız ibadetler değildir. Bu hale ulaşabilme, duyulardan akla, akıldan kalbe ve ilhama yükselme sayesinde mümkün oluyor. Akıl ise kalbi ilhama yükseltici

⁴¹Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 90.

⁴²Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 26-27.

kuvvettir. Böyle bir anlayışla insan yolcusunun ilimden felsefeye, felsefeden dine yükselmesi lâzım gelmektedir.”⁴³

Düşünceleri dönemin toplumsal, kültürel koşullarıyla iç içe geçmiştir ve düşünsel çabaları bu koşullardan bağımsız olarak düşünülemez bir görüntü arz eder. Dolayısıyla onun felsefesini anlamanın yolu, düşüncesinin beslendiği kaynakları ve değerler dünyasını tanımaktan geçer. Bu bağlamda Topçu, ömrü boyunca oluşturmuş olduğu bu zengin entelektüel birikimini özellikle Anadolu Türkler tarihinden hareketle döneminin ahlâkî, siyasî, ekonomik, dinî yapısını ve bu yapılardaki değişimleri anlamaya adanmış, kendi açısından da birtakım modeller önermeye çalışmıştır.⁴⁴

Topçu’ya göre, insanların bir kısmı düşünür, diğer bir kısmı yaşar, çoğunluksa düşünmeden, o kadar ki önceden döşenmiş rayların üzerinde yürür gibi hareket eder. Başka deyişle, insanlar hayatlarında felsefeye yer vermeleri ya da yer vermemeleri bakımından iki kısma ayrılırlar. Bir kısım insan düşünmeyi ön plana alıp yaşamlarını düşüncelerinin bir uzantısı kabul ederek hareket eder. Bu, bilinçli bir tercih ve bir yönelimdir. Buna karşın başka bir kısım insanınsa sadece yaşamayı önemseydiği, düşünmeyi önemsemediği ve arzuların, heveslerin, isteklerin ve içgüdülerin yönetiminde bir hayat sürdükleri söylenebilir. Bu ikisi karşılaştırıldığında düşünmeden yaşayanların daha fazla sayıda olduğunu söyler. İnsanların çoğunluğunun *önceden döşenmiş raylar üzerinde yürümesinden*, alışkanlıklara, hazza ve hayatî duygulara göre yaşamayı, kısa ömür süresinin alabildiğine tüketilmesini kast ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte felsefe toplum yaşamı üzerinde derin bir etkiye sahiptir.⁴⁵

“İnsan, düşünen varlık olduğu için filozoftur. Yaşayanların yığını olan cemiyet, düşünenlerin eseri olan felsefeden bâri müstağni kalabilmiş mi? Hayır! Hemen her hareketimizde şerre uzanıp başkalarından hayrı istediğimiz gibi, düşünmeden yaşayıştan hoşlandığımız şu fâni kubbenin altında ebedî şeyler sunan felsefeye daima hayran olmuşuz. Her medenî cemiyet hatta klânlar bile bir felsefî düşünceye bağlanmıştır.”⁴⁶

⁴³Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 65.

⁴⁴Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 15.

⁴⁵Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye, 21.Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 57.

⁴⁶Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye, 21.Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 58.

Düşünsel yaşayanlar ise öncekilerin yaşadığı mânâda değil, yaşamı kendi akıl süzgeçlerinden geçirerek yaşarlar. Topçu'nun bu ifadesi İslâm'da vurgulanan tahkikî iman ve taklidî iman kavramlarını hatırlatıyor.⁴⁷ Topçu, düşünerek yaşayanların hayatın fâniliğinden kaçarak barınacak bir ebedilik aradıkları ve onların düşüncelerine sığındıkları kanısına varır. O halde düşünsel varlığın aradığı şey düşünsel ebediliktir. Kişinin sonsuzca yaşaması mümkün olmadığı için düşüncesinde ebedî olacaktır. Düşünen ebediliğe ulaşanların düşüncelerinde kurdukları hakikat binası ise felsefedir. Topçu bunu *düşünen ebedilik* kavramı ile tanımlar.⁴⁸

Topçu'nun düşünen ebedilik kavramının ruhumuzun İlah'la olan derin bağlantısından doğduğu ve ilahî bir yönü olduğu söylenebilir. Ruh bu yönüyle evreni değiştirip dönüştüren zekâdan farklıdır. Çünkü ona göre:

“Düşünen insanın tabiata çevrik zekâsı ile kendi içine dönük derin ruh yapısı karşıt yönlerde ilerliyorlar. Tabiatı ve başka insanları istismar edici yapıda bulunan zekâ, ruhun dıştaki kabuk tabakasında barınır. O, yapıcı insanın emrindedir ve onunla çalışır, onu geliştirir. Ruhun derin tabakasında ise insanın şahsiyetini meydana getiren, karakterini yoğuran, hareketlerini kumanda eden, bir kelimeyle insanın asıl kendisi olan temel duygu vardır. Yunus'un 'bir ben vardır bende benden içerü' dediği işte odur. Düşünen insanın en derinliklerinde gizlenen bu sonsuzluk, din ile ahlâkın müşterek kaynağıdır.”⁴⁹

Felsefe insanın ruhen yükselmesi ve bedensel hazlardan uzaklaşması olarak düşünülebilir. Felsefenin bu türden hassas görevler üstlendiği, dünya tarihi açısından da bilinen bir gerçektir. Rönesans'ın İlkçağ filozoflarına dayanan temelleri hakkında Topçu şunları söylemektedir:

“Batı'nın dimağına aşk fikrini aşıl原因an Hristiyanlık olmuştu. Din, nâmütenâhilik demek olan Allah ideali olduğuna göre, ilmi doğuracak olan nâmütenâhilik aşkını da yine o getirecekti ve öyle oldu. İlimin beşiği olan felsefi düşünceye, bu gözlerle görüp bu kaba cilt ile temas edemediğimiz bir hakikat âleminin var olduğu ve bu âlemi ancak aklın idrâk edebileceği tasavvurunu Eflatun ve onun bu görüşünü benimseyen Hristiyan filozofu Saint Augustin, bu aşkın müjdecisi oldular. Rönesans ise, bu aşkın âleme getirdiği aydınlıkları bütün ruhlara sindirmek suretiyle, bugünkü ilmimize ruhlarda eşi görülmemiş bir hayat verdi.”⁵⁰

Yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans, esas itibariyle aklın kullanımını ve felsefi bir düşünce metodunun geliştirilmesini, böylece bilim ve sanatta yeni

⁴⁷Bkz. Ünverdi, Mustafa, İmanda Taklid ve Tahkik, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 39-41. Tahkik, dinî konuların tutarlılığını, akla uygun temelleri olduğunu ve hakikati anlamak için aklın kullanılması gerektiğini bilmektir. Taklidî iman ise kendisine ilahî vahyin ulaşmamış olduğu kimselerin durumunu ifade eder. Taklitte bilmek değil, başkalarını taklit etmek esastır.

⁴⁸Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, 21.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 58.

⁴⁹Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 16.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 182.

⁵⁰Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 36-38.

ürünlerin ortaya çıkarılmasını ifade eder. Bunun dışında özgür düşünmeyi önemser, bu ise içte ihtiras ve hırslardan, dışta ise otoritenin zorlama ve dayatmalarından etkilenmemek anlamına gelir. Topçu da genel bir yaklaşımla akıl temelinde yükselen bir toplumsal değişim öngörmektedir. Bu değişim o kadar köklü olacaktır ki, Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında ortaya çıkan inkılâplarla benzeştirilebilir.

“Aklın saltanatına inanmış bir inkılâba, böyle bir içtimaî harekete her zamankinden daha şiddetle muhtaç bulunuyoruz. Bu inkılâp değer hükümlerimizi devirici değil onlara hayat ve tazelik verici inkılâp olacaktır. Eski ve yeni denen bu iki zümre bugüne kadar benliğimizi hırpalamıştır. Gerçek inkılâpçılar örflerde ve ailede, mektepte ve terbiyede, iktisadî hayatta ve sanatta, ahlâkta ve dinde her iki zümrenin iptidai metotlarını, dar görüşlerini, her ikisinin yıkıcı taassubunu iradeli bir hareketle bertaraf edecektir. Yeni nizamı hayatımızın her sahasına getirecek kuvvet Anadolu'nun toprağından, İslâm'ın nurundan, insanlığın beş bin yıllık hikmet ve ilminden ilham ve hayat alacak, Anadolu'da yeni bir kültür ve medeniyetin doğuşunu müjdeleyecektir.”⁵¹

Topçu, bu ifadelerinden hareketle yeni bir nizam arzu etmektedir. Bu yeni nizam, Anadolu toprağı, genel olarak insanlık tarihi ve daha ağırlıklı olarak İslâm'ın ilahî kaynağından beslenecektir. Topçu'nun bundan beklentisi, İslâm tarih, kültür ve medeniyet birikiminden daha fazla yararlanılmasıdır.

“Heveslerin hislere, hislerin akla, aklın iradeye, iradenin de kendi üstünde bulunan ve kendine hem gaye hem de başlangıç olan küllî iktidara sığınması lâzımdır. Gaye olan kutsal kaynakta hayat bulacağız. Gerçek bahtiyarlığı getirici medeniyet onun meyvelerinden hayat alacaktır. Hayatın gayesi ve değeri ile varlığın neşvesi ondan çıkan ışıklarda barınıyor. ...aradığınız evinizdedir... Sevdiğiniz kalbinizde yaşıyor.”⁵²

Buna karşın eskide bir değişiklik meydana getirmesi beklenen bu yeni nizam, beklentinin çok ötesinde hayat verici değil yıkıcı olmuştur. Çünkü Anadolu toprağı, İslâm'ın nuru, insanlığın evrensel tarihi gibi birbirinden farklı kaynakları etkin bir şekilde kullanması beklenen bu değişim hareketi, bu kaynaklardan beslenmeyi başaramayınca arzu edilen Anadolu ihtilali de ortaya çıkmamıştır. Bu bağlamda Topçu'nun Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinden etkilendiği ileri sürülebilir. Dolayısıyla onun hareket felsefesine olan eğilimini, içinde bulunduğu şartlar ve bu şartlar karşısında oluşan fikir akımlarından bağımsız düşünmek mümkün değildir. Aynı zamanda Anadolu gerçeğinden ayrı ve İslâm'ın dışında da onu ele almanın imkânı yoktur. Topçu'yu önemli kılan, şahsiyetli bir duruşun sembolü haline getiren de onun Anadolu gerçeğini bilmesi, kendi tarihi ve kültür dünyasının farkında

⁵¹Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 77.

⁵²Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 105; Nurettin Topçu, *Var Olmak*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 112.

olmasının yanında, Batı felsefesine de olan hâkimiyeti sonucunda oluşturduğu bir sistemattir. Kendi kültür dünyasının problemlerine hâkim olmak, hafıza kaybına uğramadan önce Batıyı da mülk edinebilmek, onu özgün hale getirir.⁵³

“Kâinatımız, sanki ebediliğe ve sonsuzluğa yönelmiş gür bir akışın hamlesidir. Her tarafından hayat fişkırın dünyamız, hareket halinde bulunan bir büyük iradeyi andırmaktadır. Bu hamle bir yerde şiddet kazanmış, irade kendi kendisinin olmak istemiş ve böylelikle, kendi kendisinin farkında olan akıl meydana gelmiştir. Kendisine akıl emanet edilen insan, kendi üzerine katlanarak şahlanan bir dalga gibi kendi varlığını temaşaya kalkmış hem kendi hamlesinin sahibi hem de onun seyircisi olabilmıştır ve günün birinde kendi hamlesinin dizginlerini ele alabilmiş, onu düzenleyecek iktidara ulaşmıştır. İşte bu iktidara ilim diyoruz.”⁵⁴

Burada Topçu'nun genel olarak düşüncesinde din, teknik ve aklın birbiriyle çatışmadığı görülmektedir. Bundan hareketle Topçu Batının bilimsel ve teknik gelişmişliğinden mümkün en fazla şekilde faydalanmayı önerdiği düşünülebilir. Buna karşın, Batı'nın ilim ve ahlâkının birbirinden ayrı kaynaklardan beslendiği düşüncesini ise şu sözlerle eleştirir:

“Esasında ilim Batı'nın malı değildir. İnsanlığın çocukluk devrinde, Asya kavimlerinin kucagında hayata kavuşmuştur. Ancak onun bütün karakterini kazanarak kendi iradesinin bütün şuuruna sahip olması, Batı medeniyeti dediğimiz Rönesans'tan sonraki Avrupa medeniyeti içinde mümkün olmuştur. Batı'nın iki şeyini yanlış anladık; ilmini ve ahlâkını. Batılılaşmak isterken ilmini alıp ahlâkını almamak kararını verdik. İlim ve ahlâkın aynı kökten çıktığını bilemedik. İlmi almak isterken, bir müze malı gibi veya bir şöhret kürkü gibi muhafazalar ve bohçalar içerisinde güzidelerle münevver geçinenlerin temaşasına mahsus, cemiyetin hayatıyla alâkasız bir antika eşyası halinde aldık. O, cemiyetin hayatına, damarlarımızdaki kan gibi yayılarak dağılacak ve benliğimizi idare edecek cevherdir. İlim hiçbir menfaat gözetmeyen ve hiçbir tatmin ile nihayetlenmeyen zekâyı sonsuzluğa doğru götüren tanıma aşkıdır. Buradan hareketle ilmin başlaması için, sonsuzluk aşkının bizde doğması lâzım geliyor.”⁵⁵

Dolayısıyla Topçu, tekniğin ahlâkı içerdiği, ahlâkın teknikten soyutlanamayacağı ve teknik alındığında ahlâkın da beraber geleceği kanaatindedir. Ona göre bu düşünce, hakikati fark edilmeyerek Cumhuriyet tarihi boyunca bir kenara itilmiştir. Bununla birlikte toplumsal değişme için sırf İslâmî bir içerik de yeterli olmayıp arzu edilen sonucu doğurmayacaktır.

“Büyük millet kütlesinin tarafından ses veren muhafazakâr zihniyet ise “Kur‘ân'ın varlığı kâfidir; felsefe lâzım değil” diye cevap veriyor. Lâkin bu ifade de evvelkisi

⁵³Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 60-61; Ali Osman Gündoğan, “Topçu ve Hareket Felsefesi”, *Ankara: Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, sayı: 109, 2006, s. 16.

⁵⁴Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 36-38.

⁵⁵Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 36-38.

kadar tatminsizdir. Kur‘ân, Allah’ın kitabıdır. Felsefe ise, bizim onu anlayacak olan şahsiyetimizin örgüsüdür. Bizim düşünüş tarzımızdır.”⁵⁶

Böylece Topçu’nun İslâmcılığa karşı eleştirisi *Kur‘ân*’ın felsefe ile daha iyi anlaşılacağı temeline dayanır. Felsefe olmadığında din bir ezbere dönüşecek, bunun sonucunda da yabancı inançlara maruz kalınacaktır.

“Felsefi görüşümüz olmasa büyük Kitab’ı hakkıyla anlayamayız, sadece ezberleriz ve ezber okuya okuya, doktorun reçete kağıdını batıracağı bardağın suyunu içmekle tedavisini uman hastanın haline benzeriz. İşte bu, felsefesi olmayanların Kur‘ân anlayışıdır. Kâinatın muammasını çözebilen felsefe, kalbimizin mantığı, hükümlerimizin mektebidir. Felsefesiz yaşamakla kalbimiz yabancı inançlarla harap olur.”⁵⁷

Topçu’ya göre bunun önüne geçmenin yolu, kendine özgü bir felsefe tarzı olan tasavvuftan geçmektedir. Çünkü ona göre tasavvuf, esaslarını *Kur‘ân*’da bulan bir insan felsefesidir. Kaldı ki tarihsel anlamda Türk-İslâm medeniyeti felsefeye bugünkü kadar uzak ve yabancı da değildir.

“Türk-İslâm medeniyeti içerisinde de pek çok felsefi meselelerin münakaşası yapıldı. Anadolu devletini kuran Müslüman Türkler, tasavvuf sahasında yani insan felsefesinde dehâ gösterdikleri gibi, sırf akla dayanan felsefe zemininde hiç değilse görüşler ortaya koydular. Bunların sonuncusu XV. asırda İstanbul’u alarak yeniçağı açan Fatih Sultan Mehmed’in Molla Zeyrek’le Hocazâde arasında yaptırdığı ‘tehafüt’ münakaşası oldu. Bu münakaşada Fârâbî ve İbn Sînâ gibi filozofları savunan İbn Rüşd ile onları tenkid ve bazı noktalarda tekfir eden İmam Gazâlî arasındaki görüş ayrılıkları karşılaştırılıyordu. Gazâlî’nin görüşünü müdafaa eden Hocazâde kazandı. Fatih, Hocazâde’ye fikirlerini bir eser halinde yazmasını söyledi. Topçu’ya göre bu tartışma Fatih zamanından bu tarafa gerçekleşen son felsefi harekettir ve o günden beri kendi âlemimizin sınırları içinde ne bir dünya görüşüne ne de ciddi bir felsefe inancına rastlanmamıştır.”⁵⁸

Topçu, geriye kalan beş yüz yıllık süreç içerisinde toplumumuzda dikkate değer felsefi bir hareket meydana gelmediği gibi, tarih, kültür ve medeniyetimizle uyumlu olmayan yabancı veya ithal düşüncelerin etkisiyle ahlâkımızın yara aldığı düşüncesindedir.

“Tanzimat hareketini idare eden zihniyet hiçbir felsefi esasa dayanmadığı gibi daha sonra Ziya Gökalp’ın derme çatma parçalar halinde Durkheim gibi bir Yahudi mütefekkirinden adapte ettiği fikirlerle bizim felsefemiz yapılamazdı. Zira onda bizim ne imanımız ne ahlâkımız barınıyor ne de mukadderatımızın tohumları bulunuyordu.”⁵⁹

⁵⁶Nurettin Topçu, *Yârinki Türkiye, 21.Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 59.

⁵⁷Nurettin Topçu, *Yârinki Türkiye, 21.Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 61.

⁵⁸Nurettin Topçu, *Yârinki Türkiye, 21.Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 60.

⁵⁹Nurettin Topçu, *Yârinki Türkiye, 21.Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 61.

Buna karşın felsefe lâzımdır, felsefe olmadan yaşanamaz. Çünkü Topçu'ya göre felsefenin lüzumu aklın kullanılmasının lüzumuyla bir ve aynıdır. Onun idealize ettiği felsefe, nihayetinde, etkisini toplumsal ahlâkta gösterir. Bu haliyle felsefe sıradan bir Türk gencinin kendine özgü bir ahlâk düşüncesi kurması ve toplumla birliktelik sağlamasının en önemli unsurudur. Felsefenin yokluğu durumunda görüşlerimiz, eşya ve olaylar hakkındaki hükümlerimiz arasında farklılık ve çelişkiler ortaya çıkar. Bunun tam tersi bir durumda ise, Türk çocuğunun geliştirebileceği bir dünya görüşü, tüm diğer fertlerin bu görüş etrafında birleşmesini sağlar. Böyle bir görüş, milli birliğimizi sağladığı gibi, dünya ile uyumumuzu da ortaya çıkartır.⁶⁰

Türk gencinin dünyayla ve kendi toplumuyla sağlıklı ilişkiler oluşturması ve şahsiyetini kurması bakımından ahlâk önemli bir role sahiptir. Böylece felsefe bize bizi aşan, bizim üstümüzde ve yükseklerde bulunan hedeflere doğru ilerlemeyi öğretir. İnsan düşünürken, yeryüzünün bütün bayağı olaylarına, yükseklerden gelen bir yüce niteliğin farkında olmayarak yaklaşır. Yükseklerden gelen bu yüce nitelik insanın felsefe yapmasıdır, çünkü insan hayatı onunla mânâ kazanır. Bu bağlamda ahlâk, insan hayatına anlam kazandıran toplumsal görüntülerden biridir. Toplumu oluşturan iki gruptan düşünmeden yaşayanlar ile düşünenlerin eseri olan felsefe arasında nasıl bir ilişki olduğu sorulabilir. Dünyevî zevklere dalmış olanların felsefeye ihtiyaç duymaksızın veya felsefeden habersiz yaşadığı ileri sürülse de ona göre her cemiyet, bir felsefî düşünceye bağlanmıştır. İlk Çağ kavimlerinin felsefe ve hikmetlerini dinlerinde barındırdığı gibi, Yunan ve Roma'nın büyük felsefî sistemleri ve her birinin kendine özgü felsefî düşünceleri var olmuştur. Orta Çağ da Hristiyan felsefesinin yaşaması ve gelişmesinin örneğidir. Rönesans felsefesi ise Batı'nın metot sahasına kapılarını açtığı çağdır. Bu anlamda her milletin kendi felsefesi kendi ruh bölgesinde işlenir. Dolayısıyla Topçu'nun "bizim felsefemiz ne olmalıdır?" sorusu üstü örtük bir felsefî sorgulama içerir. Buna göre Batı taklitçiliğine teslim olanlar için herhangi bir şekilde Batılılaşmak yeterlidir. Muhafazakâr zihniyet içinse *Kur'an*'ın varlığı yeterli, felsefe gereksizdir. Oysa her iki görüşün de eksik yanları vardır. Buna karşın felsefeden vazgeçilemez çünkü kâinatın karmaşıklığını çözebilen

---

⁶⁰Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, 21.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 61.

tek şey yine felsefedir. Dolayısıyla durumu kendimize özgü yanlarımızdan hareketle ve kalbin mantığı ile değerlendirmeliyiz.⁶¹

Topçu, felsefenin bizde aklın saltanatını kuracağını söyler. Felsefe iç hayatımızın bütün hareketlerini ve bütün unsurlarını birleştirmek şartıyla ruh yapımızdaki uyumun ve düzenin kurucusudur. Aynı zamanda siyasi düzenin de temel unsurudur. Felsefe insan hayatına anlam verir, dini inançların gelişmesinde önemli rol oynar. Felsefe özgürlüğümüzün varlık kaynağıdır. Ona göre felsefe daha yüksek bir ahlâka, daha ahlâklı bir toplumsal yaşama ve hürriyete zemin oluşturur.⁶²

Topçu, felsefemizin hürriyetimizin kaynağını oluşturmasından dolayı başkalarından alınamayacağını, mutlaka bizim eserimiz olması gerekliliğini vurgular.

“XX. asırda insanlığın ulaşabildiği fikir ve zekâ hazinesinde bütün fikir dünyasının ortaklaşa bölüştüğü prensiplerden bahseder. Bunlardan biri dünyamızı idare eden tekâmül prensibidir. Bir diğeri ise aklın mükemmel işleyişini düzenleyen metotlu düşünme prensibi. Bu prensip, aradığımız cemiyet nizamını kuracak. Çoğunluğu çiftçi olan Anadolu’nun, kendi içinden gelen ilerlemeyi takip eden toprağa bağlı insanını, toprağın sahibini, hâkimi yapacak ve alın terinin meyvesi olan mülke hürmet ederek sade üretimi sosyalleştirici bir çalışma nizamını kurar. Bu Anadolu’nun sosyalizmidir. Anadolu sosyalizmi hak arama mücadelesidir, İslâm’la bağlantı kurulduğunda İslâm’da hak yemek en büyük günahlardan yani affedilmeyecek günahlardan olarak görülür ve bu affedilmeyecek türden günahın ortaya çıkmaması için yapılan bir hak arayışı olduğu görülür. Kur’an’ın, zulmün karşısına sabrı, kinin karşısına affı koyan, ölümü ümit ile karşılayan, sonu olan varlığımızı sonsuzluğun yolcusu yapan ve Allah’ı insanda tanıyan, insan anlayışı. Bu ahlâkımızın temelini teşkil eden İslâm ruhçuluğudur.”⁶³

Topçu’nun yukarıda bahsettiği tekâmül (evrim, mükemmelleşme), yöntemli düşünme, İslâm ruhçuluğu ilkeleri başlangıcını idealizmde bulan şahsiyetçiliğin temel ilkeleridir.

“Müslüman Anadolu Sosyalizm kavramı, İslâm’ın ruh ve ahlâkına sahip olacak Anadolu’nun insanını ve bütün hayat kuvvetlerini, ferdi menfaatlerle ihtirasların sınırları dışına çıkarıp bir ilahi bölgede, tam iktidarı ile sağlam iradenin disiplini altına, millet selâmeti yolunda toplulukla seferber etmek demektir.”⁶⁴

“Şahsiyetçiliği esas olarak kabul eden idealizmimiz olacaktır. Onun yapıcı unsurlarını bin yıllık ızdıraplarımızı yoğurdu. Anadolu’nun asırlık sefaleti, insanı taliine hasret varlığıyla, bu idealizmi kalplerimize alemşumul bir merhamet iradesi halinde sunmuş olmalıdır. Anadolu’nun iç ve dış manzarası, içinde barındırdığı insanın perişan ruhiyle idealinin ilhamcısıdır. Bu davanın ifadesi, mistik hayatın ifadesi kadar müşkül, bir dağın gövdesinden bir feryadın fişkırması gibi müthiştir.”⁶⁵

⁶¹Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, 21.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 59.

⁶²Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, 21.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 59-62.

⁶³Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, 21.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 59-69.

⁶⁴Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 14. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 29.

⁶⁵Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, 21.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 69.

Topçu'ya göre felsefe, kişiyi insan yapar.⁶⁶ İnsan ruhunu felsefe ile donatabilir, akıl, düşünce, sanat ve dinle ruhunu donatıp, besleyebilirse ancak o zaman insan olabilir. Bu durum bedensel varlığın dışına çıkma biçiminde yorumlanabilir. Topçu'ya göre cemaat için nefisini feda etmek en yoğun bireyci idealizm anlayışıdır. Ona göre bireyci idealizmin üç önemli temsilcisi Hz. İsa, Hallâc-ı Mansur ve Gandhi'dir.

“Mesuliyet idaresinin Allah'tan geldiğini söylemiştik. Bundan dini devlet mi kastediyoruz?.. Asla din müesseseseleşince herhangi bir ferdin eline geçiyor. Bizim istediğimiz, devlet kurucusunun, kendi iradesini Allah'a teslim etmek dâvasıdır. Bu gidiş, bütün bir devlet psikolojisini yaratacaktır ve bu hal gerçekleşince, her millet dâvasının hesabı sorulduğunda; ‘ben yapmadım’ diyen kalabalığın arasına dalarak yakasını sıyırarak bedbaht vurguncuların yerine, kendisini itham için gelen İngiliz mahkeme heyetini tâ uzaklardan karşılamaya koşarak, onlara: ‘Büyük Britanya hükümetinin kanunları çürümüştür. Ben onları bir Büyük Britanya vatandaşı sıfatıyla yok etmeye çalışıyorum ve ömrüm oldukça da çalışacağım. Bu, benim vazifem. Sizin de vazifeniz, ya bana kanunlarımızın emrettiği en büyük cezayı vermek veyahut da istifa edip gitmektir.’ diye yüzlerce insanın mesuliyetini başına basmış gürleyen Gandhi'ler yetişecektir.”⁶⁷

Bu bağlamda sorumluluk iradesinin Allah'tan geldiği, kalbe doğduğu ve bu iradenin insanınkinin çok ilerisinde, doğuştan olduğu anlaşılmaktadır.

Topçu'daki sorumluluk iradesi, insanın dâvası için kendisini kaybetmesidir. Bir an önce Allah'a kavuşmak için yaşamı boyunca aradığı aşkın sahibine teslimiyeti görülür içsel güçtür. *İradenin kendini denediği bir egzersiz* ifadesi, iradenin sadece düşünsel olmadığını, aynı zamanda eylemsel yani hareket yönünün olmasıdır, bu da iradenin Hallâc-ı Mansûr sorumluluk iradesi örneğini temsil eder.

Yukarıda görüldüğü gibi “iradenin eseri olan her hareket mükemmele, daha mükemmel harekete doğru bir atılıştır. Bu, iradenin kendi kuvvetini denediği bir egzersizdir.”⁶⁸ Aynı zamanda ahlâk ile irade arasında anlamlı ve derin bir bağlantı vardır. Ahlâk, bireyin eylemleri ile ilgilidir, bu da kişinin iradesinin yansımasıdır. Bu bağlamda iradenin eseri olan hareket, insanın kendi içsel istek ve kalbine doğan arzuların eylemidir. İrade, insanın seçim yapıp kararlarını yönlendirmesini sağlayan dışavurumdur. Hareket meselesinin bir irade meselesi olduğu ve insan, ahlâki hareketlerinde iradesini sürekli denemek ve geliştirmek zorundadır. Bu denemelerin

⁶⁶Nurettin Topçu, *Yârinki Türkiye*, 21.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 71.

⁶⁷Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 14. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 27.

⁶⁸Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı*, 17.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 29.

sonucu ise insan şahsiyet kazanır. Hareketi evrensel düzene yönlendiren, insani endişedir.

Topçu, bir cemiyetin örfleri, ahlâk anlayışı, dinî duygusu ve dünya görüşünü iç içe harmanlayarak, bu öğelerden aldığı güç ve ilhamla varlığını sürdürebileceğinden bahseder. Onda felsefe varlık bulabilmek için cemiyetin geçmişine, yaşanmış tarihine, çekilmiş acılara, çatırdamış iradelere ve kabul edilen inanışların asırlık egemenliğine yönelir.

Buradan hareketle Topçu, kendi felsefemizin temellerini atabilmek için belirli niteliklere sahip bir insan özellikleri olması gerektiğini temel alır. Bu insanın, Batı taklitçiliğinden uzak, duygulu, iradeli, milletini doğru şekilde anlayan ve seven aydınlar olacağını belirtir. Topçu, Anadolu'ya özgü bir düşünce yapısının ve felsefenin ortaya çıkışını ve derin bir anlam taşımasını şöyle ifade eder:

“Türk milleti, kendi felsefesinin ifadesini dilinin ucunda saklıyor. Sade bir şeye muhtacız: Duygulu, iradeli, milletini olduğu gibi anlayan ve seven münevverlere. İşte bu hasretimiz giderildiği, sözde münevverlerimizin gözleri Batı'nın ufuklarından milletin kalbine çevrildiği gün bizim de felsefemiz yapılacaktır. Felsefemizin tekâmülcü, ruhçu, sosyalist ve idealist temellerinde yapılacak bina her filozofun şahsi görüş ve inanışına göre başka manzara taşıyabilir. Ancak bu temelleri değiştirmek bizi bizden uzaklaştırır. Müslüman Anadolu'nun yanık toprağı üzerinde yaşayıp da ruh yapımıza İslâm'ın dışında temel aramak, Anadolu'nun sefaletlerinden idealizmimize hisse çıkarmamak, normal bir beynin samimi düşüncesinin mahsulü olamaz. Böyle düşünmek için, bu memlekette bu toprağı tanıyıp sevmeden, bu milletin inandıklarına inanmadan, onun varlığına düşman bir irade ile yaşamış olmalıdır.

Anadolu, bin yıllık tarihinin muzdarip macerası içinde, felsefesinin bütün unsurlarını ortaya koymuş bulunuyor. Kendi felsefesini yapacak çocuklarını da yine kendi bağrından çıkaracaktır.”⁶⁹

Topçu, Batı'nın etkisinden ziyade, bir toplumun kendine özgü toplumsal ve kültürel temelleri üzerinden bir felsefi yapının inşa edilmesi gerektiğini ifade eder. “Felsefemizin tekâmülcü, ruhçu, sosyalist ve idealist temelleri” ifadesi evrimsel bir gelişim, ruhsal bir derinlik, toplumsal adalet ve yüksek ahlâkla birleştiren bir felsefi sistem önerir. Bu tür bir düşünce akımında, her filozofun farklı görüş ve varyasyonları olabilir, fakat asıl vurgulanan, temel ilkelerin sağlam ve sabit olmasının gerekliliğidir. Ancak bu durum Batı'dan bağımsız kendi değerlerine ve felsefi anlayışına dayanan bir kimliğin geliştirilmesiyle mümkündür. Bu imkân, Anadolu'nun tarihi ve kültürel mirasına dayanan bir umut ve inanç ifade eder:

⁶⁹Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, 21. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 72.

“Anadolu, bin yıllık tarihinin muzdarip macerası içinde, felsefesinin bütün unsurlarını ortaya koymuş bulunuyor. Kendi felsefesini yapacak çocuklarını da yine kendi bağrından çıkaracaktır.”⁷⁰

Kendine özgü yerli ve Anadolu felsefesini bin yıllık ızdıraplarla inşa edecek olan nesil yine bu topraklardan yetişecektir. Topçu'nun düşünce yapısında Anadolu sadece toprak değil aynı zamanda vatandır, bu yönüyle de önemli yer tutar. O, bu bağlamda “Anadolucu” dur. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ortaya çıkan Anadoluculuk coğrafya temelli bir fikir akımıdır. Topçu'nun Anadoluculuk kavramı şu şekilde:

“Anadolucular, gerçek milliyetçiliğimizi bin yıllık tarihimizden⁷¹ çıkararak onun kalbine İslâm'ı koydular. Turancuların maddeci ütopyasına ve altı okçuların kaba maddeci realizmine karşılık Anadoluculuğun getirdiği ruhçu idealizm, coğrafyanın gerçeğinde ebediliğe göz koyan ruhların selâmet dâvasını yaşatıyordu.”⁷²

Topçu, toplumun geçirdiği ahlâki, siyasal, ekonomik vb. buhranların sebebi ve kaynağı olarak kültür ve eğitim alanlarını işaret eder. Avrupa kültürünün kendi kültürümüz içinde eritilmeden olduğu gibi alınması, bilim ve eğitimde taklitçiliği doğurmuştur.

“İlme gerçekten inanılmadı. İlim, bizim hayati menfaatlerimiz için vasıta olarak, şekil halinde istismar edilmek istendi; teknik putlaştırıldı. Asrımızın başından bu yana, her sahada olduğu gibi maarifte de Garp taklitçiliğinin acısını çekmekte olduğumuzu anlayanlar; dâvayı ortaya attılar. Lakin bu dağınık ve ferdi kalan sezislerin yanı sıra taklit cereyanı olanca hızıyla yol almakta devam etti.”⁷³

O halde öncelikli olan bilime inanmak ve o yönde çaba sarf etmektir. Avrupa'da ortaya çıkan ileri teknolojiyi, bilimsel gelişmeleri, sanatı, felsefeyi kendi kültürümüze yabancılaşmadan takip etmektir. Böylece milletimizin okullarının milli

⁷⁰Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, 21. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 72.

⁷¹Ezel Erverdi, *Nurettin Topçu Düünden Kalanlar ve Geleceğe Umutlar*, 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 452-453. “Nurettin Bey, ‘bin yıllık tarih’ ifadesini ilk kullanan kişidir. Milli tarihimizi (Türk tarihini değil) 1071’le başlatır. Millet oluşumunun, Fatih’in Anadolu’daki birliği sağladığı 15. Asırda gerçekleştiğini söyler. Fransız İhtilali’nden sonra, burjuva sınıfının ortaya çıkması, kapitalizmin ve sömürgeciliğin gelişmesine paralel, Avrupa’da milliyetçi hareketler başlar. Topçu; Alman, İngiliz, Fransız, İtalyanların millet olmalarını (ulus devlet), bizim millet oluşumuzla irtibatlandırılmasının yanlışlığı üzerinde durur. Türk milliyetçiliğini 1923’ten başlatanlara katılmaz (Burada R. Oğuz Arık ve diğer Anadoluculardan ayrılır). Milliyetçilikte İslâm ve coğrafyayı (Anadolu) esas alırken, ‘1923’te ümmetten milli/devlete geçildi’ görüşünü de kabul etmez. Onun millet görüşünde, 15. asırla 20. Asır arasında mahiyet farkı yoktur. 1071’den itibaren tarihi bir bütün olarak görür.”

⁷²Nurettin Topçu, *Millet Mistikleri*, 6. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 156-158; Mehmet Doğan, “Bize Ne Söyler?”, *40 Yıl Sonra Nurettin Topçu*; Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2016, s. 58.

⁷³Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Dâvası*, 38. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 13.

içeriğe sahip olması sağlanabilir. Topçu, yeni bir dünyanın zorunlu olduğunu ve bu noktaya geleneğin öğretisini içselleştirerek ilerlememiz gerektiğini ifade eder.

“Millet bünyesinde inkılaplar mektepte başlar ve her milletin, kendine özel olan mektebi vardır. Milli mektep, zihniyet ve örfleriyle, metotları ve müfredatıyla, terbiye prensipleri ve psikolojik temelleriyle, hatta binasının yapı tarzıyla kendini başka milletlerinkinden ayırır. Topçu, milletin kendine özgü koşullarıyla mektebini oluşturması gerekliliğini vurgular. Bizde vaktiyle medrese milli mektepti. Lakin milletin ruhu ve içtimai inkişafını takip edememiş ve cihanın fikir ve irfan hayatıyla bağlarını çoktan koparmış olduğundan, olduğu yerde en kaz halinde yıkıldı, çöktü. Zira evrim prensibine, hem de ruh sahasında karşı koyan bir zihniyetin yıkılması, tarihi ve ilmi bir zaruretti. Öbür taraftan, Batı’da gelişen olgunlaşan insan düşüncesinin seyri biz kendi âlemimizde devam ettiremediğimizden, açılan yeni mektep, hakikat aşkının mabedi olmadı. Parça parça bilme hevesi, evrensel ve ilahî hakikat aşkının yerini tutamazdı. Hakikat aşkına sahip insanlar, cemiyetin içinde çoğalmadıkça, hakikat aşkı cemiyet içinde en yüksek yeri tutmadıkça ve hakikatin ihtirası cemaat içerisinde bir umumi cereyan, büyük bir hareket haline gelmedikçe, milli mektep gerçekten var olmayacaktır. Hakikat karşısında duyulması istenen bu aşkın, bu ihtiraslı akımın temeli dinidir, ilahidir.”⁷⁴

Topçu, toplumu her yönden ilerletecek olan ilim, sanat, iktisat, ahlâkta ilerlemenin milli mektep ile olabileceği düşüncesindedir. Yani eğitimin milli olmasının önemini ve hakikat aşkı çoğalmadıkça, topluluk içerisinde büyük bir hareket haline gelmediği müddetçe milli mektepten söz edilemez. Topçu, toplumun her alanda ilerlemesinin, milli mektepler aracılığıyla olacağına inanır. Eğitimde milliyetçiliğin önemine vurgular ve hakikat aşkının toplumsal bir harekete dönüşmeden, milli mekteplerin amacına ulaşamayacağını savunur. Ona göre, sadece milli bir eğitim anlayışıyla toplumda gerçek bir ilerleme sağlanabilir. Maarif davasının sadece teknik bir mesele olarak anlaşılması önemli bir sorundur. Bu düşünce eğitimin amacını dar bir bakış açısı ile değerlendirmeye indirger, insanı kültüründen, ahlâktan, toplumun ideallerinden ve manevi gelişiminden uzaklaştırıp maddi olana yöneltir. Bu durum Topçu’ya göre önemli sonuçlar doğurmuştur.

“İlim sevgisi aşılınmadı; âlimin üstünlüğü ve cemaat içindeki önderliği telkin edilmedi. Çünkü ilme gerçekten inanılmadı. İlim, bizim hayati menfaatlerimiz için vasıta olarak, şekil halinde istismar edilmek istendi; teknik putlaştırıldı. Bu durumun en büyük zararı, millet kültürüne olmuştur ve o da azar azar ortadan kaldırılmıştır.

Zira teknik, ilim üretmez; ilim üretmeyen bir maarif, kültürü bozar ve insanı maddi olana bağımlı hale getirir.”⁷⁵

⁷⁴Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Dâvası*, 38. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 14.

⁷⁵Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 32.

Demek ki eğitimde sadece tekniğe odaklanmak aynı zamanda toplumun millet kültürünü veya toplumsal bağlarını zayıflatır. Hâlbuki toplumlar ortak tarih, kültür ve sanat etrafında toplanarak birbirlerine bağlanmış, ortak bir ahlâk oluşturmuştur. Bizim kültürümüzde ise kendisini *Anadolu ruhçuluğu* olarak gösterir. Bu anlamda eğitimin kuru bir teknik mesele olarak ele alınması, *tekniğin putlaştırılması*, bilgi ve beceriden ibaret sayılmasını doğurur, eğitimi gerçek amacından uzaklaştırır, bu da millî eğitime zarar verir. Bu durumun en önemli sonucu gençlerin üzerinde görülür.

“Yaşadığı dönemin genci; idealsizdir, hayalleri yoktur, realitenin sahibi olmak istemektedir. Hayat adamıdır, romantizm yaşamamıştır. İstirapları olmayan gençlik, pozitivisttir ve ruhları sarsıntı halindedir.”⁷⁶

O halde Topçu'ya göre eğitim sadece bilgi aktarımından ibaret değildir. Ona göre eğitim hem insanın içsel dünyasını zenginleştirir hem de onu toplumsal ve kültürel bağlamda sorumluluk sahibi, düşünen ve millet kültürüne sahip çıkan şahsiyetlere dönüştürür. Şahsiyetleri dönüştürme işi öğretmenler aracılığıyla olur. Topçu'ya göre okul öğretmen ile anlamlıdır. Öğretmen, ruhumuzun sanatkarı, hayatımızın nâzımı, hakikatin işleyicisi, karakterimizin yapıcısıdır. Buna karşın yaşadığı dönemin sosyal yapısı itibarıyla Anadolu çocuklarının eğitiminde önemli eksiklikler bulunmaktadır. Ona göre üniversite hocalarının Anadolu çocuklarını eğitmeye başlamaları memleketin kurtuluşunun yolunu açacaktır. Memleketin kurtuluşuna, köylerden başlanmalıdır. Onlar, kim olduklarını öğrenmeli ve bu durum ruhi kurtuluş için şarttır. Bunun için de köyü bilen doktor, sağlık memuru, ziraatçiye ihtiyaç vardır.⁷⁷

Türkiye'nin tarihsel sürecindeki köyler, halkın büyük çoğunluğunun yaşadığı ve kültürel değerlerin şekillendiği yerler olmuştur. Burada geleneksel Türk kültürünü, dilini, göreneklerini ve yaşam tarzını yaşatmaya devam etmişlerdir. Topçu'nun eğitim konusunda köyleri merkez olarak görmesi bu bağlamda anlaşılabilir bir durumdur. Köylerin eğitim seviyesinin artırılmasını ve kültürel mirasın korunması açısından önemli bir adımdır.

⁷⁶Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 14.

⁷⁷Ali Osman Gündoğan, *Araf'ta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 37; Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 65-70.

Topçu felsefe ve ahlâkın önemini, her milletin, kendi hayatının evrim gizemini ve sonsuzluğa yönelen hayatın büyük kudretini felsefi sisteminden çıkarabileceğini ileri sürer. Felsefi kültürü okulun temel taşı olarak görür. Topçu'nun milli okul tanımını, medrese ya da kozmopolit unsurların sentezi olan bugünkü okullar değildir. O, milli okulu, eğitim ve öğretimi, metafiziği ve ahlâk prensiplerini *Kur'an*'dan alarak Anadolu insanının ruhuna yayılan ve orada büyüyen, insanlığın üç bin yıllık kültür ağacının bu çağ da meyvelerini toplayarak evrensel bir ruh ve ahlâk aygıt ve donanımı olarak düşünür.⁷⁸ Ona göre milli:

“Zihniyet ve örfleriyle, metotları ve müfredatı ile terbiye prensipleriyle ve psikolojik temelleriyle, hatta binasının yapı tarzıyla kendini başka milletlerinkinden ayırıp özgünlüğünü oluşturmalıdır.”⁷⁹

Topçu, bütün bir entelektüel hayatını, Anadolu Türkleri Tarihi'nden hareketle, döneminin siyasi, ekonomik, ahlâkî, dini yapısını ve bu yapılardaki değişimleri anlamaya adanmış, kendi açısından da birtakım modeller önermeye çalışmıştır.⁸⁰

O dönemde yaygın olan pozitivist ve materyalist eğilimlerin dışında kalan ve bunun aksine idealist ve ruhçu felsefe anlayışına bağlanmıştır. Topçu bir hareket insanıdır ve onun hareketten kastettiği, bizde gerçekleşen Allah'ın isyanı olan harekettir. Bu anlayış onu, her türlü yanlış, amaçsız, ruh ve idealden yoksun olan her şeye bir karşı çıkışa yöneltmiştir. Pozitivizme, materyalizme, sosyolojizme, Marksizm'e, Komünizme, konformizme, Turancılığa, hurafeci ve ticaretçi dindarlığa ve siyasi İslâmcılığa, demokrasiye, Batıcılığa karşı çıkmış, eserlerinde karşı çıktığı her konuya şiddetli eleştiriler getirmiş ve kendi tarzın da bazı önerilerde bulunmuştur.⁸¹

Nurettin Topçu, bütün bu eleştirilerine karşın Anadolu gerçeğinin farkında, Türk tarihinin İslâm Tarihinden bağımsız düşünülemediğini, Doğu ve Batı felsefesinden bağımsız olunamayacağını düşünen bir filozof olarak, Türklüğü ve kültürüne bağlılığı sever, kendisini Anadolu'ya ait hisseder ancak biyolojik bir ırkçı

⁷⁸Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Dâvası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 15.

⁷⁹Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Dâvası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 14.

⁸⁰Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 14.

⁸¹Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 15.

değildir. O, imparatorluğun son yıllarında ortaya çıkan fikir akımları ve Cumhuriyet dönemi milliyetçilik⁸² anlayışı karşısında, herhangi bir kutuplaşmaya kaçmadan, entelektüel bir zemine dayanmak suretiyle Anadoluçuluk adı verilen bir görüşün temsilcisi olmuştur.⁸³

2.2. BATICILIK-TÜRKÇÜLÜK-İSLÂMÇILIK KARŞISINDAKİ KONUMU

Nurettin Topçu'nun Batıcılık görüşüne değinmeden önce kültür ve medeniyet kavramını ele alarak bu kavramların gerçekleşmesindeki birçok faktörü göz önünde bulundurmanız gerekir. Topçu, düşüncelerini teoriden pratiğe aktarma konusunda bir eylem insanıdır.⁸⁴ Topçu'ya göre Batıcılık, Batıyı her alanda taklit etme olarak görür. Batılılaşmanın taklitten öteye gidememe nedeni olarak, kültür ve medeniyet kavramlarının birbirine karıştırılmasında görür.⁸⁵ Ona göre teknik, bilimlerin uygulama alanıdır. Bilimin esas amacı hakikati tanımaktır. Çünkü ilim bir ruh işidir. Topçu'ya göre tekniğin gelişmesi, Avrupa'da hammaddelerin fazla olmasından dolayıdır. Avrupalı sömürgeciler, Asya ve Afrika'nın bütün zenginliğini Avrupa'ya taşır ve kendi kıtalarında kurdukları fabrikalarda bunları işletir. Bunun sonucunda teknik yaratıcılığı Avrupa'ya yayılır. Topçu, tekniğin gücüyle sanki dünyanın makineleşmesi ve beraberinde insanın da makineleştiğini, bu durumun önleminin bir tek kültür ile sağlanabileceğini düşünür.⁸⁶

Batılaşma hareketleriyle birlikte yaşanan toplumsal değişiklikler, maddi sahaya bağlandığı için insan hayatına önem verecek bir zihniyeti ortaya çıkaramamış ve sorumlu insan idealini ortadan kaldırdığı için de fedakârlık duygusunu geliştirememiştir. Ayrıca, Anadolu romantizminin doğmamış olması, demokrasinin hürriyetimize tecavüz sistemi haline gelmesi, olumsuzluklar karşısında üniversitenin

---

⁸²Ezel Erverdi, *Nurettin Topçu Dünden Kalanlar ve Geleceğe Umutlar*, 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 453. "Nurettin Topçu'nun milliyetçilik tarifi değişik ve orijinaldir. Kendi ders kitaplarında, bazen yazılarında yer alan sosyolojik bir millet tarifi vardır: Millet; kökleri mazide, gövdesi halde bulunan, dalları ve yaprakları istikbale uzanan, geçmişte, halde ve gelecekte, hatıraları, temayülleri ve tasavvurlarıyla birleşmiş bir varlıktır.

⁸³Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 17.

⁸⁴Muhittin Bilge, "Nurettin Topçu'nun Kültür ve Medeniyet Anlayışı", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi* 109. Sayı, 2005, s. 234-243.

⁸⁵Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 17.

⁸⁶Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 16. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 20.

sessiz kalması ahlâki buhranlarımızı daha da derinleştirmiştir. Bu ahlâk bunalımlarından kurtulmak, eğitim ve Rönesans hareketiyle mümkündür.⁸⁷

Bu makineleşmeye mahkûm olmamak için yaşadığımız dünyada toplumsal birlikteliğimizi, iletişim imkânlarının bu kadar geliştiği bir ortamda iletişim kabiliyetimizi artırmamızın gerekliliği anlaşılır.

“Kültür fertlerin sahip olduğu, bütün tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümleridir. Bu değer hükümleri, ilim, felsefe, sanat ve din tarafından yaşatılmaktadır. Avrupa, Rönesans’ını ve romantizmini felsefe sistemleri içerisinde hazırlar. ⁸⁸ İnsanı kâinatın merkezi yapan bütün meseleleri bunlar paylaşmışlardır ve her cemiyet⁸⁹, her millet bunları kendi ruh kabiliyeti ile kendi iradesi ile yoğurmuş, birbirine kendi karakterini vermiştir. Kültür, onu yaratmış olan milletin mahdır.”⁹⁰

O halde, bu tanımlara göre medeniyet, bir grup toplum arasında ortak olduğu halde kültür, bir topluma özgüdür. Medeniyette maddi unsurlar, kültür de ise ruhi unsurlar öndedir.⁹¹

Topçu’ya göre yapılması gereken Batının öne sürdüğü teknik gelişimi kullanarak kendi kültürümüzden hareketle bilim zihniyetimizi oluşturmamız gerekir. Topçu Batıcılıktaki maddenin yüceltilmesi, medeniyet olarak taklit edilmesi ruhî ve ahlâkî açıdan bozulmalara sebep olduğunu düşünür. Bu bağlamda batılılaşmanın maddi değerlere odaklanması, bireylerin içsel değerlerini ve sorumluluk duygularını

⁸⁷Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 27.

⁸⁸Georg Wilhelm Friedrich Hegel’in mutlak tin görüşünde ilk aşama olarak sanatı tez, ikinci olarak dini antitez ve son olarak felsefeyi sentez aşaması olarak ileri sürülür. Bu üç aşamada belirtilen kavramlar birbiri ile diyalektik olarak ilişkilendirilir. Bu bağlamda sanat ve din somuttur, bu durum felsefe aracılığıyla aşılır. Bu üçü insanın ruhunu yücelten, insanı olgunlaştıran ve kişi olmaktan çıkartıp fert yapan aşamalardır. Topçu ise buna dördüncü aşama olarak bilimi ekler.

⁸⁹Topçu’ya göre, kurumlar insanın iradesini sınırlandırmaktadır. Burada *konvansiyonel topluma* ilişkin bir eleştiri vardır. O, ancak manevi anlamda bir kurumlaşmadan söz eder. Manevi kurumlaşma, insanların birbiriyle olan ilişkisinde en dolaysız bağları ifade eder. *Konvansiyonel topluma* ilişkin kurumlar ise insanları birbirine yabancılaştırır. Kurumlar Topçu’ya göre toplumsal ahlâkî bozulmanın göstergesidir. Toplumsal hayatta objektif yapılaşmaların ve kurumlaşmaların, insan ilişkilerini basit bir mekanizma taşıdığını anlatmaya çalışır. Kurumlar sözde düzen sağlamak içindir ancak düzensizliği artırır. Hatta ilahi iradeden sapan insanların yaptıklarını meşru göstermeye çalışırlar. Topçu’ya göre *cemiyet* mânâyı maddeye feda etmiştir. İnsanların kurumsal çerçevede oluşturdukları bir topluluktur. Ona göre şuursuz kalabalıkları ifade eder. Bu toplulukta çoğunluğun iradesi yoktur. Topçu bu durumu şöyle ifade eder: “Cemiyetin ahlâkî olmaz. Eğer bu ahlâkın gayesi bir cemiyetin selâmeti ve menfaati kaygısı ise bu ahlâk, cemiyet denen varlığın kendi içine kapalı bencil haklarının korunması için yapılan teşkilâtın başka bir şey değildir.” Topçu, cemiyetin karşısına cemaati koymaktadır. *Cemaat* tanımı, “hepsine üstün olan bir ideale ferdiyetlerini feda ederek birleşen insan topluluğu” olarak ifade eder. Bkz. Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 66-229; Süleyman Seyfi Öğün, *Türkiye’de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992, s. 76-77.

⁹⁰Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 16. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 20.

⁹¹Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 18.

zayıflatır. Bireylerin sadece kendi çıkarlarına odaklanması toplumsal sorumluluklardan uzaklaşmasına sebep olur. Batılılaşmanın getirdiği değişimlerle beraber bazen bireyi ön plana çıkararak ve kültürel değerleri ihmal ederek toplumsal yapıyı bozduğu görülür. Topçu batılılaşma hareketinin maddi ve dışsal unsurlara bağlı kalmadan, insanın içsel değerlerine, fedakârlık ve sorumluluk gibi erdemlere de odaklanarak hareket edilmesinin önemini vurgular. Ahlâk, teknolojinin inkârı olarak düşünülmemelidir, teknik hayatımızda önemli bir role sahiptir. Ancak bu durum batıdan gelen tekniği taklit etmeden, bilgiyi kendi kültür potamızda eriterek yapılmalıdır. Topçu, batıcılarla aynı yönde düşünen milliyetçilik ve Turancılık görüşlerini eleştirir:

“Batıcılarla paralel görüşler öne süren, devletin resmi politikası haline gelmiş olan milliyetçilik ve Ziya Gökalp’in Turancılık fikirlerini eleştiren Topçu, vatan toprağından kaçış olarak nitelendirdiği bir Turancılık anlayışıyla bağdaşmaz. Topçu’ya göre Turancılık fikri, soyu milletle karıştırdığı için daha hareket noktasında çürüktür. Çünkü Turan milleti diye bir millet yoktur ve Gökalp, toprak birliğini millet yapıcı bir değer olarak görmemiştir. Bundan dolayı da Turancılık, Topçu’ya göre milletimizin temellerinden biri olan Anadolu coğrafyasını inkâr ederek, büyük bir gaflete düşmüş ve neslin gözünü hakikatten hayale çevirmiştir. Topçu, Gökalp’e ve onun Turancılık anlayışına en sert eleştirileri yöneltmek suretiyle Gökalp’i İttihat ve Terakki çetesinin propagandacısı olarak değerlendirmiş, Turancılığı da ruhçu milliyetçilikten maddeci milliyetçiliğe geçiş yolunda atılan ilk adım olarak görmüştür.”⁹²

Topçu’ya göre, geçmiş tarihin gelecek tarihi belirlediği unutulduğu için, ümmetten millete geçişi sağlaması düşünülen bu dönem milliyetçiliği, geçmişle olan bağları koparmaya yönelik olmuştur. ⁹³ O halde toplumlar hafızalarını kaybettiklerinde, kültürlerini ve kimliklerini de kaybedebilirler. Gökalp’in millet kavramını sadece biyolojik ırka indirgemesini eleştirir. Topçu ise milleti içerisinde bulunduğu ortak bir kültür ve tarihsel birliktelik olarak görür. Millet; tarih, kültür ve ortak değerlerle şekillenir. Bu bağlamda, Topçu’nun, Gökalp’e özellikle etnik kimlik üzerinden “Turancılık” ve “Türk” anlayışına yönelik eleştirisi çok önemlidir. Topçu, Ziya Gökalp’i eleştirisinde, Turancılık görüşüne karşı tarafsız ve objektif olarak yaklaşmamıştır. Çünkü ona göre Turan diye bir millet yoktur. O, olmayan bir milletin nasıl kurulacağını eleştirir. Görüldüğü gibi ortak miras ve zaten toprak bütünlüğü vardır, bu da Müslüman ve Türk olunmasının kader birlikteliğidir. Irk olarak bu durumun sınırlandırılmasını eleştirir. Anadoluçuluk görüşü ile uyanmaya

⁹²Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 20; Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizamı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 171.

⁹³Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 20.

başlayan vatan fikri, burada bir milli topluluğun ortak tarihsel birliğini belirtmekte ve mistik bir özellik göstermektedir. Anadolucularda “Vatan” kavramını bu mistik biçimlenişini en iyi ifade edenlerden birisi de Remzi Oğuz Arık olmuştur.⁹⁴ Remzi Oğuz’a göre tarih, “bir kader birliği etrafında yaşayan milli topluluğun hafızasıdır” düşüncesi, milletin tarihsel deneyimlerinin, geçmişi hatırlamanın ve bu hatırlama ile halkın bir arada yaşadığı birliği pekiştiren bir anlayışı ortaya koyar. Burada vatan sadece maddi bir varlık değil, bir ruhsal ideal haline gelerek toplumda bir şuur oluşturur. Turancılara göre milli birlik için ırkın özelliklerinin ortaya çıkarılması kendi başına yeterli olur. Turancılık metodolojik açıdan objektif olandan sübjektif olana bir yükselişi içerir.⁹⁵ Bu bakış açısı, genellikle bir toplumda tarihsel ve kültürel bağlarından ziyade biyolojik özelliklerini ön plana çıkarır. Bu objektif yani maddi bir toprak parçası ile sübjektif arasında bir geçişi içerir. Bu da milli birliği etnik kökene indirgemiş olur.

“İnancı, ahlâkı ve tarihiyle ‘Anadolu Toplumculuğu’ ile bu vatan üzerinde yeni bir uyanıştır, medeniyet projesidir. Bunun için, milletini seven, cemiyetin ihtiyaç ve eğilimlerini iyi anlayıp onunla bütünleşen iradeli ve gayretli milletine bağlı, fedakâr aydın kişilere ihtiyaç vardır. Avrupalıyı taklide tenezzül etmek, Batıya yönelmek, kendini inkâr etmektir.”⁹⁶

İslâmcılık kavramı, ümmetçi bir ideolojiye sahiptir. Ümmetçi ideoloji, millet kavramını paranteze alır ve nasıl ki Batıcılık, Türk kültürünü Batı medeniyetinin kavram, sembol, simge ve yaşama biçimine feda etmeye kadar giderse ümmetçilik de hemen hemen aynı noktaya gider. Bundan dolayı Türk tarihinden ve kültüründen bağımsız, ayrı bir dini duygu ve yaşama biçimi Topçu’nun gözüyle pek itibar görmemiştir.⁹⁷ Ziya Gökalp Cumhuriyet döneminde yeni bir milliyetçilik görüşü ortaya çıkarır. Topçu, siyasi tatbikatçılar tarafından ileri sürülen bu iddianın altı oklu teorisinin Ziya Gökalp’a yaptırıldığını söyler. Topçu’ya göre maddeci olarak değerlendirdiği yeni milliyetçiliğin bayrağındaki şekillerin fikir ve davadan uzak olduğunu daha çok şekillerin şema ve kalıp olarak varlığını eleştirir. Yeni milliyetçilik hareketi siyasi gücünü kaybedince, din ağırlıklı olan taraf güç

⁹⁴ Süleyman Seyfi Ögün, *Türkiye’de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992, s. 24.

⁹⁵ Süleyman Seyfi Ögün, *Türkiye’de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992, s. 25.

⁹⁶ Mehmet Sılay, *Fikir Dünyamızın Yıldızlarından Nurettin Topçu*, 2. Baskı, İstanbul: Düşün Yayınları, 2011, s. 35.

⁹⁷ Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 21.

kazanmaya başlamıştır. Din ağırlıklı olan gurupta da dini milletten ayırmıştır. Topçu, şuurlu bir zümrenin İslâm'ı Anadolu'nun tarihi ile sosyal dokusundan ayırmayan gerçek sezgi ile ruhçu anlayışı savunmuştur. Anadolucular, milliyetçiliği bin yıllık tarihimizden çıkartarak onun kalbine İslâm'ı koymuşlardır. Turancıları ve altı oklu görüşü maddeci yönünden ve geçmişle bağlarının kesilmesi yönünden eleştirilmiştir.⁹⁸ Bu görüşe karşı Anadoluculuğun getirdiği ruhçu idealizm, geçmişini unutmadan bugüne getiren kendi coğrafya gerçeğinde ruhların kurtuluşu olarak görür.

“Batıyı ve Doğuyu tanıyan ve adeta her iki dünyayı da temellük etmiş birisi olarak Topçu; Batının bilim, felsefe ve sanat alanındaki başarılarını takdir eder ama Batıyı taklit etmenin sakıncalarını da bilir. Türk tarihine bağlı olan ama millet olma gerçeğinde toprağın önemini kavramış birisi olarak da Turancılıkla bağdaşmaz ve asıl olanın, ruhçu bir milliyetçilik olduğuna inanır. İslâm'ı, bir ideoloji haline getiren İslâmcılık karşısında, milli kültür esasını benimsediği için de Anadolu gerçeğinin yaşadığı ve yaşattığı tasavvufa dayalı Müslüman, Onun ideal örneğini oluşturur.”⁹⁹

Buradan hareketle tasavvuf ve ahlâk temelinde Mehmet Âkif ve Hüseyin Avni Ulaş'ın ortak yönleri düşünülebilir. Topçu, onların inançlı ve mücadelecî ruhlarında kendisini bulmuştur. Her iki şahsiyetteki temel endişe olan ahlâkî duygu ve bu duygunun kökenindeki sorumluluk hissidir. Topçu için etkili olan Anadolu insanının yaşadığı buhranları, imanlı ve haysiyetli duruşlarıyla, değerlerine ve inandıkları unsurlara, şartlara karşı değişmemeleridir. Bunun yanında Topçu'yu, bu iki şahsiyetin ortak yönü olan fikirlerinden ziyade hareket (aksiyon) insanı olmaları etkilenmiştir. Sonuç olarak ortak özellikleri onların idealleri için iradeli, vatansever, cesaretli duruşları, Anadolu insanına karşı sorumluluk hissetmeleri peygamberane bir tavır gibi düşünülmelidir.

2.3. ANADOLU MİLLİYETÇİLİĞİ-İSLÂM SOSYALİZMİ

Nurettin Topçu'da Batıcılık, Türkçülük ve İslâmcılık karşısında, herhangi bir kutupçuluğa kaçmadan, entelektüel zemine dayanmakla birlikte, Anadolu sosyal gerçekçiliğini de göz önünde bulundurmak suretiyle bir milliyetçilik ideali ve bu ideale uygun düşecek bir sosyalizm anlayışı vardır. Milliyetçilik Anadolu

⁹⁸Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizâmı*, 14. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 172.

⁹⁹Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizâmı*, 14. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 22.

Milliyetçiliği, sosyalizm de Anadolu Sosyalizmidir.¹⁰⁰ Topçu'ya göre Ziya Gökalp'in kabul ettiği ortak toprak, bir milliyetçilik değildir.

Nurettin Topçu, milli coğrafyanın önemine vurgu yapar. Bir milleti oluşturan ruh güçlerinin işlevsel olması ancak yerleşikliği ifade eden bir milli coğrafya ve bu coğrafya üzerinde yaşanan bir ortak kader içinde mümkün olabilir. Yani “vatan” ve “tarih” birliği olmayan yerde milliyetçiliğin imkânı yoktur. Burada yerleşik düzene geçilmesi ile belirsizliğin ortadan kalkması ve sona ermesi anlaşılmalıdır. Yerleşik düzen ve ortak coğrafyada kader birliğinin olmasını ifade eder. Turancılara göre milli birlik için ırkın özelliklerinin ortaya çıkarılması kendi başına yeterlidir. Topçu'nun milliyetçilik görüşü yukarıda da bahsedildiği gibi vatan ve tarih birliğine dayanır. Bu duruma bir örnek olarak Mehmet Âkif Ersoy'un “Ben Arnavut'um” şiiri gösterilebilir.

“Artık ey milleti merhume, sabah oldu uyan!
Sana az geldi diye ötsün mü bu çan?
Ne Araplık ne de Türklük kalacak, aç gözünü!
Dinle peygamberi zîşânin ilahi sözünü.
Türk Arapsız yaşayamaz, kim ki yaşar der delidir.
Arap'ın Türk hem sağ gözü hem de sağ elidir.
Veriniz baş başa, zira sonu hüsrânı mübin,
Ne hilafet kalıyor ortada, billahi ne din!
Medeniyet size çoktan beridir dış biliyor,
Evvela parçalamak sonra da yutmak diliyor.
Arnavutluk size ibret olacakken hâlâ,
Ne bu şûride siyaset ne bu fasit dava?
Görmüyor gittiği yanlış yolu zannım çoğunuz,
Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz, ben ki Arnavut'um,
Başka bir şey diyemem, işte perişan yurdum!”¹⁰¹

Şiirden de anlaşıldığı üzere Topçu'nun milliyetçilik anlayışı Anadolu milliyetçiliğidir. Anadolu milliyetçiliğinin merkezinde din ve coğrafya vardır. Başka

¹⁰⁰Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 54.

¹⁰¹Mehmet Akif Ersoy, *Mehmet Akif Ersoy Şiir Külliyyatı Safahat*, Ankara: İstiklâl Marşı'nın 100. Yılına Armağan-1, 2021, s. 577.

bir deyişle kader birliğini temel almıştır. Topçu'nun Turancılık ve Anadolu Milliyetçiliği düşüncelerine ontolojik yönden değerlendirmesi:

“Antropolojik-tarihsel anlamda özdeş olmasa bile paralel süreçlerin aydınlatılması yani milliyetçi ontoloji, milliyetçi hareketin meşruluğunu sağlayabilirdi. Turancı metot, şuurun sonradan sağlanabileceğini düşünmekteydi. Başka bir deyişle, Turancılık metodolojik açıdan objektif olandan sübjektif olana bir yükselişi içermektedir. Anadoluçuluk ise milliyetçi ontolojiyi, ırk, dil bağlarını vatan ekseninde tarihsel bir kader birliği şuuruna bağlı olarak tali görmekte, metodolojik olarak sübjektiften yola çıkmaktadır. Bu metot değişimi, çöken bir imparatorluğun enkazı altında, milliyetçi duyarlılığın kendisini yeniden üretebilmesi adına son derece doğal karşılanması gereken durumdur. Anadoluçuluk, Turancıların uğradığı bozgunun ve mütareke yıllarının işgallerle dolu acı tecrübelerinin milliyetçi çevrelerde yarattığı bunalımların ürünüdür. Turancıların, milliyetçiliğin ontolojik birikimleri ile yüklü dışa vurumcu yönelişlerinin yerini Anadoluçularsa milliyetçi harekete mistik temeller kazandırma yolundaki içe vurumcu yönelişler aldı.”¹⁰²

Turancılar ile Anadoluçular arasında, milli tarihi kavrayışta ve yorumlayışta ortaya çıkan farklılıklar görülmektedir. Topçu, milliyetçiliğin sosyal hayatta bireysel yaşayışa ve çıkara karşı koyan bir doktrin olması gerekliliğinden bahseder. Kendi menfaatlerinden önce milletin menfaatlerini düşünen biri ancak “milliyetçi” olduğundan söz edebilir. Dolayısıyla Topçu, bu anlamda “sosyalizme” dayanacağından bahseder.¹⁰³ Topçu'nun ‘sosyalist’ ve ‘sosyalizm’ terimlerini kullanmasından dolayı milliyetçi çevreler tarafından yoğun eleştiriler yapılmıştır. Topçu'nun bu kavramları kullanması Aydınlar Ocağı'ndan ayrılmasına sebep olmuştur. O, sosyalizm kavramını Müslüman Anadolu Sosyalizmi kavramı olarak kullanmıştır. Anadolu sosyalizm kavramı, onun ideal görüşünü teşkil eder. Burada Marksist anlamda bir sosyalizmi savunmaz. Çünkü ruhçu yönü ve bireysel iradeyi yok sayması, eşitlik adına insan özgürlüğünü kısıtlaması, ilkel anlamda bir eşitlik anlayışı anlamına gelmez.

“Milli değerlerle geleneklere dayanan faşizm ile aynı esaslara dayanan Alman milli sosyalizmi, devlet sosyalizminin en mükemmel gerçekleşmesi olmuştur. Her ikisi de spiritüalisttir yani ruhi ve ahlâki kıymetlere dayanır.

Faşizm, ekonomik insan tanımıyor, ona göre insan, ahlâki, dini, harpçi ve siyasi bir varlıktır. Millet ise muayyen bir zamanda bir cemiyet içinde birlikte yaşayan fertlerin bütünü değildir, cemiyetin geçmiş, gelecek ve bugünkü nesillerini kucaklayan ideal bir varlıktır. Mâziden gelip, istikbale doğru akmakta olan bir nehir gibidir. Faşist devlet, yeryüzünde ilâhi iradenin gerçekleşmesidir ve kendiliğinden ahlakidir. Otorite ideal olan milli irade tarafından istenilmiştir. Ve bu istekle milli irade Allah'a bağlanmaktadır. İlahi iradenin tecellisi olan faşist devlet, milletin bütün unsurlarını birleştirici, toplumsal çalışmaların hepsini eline alıcı ve en sağlam nizâma ulaşmak gayesinde olan cemiyet üzerinde en kuvvetli otoriteyi kullanıcıdır.

¹⁰²Süleyman Seyfi Öğün, *Türkiye’de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992, s. 25.

¹⁰³Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizâmı, 14. Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 173.

Faşizm, fert ve devlet hakkındaki nazariyesini Alman filozofu Hegel'den almıştır. İtalya'da Croce ve Centilen gibi mütefekkirler bu esasları Hegel'den almışlardır. Sonra, esasında aynı şekilde faşist ve İtalyan faşizminden sadece Nazilik yani üstün ırkçılık iddiasıyla ayrılan Alman milli sosyalizmi bu doktrini hazırlamış olan İtalyanlardan almıştır.¹⁰⁴

Buradan hareketle Topçu kendini faşizme yakın görmüştür. Onun bu düşünceye kendisini yakın görmesinin sebebi, bu görüşteki proletarya karşısında Anadolu insanına ve kırsal erdemlere karşı yüceltmesidir ve devleti ruhi bir unsur olarak görmesidir.

“Millet, kökleri mazide, gövdesi halde bulunan, dalları ve yaprakları istikbale uzanan, geçmişte, halde ve gelecekte hatıraları, temayülleri ve tasavvurlarıyla birleşmiş olan varlıktır. Maziden gelip halden geçerek istikbale akan bir nehir gibidir. Milleti yaşatan hayati kuvvetler onun mazisinde gömülüdür. Bu kuvvetler halin hayat tarlasını suladıktan sonra yine kaybolmaz, toprağa gömülmezler, istikbali de onlar yaratırlar. Bu sebepten millet bir realite olduğu halde milliyetçilik bir idealdir.”¹⁰⁵

O halde Topçu, Türklüğün madde ve mekân içinde bir bölgenin ve bir ırkın realitesi olduğunu söyler. Onun, Türklük anlayışı, daha çok manevî, ahlâkî ve kültürel bir temele dayanır. Çünkü, Türklüğü sadece fiziki sınırlarla ya da biyolojik bir ırk anlayışıyla açıklamaya karşıdır. Türk ruhu ilahi bir durum olarak sonsuzluğa uzanmadıkça kalıcı birlikten söz edilemeyeceğini söyler. Türklüğü yeryüzünde büyük varlık olmasındaki en büyük etken İslâm'ın sonsuz oluşu ve Türklüğün fethedici ruhu ile bütünleşmesinden kaynaklanır. Bu bağlam da Türk dünyası birlik içinde kurtuluşu İslâm'ın birleştirici ruhunda bulur. Topçu, burada sadece ırk birliğinden söz etmez. İslâm'dan önce Türk dünyasında birtakım kardeşler arasında iktidar kavgaları olduğunu ve bunların üstesinden ancak İslâm ruhuyla gelinebileceğinden bahseder.¹⁰⁶

Türk dünyası birlik içinde kurtuluşunu ararken İslâm'ın birleştirici ruhuna sığınmaktan başka yol bulamayacaktır. Irk sade kendi varlığı ile birlikte yapamaz. Maddi unsurların esaslı karakteri, daima bölünebilmek, sonsuz parçalara ayrılabilir. Ruh cevherinin temel yapısı birliktir, çokluk içinde birlik yaşatmaktır. İslâm'dan önce Türk dünyasında kavgalar eksik değildir; bir hâkanın ölümünden sonra devleti oğulları arasında parça parça bölünürdü. Müslüman Türk'ün Allah adında birliğe ulaşma idealini güden devleti devamlı olmuştur.¹⁰⁷

Topçu Türklüğü ne biyolojik temelli ne de coğrafya temeliyle tanımlamıştır. Türk milletini idealin taşıyıcısı olarak görmüştür. Anadolu Milliyetçiliği kavramında

¹⁰⁴Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizâmı*, 14. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 173.

¹⁰⁵Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizâmı*, 14. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022 s. 164.

¹⁰⁶Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizâmı*, 14. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 160.

¹⁰⁷Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizâmı*, 14. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 160.

din ve coğrafya çok önemlidir. Topçu, bu anlayışın dayandığı temelleri şöyle ifade eder:

“Millet dini, onun ahlâkını, örflerini ve kalplerini yoğurmuş, Türk-İslâm Medeniyeti’ne yön ve kaynak olmuş İslâm dinidir. Diğeri ise, büyük vatan Anadolu toprağıdır. Soyumuz, Oğuz çocuklarının, Anadolu’nun dokuz yüz yıllık tarihi içinde bu topraklarda kaynaşmalarla eriyip aslımı kaybetmeyen Türk soyudur. Bir diğeri önemli esas dilimizdir. Dayandığı başka bir temel devlettir. Devletin büyük çoğunluğunu köylü olan kitlelerin iradesini yaşatan merkezîyetçi, otoriteli ve mesuliyetli devlettir. Son olarak iktisadi sistemimize dayanır. İktisatta halkın bütün içtimai ihtiyaçlarını karşılayan ve her ferdi iş ahlâkıyla seferber eden asrın geçer deyimiyile ruhçu sosyalist sistemdir.”¹⁰⁸

Bir devletin bireyleriyle olan ilişkisini ve önceliklerini anlamaya yönelik bakıldığında; devleti ekonomik ve fiziksel güçten ziyade, ahlâki değerlerin ve insanın ruhsal gelişiminin öncelikli olması gerekliliği vurgulanır. Bu bağlam da insanı sadece ekonomik ve fiziksel açıdan değil, ahlâki açıdan da gelişmesini sağlamanın önemini ortaya koyar. Maddi olandan ve kalabalıktan ziyade hakkın ve aşkın egemen olduğu bir devlet modeli, bireylerin birbirlerine ve topluma karşı daha sorumlu, adil ve vicdanlı yaşamasına imkân sağlar. Bu bakış açısıyla bu tür devlet insanı sadece ekonomik bir varlık olarak değil ahlâki ve ruhi yönüyle bir bütün olarak görür. Topçu, toplumun temeline bu değerleri yerleştirir.

Bu esaslara göre milliyetçiliği oluşturan toplumsal ve iktisadi sistem; adalet esasına dayalı, işsizliği, sefaleti, eşitsizliği giderici ruhçu bir sosyalizmdir. Bu sosyalizm, İslâmî karakterlidir ve ülkemizin içinde bulunduğu 1950 ve 1960’lı yıllardaki koşullar dikkate alınarak ortaya konulmuştur. Nitekim o yıllarda Anadolu insanı için önemli unsur topraktır ve sanayileşme de titizlikle değerlendirilmesi gereken bir sorundur. O, Anadolu insanını toprağa bağlamak ve fabrikaya muhtaç etmemek düşüncesindedir. İslâm’ın kendisi olan ve faizin yasaklanması, zekât gibi hususlarla desteklenen bu sosyalizm, ruhçu sosyalizm, kooperatifçiliğe dayanan devlet sosyalizmi gibi adlarla da anılmaktadır. Sosyalizmde temel unsur ekonomi olduğu halde, Topçu’nun sosyalizmi, ahlâki endişelerden kaynaklanan bir iktisadi doktrin durumundadır. Bundan dolayı da Marx’ta olduğu gibi ekonomi faktörünün tek belirleyici bir faktör olduğu düşüncesi Topçu tarafından tam anlamıyla

¹⁰⁸Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye, 21. Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 21.

benimsenmez. Topçu'ya göre ekonomik sorunların temelinde ahlâkî sorunlar vardır.¹⁰⁹

Topçu'nun anlatmaya çalıştığı ve evrensel bir kültür yaratmak için bireyleri ve kimlikleri tehdit eden bir anlayış bugün hâkim olmak üzeredir. Artık bütün insanî kurumlar, kaynağını küreselleşmenin oluşturmaya çalıştığı evrensel bir hayat nizamında bulmaya başlamakta ama bu evrensel hayat nizamı Batılı değerler ağırlıklı ve sadece kapitalist olan bir ahlâka dayanmaktadır. Bunun adı hem ekonomik hem de kültürel kapitalizmdir. Tek tek toplumların ekonomik, siyasi ve kültürel bağımsızlıklarına yönelik bir tehlike olan bu durum, evrensel olduğu iddiasıyla az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlara bir müdahaleyi de meşrulaştırmıştır. Sosyoloji, asıl böyle bir durumda kendisine daha fazla ihtiyaç duyulan bir disiplin haline gelmiştir.¹¹⁰

Sonuç olarak Nurettin Topçu, çağdaş Türk düşünce dünyamızda önemli yere sahip bir düşünürdür ve hareket felsefesinin temsilcisi olduğu anlaşılmaktadır. Topçu, ahlâkî fikir dünyasının hareket noktası yapmış bir ahlâk kuramcısı; orijinal görüşleri ve yaklaşımları olan bir felsefe düşünürü; dinî, millî ve insanî bir eğitimin hasretini çeken idealist bir eğitmeni ya da öğretmeni; ikinci meşrutiyet döneminin başlıca düşünce akımları ve İslâmcılık ile Cumhuriyet döneminin resmî milliyetçiliğine karşı alternatif bir ekolü temsil eden Anadolu Milliyetçisidir.¹¹¹ Hareket felsefesinin metodunu ve kavramlarını tasavvuf ve ahlâkla ilişkilendirerek, insanın ruhi yönden gelişiminin de toplumun sosyal yapısıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Topçu'nun eserlerini vermeye başladığı dönemde Türkiye'de etkili olan akım sosyolojizmdir, konformist bir ahlâka neden olduğu için insanı, sosyal organizasyonun ve determinasyonun bir ürünü olarak ortaya koymaktadır. Anadolu insanının ruhu ve geleneksel yapısı, onun düşüncelerinde önemli bir yer tutar. O, Türk milletinin, batılı modernleşme süreçlerinin taklit edilmesi yerine, kendi milli köklerinden beslenen ve kendine özgü bir toplum düzeni kurmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Onun, düşüncelerinde Anadolu milliyetçiliği ve sosyalizm

---

¹⁰⁹Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 56.

¹¹⁰Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 57.

¹¹¹Fırat, Mollaer, *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı: Nurettin Topçu Üzerine Yazılar*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007, s. 17.

kavramları önemli yer tutar. Anadolu milliyetçiliği, milli tarihi ve kültürel mirasından beslenen kader birliği olan bir milliyetçilik anlayışını ifade eder. Topçu buradan hareketle, Türk milletinin kendi köklerine dayanan bir toplumsal düzen kurması gerektiğini ileri sürmüştür. Anadolu sosyalizminde ise, toplumsal eşitliği ve adaleti, Türk milletinin manevi değerlerine dayalı bir düzeni ele almıştır. Hareket felsefesinin metoduyla toplumların kendi potansiyellerini en yüksek düzeye çıkarması gerektiğini vurgular. İnsanın kendinde ve kendi kendisiyle birlikte olan varlığını yok eden, kendisine yabancı bir varlık olmasına neden olan sosyolojizm kavramı karşısında en etkili mücadele kaynaklarını Maurice Blondel ve Bergson'da bulan Topçu, özellikle Blondel'in hareket felsefesinden yola çıkarak ahlâki bir varlık olma vasfını yitirme ile yüz yüze kalan insana, İsyân Ahlâkı ile yeni bir ahlâki bakış açısı sunmaya çalışır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'NUN AHLÂK FELSEFESİ

3.1. TOPÇU'NUN AHLÂK MESELESİNE YAKLAŞIMI

Ahlâk, terim anlamında insanın doğuştan getirdiği ya da sonradan kazandığı kişide huy olarak bilinen niteliktir, iyi ve güzel olan nitelikler olarak tanımlanır. Felsefî olarak ahlâk, mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kuralları bütünüdür. İnsanların kendilerine göre yaşadıkları, kendilerine rehber aldıkları ilkeler bütünü ya da kurallar toplamı olarak tanımlanır. Ahlâk, çoğunluk tarafından benimsenmiş davranış kalıplarını temin eden görgü kurallarından, hukuk ve dinden ayırt edilir. Bunlardan görgü kuralları ahlâkla doğrudan ilişkili olan eylem türlerinden daha az ciddi olduğu düşünülen davranış için kullanılır. Hukuk ise, ahlâktan belirli kuralları, yaptırımları, yasaları yorumlayıp cezalar veren resmî görevlilere sahip olmak bakımından farklılık gösterir.¹¹² Nurettin Topçu'nun ahlâk meselesine yaklaşımı ise bu genel tanımın dışında Blondel'in Hareket Felsefesi temelinde kendi ahlâk sistematığı olan İsyah Ahlâk'ı kavramını ortaya koymuştur.

Nurettin Topçu, felsefî yöntem ve anlayış bakımından Türk düşünce dünyasının önemli olan isimlerinden ve ahlâk sistemlerinden hareket felsefesine bağlanmış bir düşünürdür. Hareket felsefesi, XVIII. yüzyılda Batı'da ortaya çıkan ve o dönemde gelişen materyalist-pozitivist akımların karşısında yer alan, insanlığın kurtuluşunu ahlâkî değerlerin yükselişinde gören spiritüalist bir felsefe akımıdır. Bu felsefenin kurucusu olan Fransız filozofu Maurice Blondel (1861-1949), *L'action* (1893) adlı eseriyle insan hareketlerinin aile, insanlık, devlet ve toplum basamaklarını geçerek, Allah'a doğru ilerlemede olduğunu ince tahlillerle ortaya koymuştur.¹¹³

İnsanlar, medeniyetlerin kurulduğu ilk zamandan bu yana, kendi davranışlarının değerlendirmesini esas almak suretiyle ahlâk ile uğraşmışlardır. Eski Yunan'da ahlâkın akla dayalı sistem halinde kurucusu olan Sokrates, onların yanlış

¹¹²Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005, s. 28.

¹¹³Nurettin Topçu, *İsyah Ahlâkı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 18.

yolda olduklarını, hakikati araştıran görünenin dışındaki dünyadan değil de kendi içimize bakmamız gerektiğini ileri sürer; düşünce *fizikten ahlâka yükselir*.¹¹⁴

Sokrates iyilik ve akıllılık kavramlarını birbirinden ayrılmayan pazılın parçaları gibi görürken, Sokrates'in öğrencisi olan Platon ise ahlâkı *iyilik ilmi* olarak ele alır bu da *ahlâkın hakikati* kavramı olarak karşımıza çıkar. Pascal ve Rousseau da ahlâkın konusunu duygular alanında aramışlardır. Ahlâk alanında yeni görüşler ortaya koyan sosyologlar ise ahlâkı toplumun buyruklarıyla kurallara uymakta aradılar. Bu tanımlara göre, her toplumun yaşadığı dönemin özellikleri gereği kendine özgü bir ahlâk anlayışı olduğu görülür.¹¹⁵ İlk medeniyetlerin kuruluşundan bu zamana kadar, ahlâk insanın kendi davranışlarını değerlendirmesi temeline dayanan bir düşünce alanı olmuştur. Topçu'nun felsefesinde ise ahlâk, insan hareketlerinin metafiziğidir. Ahlâkın konusu ya da ilkeleri ister dine ister akla ya da duygulara dayansın, her ahlâki sistem bir değerler bütününe bağlıdır ve metafizik yönü de bu temelden doğar. Dolayısıyla ahlâk önce bireyin ruhsal yaşayışından doğar ve toplumsal ahlâka yayılır.

“Ahlâkın konusu üzerindeki görüşlerin hepsinde ortaklaşa olan, onda ruhsal ve sosyal unsurların bulunduğu. İster akla ister duyguya dayansın, her türlü ahlâk anlayışında esas olan, ahlâkın, ferdin ruhsal yaşayışından doğmuş olduğudur. Düşünen varlık olan insanın serbest kararının eseri olan hareketler ahlâki sayılıyorlar ve yalnız insan ahlâk olayını yaşayabiliyor.”¹¹⁶

Bu bağlamda ahlâk, insanın hem içsel veya ruhi yaşantısına hem de toplumsal yaşantısına dayanır. Ahlâki hareketlerin, düşünen ve iradesi ile karar verebilen insan tarafından gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir. Topçu, ahlâki davranışın koşulu olarak bilinçli yapılan davranışları görür. Ona göre bilinçli olmayan istemsiz gerçekleşen davranışların ahlâklılığı mümkün değildir. Ahlâklılı bir hareket bireyin kendi bilinçli tercihi ve iradesiyle onun ruhi yönünden doğar ve bu hareketin oluşumunda toplumunda etkisi görülür. Ahlâk anlayışındaki farklılıkları etkileyen; insanların tarihsel olarak yaşadıkları dönemin koşulları ve cemiyetlerin benimsedikleri ahlâk anlayışlarındaki farklılıklar etkili olur.

Topçu'ya göre ahlâkî bir durum için ahlâklılık ve ahlâksızlık olabilmesi için başka bir insana ihtiyaç vardır. Yani ahlâkî bir durum için sosyal unsurun varlığı

¹¹⁴Nurettin Topçu, *Ahlâk, 23.Basım*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 15.

¹¹⁵Nurettin Topçu, *Ahlâk, 23.Basım*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 16.

¹¹⁶Nurettin Topçu, *Ahlâk, 23.Basım*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 18.

görmezden gelinemez. Kişinin kendi kendine ahlâklılığı diye bir şey yoktur. Topçu'ya göre ahlâk iyi ve kötü diye birtakım değerlerin insanlar tarafından ayırt edilmesidir. Çünkü insanlar bu değerleri içinde yaşadıkları toplum tarafından hazırlanmış olarak bulmaktadırlar. Ancak toplumun hükümlerini oldukları gibi kabullenmemektedirler. Bu hükümleri, insanlar hem kendilerinin hem de başkalarının hareketlerine uygulayarak kıyaslama yapıp bir sonuç çıkarmak ister. İşte çıkarılan bu sonuç, insanların ahlâk hareketlerini idare eder. Bu sonucu çıkarabilmek iyi ile kötüyü ayırt edebilmek demektir.¹¹⁷ Sokrates'e göre bir insan kötü bir eylemde bulunuyorsa, bilgi eksikliğinden kaynaklanır:

“Sokrates'e göre, kimse bilerek fenalık yapmaz. Fena adam, akılsızdır. Doğruyu düşünemediği için fenalık yapar. Akıl insanı mutlaka iyiye götürür. Onca fenalık ve akılsızlık gibi iyilikle akıllılık da birbirinden ayrılmayan kavramlardır.”¹¹⁸

Bu bağlam da Rasyonalist filozoflara göre insanı ahlâklı kılmak için öğretmenin yeterli olduğu ifade edilir. Topçu ise ahlâk alanını bilgi alanının üstünde görür. O, iyi ve kötü kavramlarının ayırımı din aracılığıyla yapar. Burada ahlâk alanının bilgi alanının üstünde olmasından hareketle, ahlâk ile metafizik arasındaki bağlantıyı düşündürür:

“Ahlâk da insan hareketlerinin metafiziğidir. Metafizik, içgüdülerimizle yaşamamıza razı olmayıp, bizden üstün bir akıl dileyen disiplindir. Metafizik aklın kâinata açılması, onu bütün halinde kavrayış cehdidir. Kâinat hadiselerini ilimlerin çizdiği hudutlar içerisinde ayrı ayrı gruplara ayırıp, her ilme mahsus olan ayrı metotlarla başka başka yollardan giderek onu tanımak istediğimiz zaman kâinatımız bölünüyor; bütünün karakterlerini bölümlerde bulmak kabil olmuyor. Kâinatın oluşundaki hayat ve bütününde bulunan ruh ortadan kalkarak elimizde cansız parçalar kalıyor. İlim işte bu cansız parçaları inceleyebiliyor. Bu sebepten metafiziğin ortadan kalkması, aklın iflası olur.”¹¹⁹

Bu bağlamda metafiziğin ahlâkla birleştiği nokta, insanda içgüdüsel yaşamayı yetersiz bulup, onu daha yüksek bir akılla düşünmeye ve eyleme geçmeye zorlar. Başka bir deyişle, hareket bilinçli tercihlerle her ikisinde de vardır, içgüdüler yerine bilinçli tercihlerle şekillenir. Metafizik düşünce sayesinde evren bir bütün olarak kavranır. Bilimsel bilgi evreni parçalara ayırarak veya fizik, kimya, biyoloji vb. alanlara ayırarak anlamaya çalışır. Bu bilimsel alanlar evrenin bütünlüğünü ve ruhunu kaybeder. Dolayısıyla bilimsel bilginin kısıtlılığı gözlemlenir. Böylece, evrenin birliğini ve anlamını ancak metafizik düşünce sağlar.

¹¹⁷Nurettin, Topçu, *Psikoloji*, 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005, s. 11.

¹¹⁸Nurettin Topçu, *Ahlâk*, 23. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 16.

¹¹⁹Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 16. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 57-59.

“Bilgi bir hareketten arta kalan şeydir. Ahlâk insanda iyinin değeri hakkında tam bir kanaat oluşunca gerçekleşebilir. Böylesi bir kanaate sahip olan zihin, faziletli bir davranış için maddi ve mânevî bütün yeteneklerini kullanmak, bütün zevklerini feda etmek ve fazileti her şeyin üzerinde tutmak zorundadır. Fakat faziletin değeri hakkındaki bu kanaat, sırf bir fikirden mi ibarettir? Böyle bir kanaate tam olarak sahip olabilmek için, daha önce edinilmiş tecrübe lâzımdır; başkalarının ıstırabının dindirilmesi gerektiğine hükmetmek için, önceden acı çekmek lâzımdır, merhameti sadece bilmekle kalmayıp gerçekten harekete geçmek isteniyorsa merhamet tecrübesini yaşamak gerekir. Burada iyiliğin egzersizi, onun bilgisinden önce gelmektedir. İyiyi tam olarak bildiğim halde, harekete geçmek için eğer yeterli gücüm yoksa kendimi içgüdülerin ve topluma uydurmak için dışarıdan gelen birtakım baskıların zoruna terk edebilirim. Böylece ahlâkın alanı bilgi alanının üstündedir. Ahlâki davranış, kendi bilgisini tayin eder.”¹²⁰

Bu bağlamda Topçu, ahlâki davranış için rasyonalist filozofların savunduğu gibi sadece bilginin yeterli olmadığını, aynı zamanda tecrübe ve iradenin de gerekliliğini ifade eder. Buradan hareketle ahlâkın salt bilgiyle değil, yaşantı ve hareketle kurulan bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Ahlâkın, bilgiden üstünlüğü bilgiye yön vermesi ile ilgilidir. Aynı zamanda bilginin anlamlı olabilmesi için ahlâki davranışa uygunluğu ve bilginin harekete dönüşmesi gerekliliği sonucu çıkarılır. İyiliğin uygulanması, teorik bilgiden daha önce gelir. Ahlâk, kendi bilgisini hareket içerisinde kurar ve şekillendirir. Bireysel iradeden hareketle deneyimler ve bu hareket topluma yayılır.

“Fertten doğarak evrensel nizama uzanan fikir ve somut inanç ile bir hareketin yaşanması, onun bizzat uygulanmasını gerektirir. Böylesi bir hareketin bilgisi de kesinlikle somut ve evrenseldir.”¹²¹

Ona göre ilk olarak insan, düşüncenin kaynağıdır. Fikir ya da inancın, evrensel bir değere dönüşebilmesi için de teorik olan düşüncenin eyleme geçmesi gerekliliğini açıklar. İnsan evrensel nizama yöneldiğinde içsel olarak korkular, alışkanlıklar, dışsal olarak da toplum gibi faktörler evrensel nizamdan uzaklaştırabilir.

Deneyci görüşü savunanları yanıltan sebepler:

“Ahlâki olgunun bizzat kendisinden hareket etmek yerine hepsinin de gerek biyolojik ve sosyolojik gerek psikolojik ve felsefi olsun, tecrübi bir unsurdan yola çıkmış olmalarıdır. Onlar unuttular ki, ahlâki hakikatler olgu hakikatleri değil, zaruret hakikatleridirler. Onlar hakikatin içindeki iradeyi incelemek yerine, haz ve mutluluk, sosyal veya ferdi menfaat vs. gibi, insanın hareketin ortaya çıkardığı birtakım genel sonuçları incelemekle yetindiler. Oysa bunların hiçbiri ahlâki

¹²⁰ Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâki*, 17. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 33.

¹²¹ Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâki*, 17. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 33.

hareketlerin gerçek gayelerinden değildir. Aristoteles'in mutluluk felsefesi, insanın zevki aradığı ve acıdan kaçtığı doğru değildir."¹²²

Topçu, ahlâki hareket de irade kavramına dikkat çeker. Bu görüşün ahlâki hareketin merkezine haz ve mutluluk kavramlarını almalarını eleştirir. O, bu hareketlerin haz ve mutluluk gibi dışsal durumlara değil, içsel olana, iradeye dayandığını söyler. Mutluluk ahlâki için geçerli olan eleştirilerini faydacı ahlâk için de söyler, bu görüşleri kısıtlı yani dar kapsamlı görür. Topçu deneyin dışında kalan kısmı şu şekilde ifade eder:

“Hiçbir ahlâk bütünüyle deneylerin mahsulü olamaz. Deneyin dışında kalan kısım merhamet, adalet gibi metafizik inancın mahsulü evrensel kıymetlerdir ki bunlar, deneylerle elde edilen çok ve başka cinsten elemanları sistem halinde birleştirmeye yarayan (cevheri bağlar) vazifesini görürler. Her ahlâkın özünü teşkil ederler. Her ahlâk sisteminin ilk ve zaruri temeli ve şartı olan hürriyet ve mesuliyet ise yine metafiziğin davalarıdır, deneyin dışında kalan evrensel inançlardır. *Şüph*e ve inkâr üzerine ahlâk kurulamaz. Eğer ahlâkta bir tecrübe varsa bu, şahsiyetimin kâinatın ve kader sisteminin bütünüyle karşılaşarak yaptığı evrensel bir tecrübedir. İtikatlarım ve temayüllerimle birlikte bütün ruhi varlığım bu tecrübede rolünü oynamaktadır.”¹²³

Buradan hareketle, ahlâkın temelinin deneye dayanmadığı söylenebilir. Onun temelinde deneyi aşan metafizik değerlere dayalı merhamet, adalet, hürriyet, mesuliyet kavramları vardır. Metafiziğin mahsulü olan merhamet, adalet, hürriyet, mesuliyet gibi kavramlar ahlâkın yapı taşı oluşturur. Bu evrensel değerler deneyin üstünde yani insanın varoluşsal düzeyde tecrübe ettiği şeylerdir. Ahlaki düzen içerisinde cevheri bağları onu bir arada tutan esas unsurlardır.

Buradan hareketle İslâm felsefesi ve Varoluşçu felsefe ile benzer yönler taşır. Ahlâki sadece toplum sözleşmeleri, biyolojik eğilimler veya kültürel normlarla açıklamak yerine, insanı ruhi (içsel) yönü ve evrensel hakikatle ilişkilendirir.

Sosyal dayanışma doktrinleri mutluluk ve faydaya dayalı dayanışmayı önerir. Dayanışma ahlâkları ahlâki tesis etmezler, onu varsayarlar. İyilik kadar kötülük için de dayanışma yapılabilir. Topçu, iyiliğin etrafında dayanışma yapılacağı gibi kötünün etrafında da dayanışma yapılacağını ifade eder. İnsan, doğası gereği sosyal bir varlıktır. İnsan biyolojik, psikolojik ve aynı zamanda toplumsal açıdan tek başına yaşaması mümkün olmayan bir yapıya sahiptir.¹²⁴

¹²²Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı*, 17. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 33.

¹²³Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 16. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 59.

¹²⁴Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı*, 17. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 34.

“İnsani dayanışma bir olgudur. Bir insanın kendi başına yaşamayacağı için kaçamadığı bir kaderidir. Gruptan koptuğu zaman tehlikelerle karşı karşıya kalır. En azından iradesini kendi içine, bizzat kendi istediği şey için hapsettiğinde zaman, insanın varlık sebebi artık ortadan kalkmıştır. Zira evrensel bir âlemde dileği ne ise insan odur. Onun ilk hareketi, belli bir tarzda kendisini aşmak, bir tür kendi kendisini inkâr etmektir. Dayanışmanın iki şekli vardır. Birinci safhada insan yaşamak için, başkalarıyla dayanışmayı hareket etmek gayesiyle kabul eder; bu pasif boyun eğilen ve razı olunan bir dayanışmadır. İkincisinde ise insan, başkaları için, yeni güçlerle yeni dayanaklar meydana getirmek suretiyle dayanışmayı yaratmış olur. İnsan esir doğar; kendi hareketini yaratmak suretiyle hürriyetini kazanır, bu da başka varlıkların kaderini bu harekete bağlamak içindir.”¹²⁵

Topçu, dayanışmada ilk olarak hayatta kalmak için kabullenme, biraz çaresizlik ve zorunluluktan bahseder. Diğer dayanışmada ise kendi dışında veya başkaları için bilinçli olarak anlam üretir. Ancak hareketleriyle, özgürleşebilir. Bu düşüncesini aşağıdaki şekilde ifade eder:

“Zorunlu dayanışma da doğaya esir olarak da olsa zımnen doğanın adaletsizliğine bilinçsiz bir isyan insanın kaderi gibi görünse de ikinci dayanışma da doğanın eşitsizliğini bilinçli biçimde aşmaya yönelik isyan gibi düşünülebilir. Bunun insanlık tarihindeki adı toplumsal sözleşmedir. Ancak sosyal sözleşmede, toplumun giderek karmaşıklaşmasının bir sonucudur. Çünkü toplum basit halden karmaşık hale doğru geliştiğinde bilhassa doğal durumun hürriyeti tehdit edici ikelliğine karşı yeni bir esirlik biçimi de yaratabilir. Doğaya karşı esirlikten kurtulma isteği, topluma esirliği doğuracak tarzda bir gelişmeye neden olabilir. Doğaya karşı bir isyan olarak nitelediğimiz toplumsal sözleşme, toplumsal bir zorunluluk olarak bazı toplumsal gruplaşmaları ve iş bölümüne dayalı dayanışma biçimleri doğurur.”¹²⁶

Buradan hareketle toplumsal düzenin değişimi ile birlikte hürriyet ve esaret kavramlarındaki değişim görülür. Bu durum topluma uyum sağlama veya konformizm bireyin hürriyetini kaybetme, sorumluluk bilincini kaybetmesi gibi durumlar meydana getirmiştir.

“Fert açısından da bakıldığında, ferdin hürriyetini yitirme tehlikesi baş gösterdiği gibi bazı fertler açısından ortaya çıkan konformizm, ferdi asalak haline getirebilir. Özellikle hürriyetin yitirme tehlikesi, dayanışmanın oluşturduğu toplumsal durumun ferdi kendisine benzetmek ve onu toplumsal determinizmin ürünü olarak ortaya koymak istemesi fert ile toplum arasındaki gerilimi başlatır. Burada dikkat çekici bir husus var: Doğal determinizm ferdi zorunlu olarak toplumsal determinizmin içine atıyor ve buradan kurtulmak için de fert, doğaya karşı giriştiği mücadeleye benzer bir mücadeleyi topluma karşı gerçekleştirmeye başlıyor. Toplumsal dayanışma, ferdin toplumun egemenliği altına girmeye başlamasıyla birlikte yeni bir isyanın da habercisi oluyor. Bu gerilim, ferdi ben ile toplumsal ben arasındaki gerilimdir ve bu gerilimden, kanaatimce şahsiyet ve ahlak ortaya çıkıyor. Çünkü ahlâki şahsiyet karşı koyabilen, hayır diyebileni gerektirir. Bir bakıma isyan, şahsiyetin ve ahlâkın ortaya çıkışının zemininde bulunur. Çünkü bu gerilimi

¹²⁵Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı*, 17. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 82.

¹²⁶Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 91.

yaşamayan toplumsal birliklerde durağan, statik bir toplumsallığın olduğu muhakkaktır.”¹²⁷

Topçu’ya göre, bireyin hürriyetini kaybetme tehlikesi ve toplumun birey üzerindeki dönüştürücü etkileri ele alınır. Toplumsal determinizmin bireyi şekillendirmesi, kurallara uyması konusunda zorlama görülür. Şahsiyetin ortaya çıkışı da topluma karşı direnme hareketidir.

“Dayanışmayı, ferdi hareketin önüne dikilen bir engel olarak gösterdik. Dayanışma, bizzat bu hareket tarafından meydana getirilmiştir. İnsan dayanışmayı istemekle kendi esirliğini de istedi.”¹²⁸

Topçu’ya göre bireyin güvenlik ve aidiyet arayışı, onun özgürlüğünden vazgeçmesidir. Bu ahlâk anlayışı, bireysel iradeyi toplumun gönüllü kölesi haline getirir.

3.2. AHLÂK FELSEFELERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ

Ahlâk ve ilimlerin değerlendirmesinde Topçu ahlâkın diğer ilimler ile ortak yönlerini ve farklarını ele alır. Bir ilmin var olabilmesi için, diğer ilimlerden ayrı konusu ve metotları olduğunu ileri sürer. Ona göre ahlâkın çalışma alanının merkezinde insanın iradeli hareketleri vardır. Bu konuyu incelerken her ahlâkçının ele aldığı konu ve uyguladığı metotları birbirinden ayırır. Bu metotlardan biriyle ilerlediğimizde, metotların varlığından dolayı ahlâk, ilimler arasında yer almaktadır. Topçu’ya göre ilimler var olanın gerçekleriyle sebebini ortaya koymalarıyla ilgilidir. Örneğin suyun kaç derecede donacağını ya da yağmurun hangi meteorolojik koşullarda yağacağını sebebini bulmak bu olayı anlayarak açıklamaktır. İlimlerde bir olayı anlamak her birini açıklayacak bir kanun ile nesnel bir sonuca oturtulur. Ahlâk ise ideal olanı araştırır. Var olandan hareket ile olması gerekeni araştırır. İlimlerde kanunlar varken ahlâkta nesnel metotlar yerine kendine özgü subjektif metotlar vardır. Ahlâk da bir ilimdir ancak diğer ilimlerden ideal olanı araştırması ve temeller ortaya koyması bakımından ayrılır.

Ahlâk felsefesi alanında birçok konu tartışılır. Bunun kaynağında ahlâk alanında düşüncelerini ortaya koyan düşünürlerin toplumsal, tarihsel ve kültürel

---

¹²⁷Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 92.

¹²⁸Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı, 17. Basım*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 89.

şartları ve kendi iç âlemleri bulunur. Topçu ahlâk felsefesi incelemesine temel sorularla başlar:

“Bir hareketi ahlâkî açıdan değerli yapan nedir? Bir diğer soruda nasıl davrandığımızda ahlâklı hareket etmiş oluruz? Ahlâklılık, kendi yaratılışına uymak mı, yoksa onu yenmek mi? Bir hareketin ahlâkî değeri, onun topluma sağladığı değerle ölçülür mü? İnsanlar arasındaki dayanışma, her zaman ahlâkî sonuç doğurur mu? Genel anlamda insanı bir tarafa bırakarak, üstün insanın ahlâkî yapılabilir mi? Hayatın varlığımızdan taşarak etrafa yayılmasından ne anlıyoruz? İnsanın evrimi, bencillikten özgeciliğe doğru olduğunu açıklayıcı olaylar nelerdir? Davranışlarımızın ahlâka uygun olması için, yalnız iyi niyet yeterli midir? Ödev, ahlâkın temeli olur mu? Ödev ahlâkî, mutluluk ahlâkıyla bağdaşabilir mi? Vicdanın kesin emrini nasıl anlıyorsunuz? Duygular, insanı her zaman ahlâklılığa götürür mü?”¹²⁹

Bu sorulara verilen cevaplardan çeşitli ahlâk sistemleri ortaya çıkar ve Topçu kendi bakış açısından bu sistemleri eleştirir. O, ahlâkî dört kategoriye ayırır: deneye dayanan ahlâk, akla dayanan ahlâk, duygu ahlâkları ve son olarak dini ahlâktır. Deneye dayanan ahlâkın ilkesini deneyden çıkardığını, bunları deneyci ahlâk kategorisinde değerlendirir. Deneyci ahlâk felsefesi ahlâkta zevkin rolü nedir? Fayda ahlâkın kaidesi olur mu? Zevkci ve faydacı ahlâkların eksik ve sakat tarafları nelerdir? Mutlu olmak nedir? Mutluluğun ahlâkta ne rolü vardır? sorularını sorar. Buna göre hayatın amacı zevk almaktır, insan her yerde zevki arar. Ahlâk ilkesi olarak en yüksek zevki merkezine alır. Topçu’ya göre deneyci ahlâk anlayışı üç şekilde değerlendirilir: Egoist, altruist ve biyolojik.

“Bencil (egoist) ahlâkların başında zevk ahlâkını görüyoruz. Hayatın gayesi, nasıl ve sonuçları ne olursa olsun zevktir. Bu ahlâk, insanı hayvanların hizasına indiriyor ve insandaki daha iyiye yükselme gücünü tanımıyor. Topçu’ya göre bu görüş tabiatın bir kanunuyla çelişme halindedir. Tabiat her canlı varlığa, zevkini değil, kendi şeklini yani kendine özel yetinin evrimlenmesini en yüksek gaye olarak sunmuştur, bütün hayvan cinsleri, şekillerini mükemmelleştirme gayesine doğru hep birlikte koşuyorlar. Evrensel olan bu biyoloji kanunundan çıkacak olan sonuç şudur: Tabiat her canlı varlıkta zevki harekete tâbi tutuyor. Zevkçilik ilkesi, hayatın kanununa karşıdır. Hayat, kendisi için istenmez; o hareket için sadece bir alettir. Hareket, hayata yardımdan ibaret bir şey değildir. Bunun delili, hayatın sınırlarını aşmasıdır, bu sınırların ötesine geçmesidir. Zevkler de acılar gibi hareketin emrindedirler. Zevklerin doyurulması ya da bedeninin mutluluğu, çok defa iradeye güçsüzlük getiriyor.”¹³⁰

Topçu hayatın amacı olarak hareketi görür. Aynı zamanda zevk ve acı hareket için bir araç olabilir, esas amaç değildir. Egoist ahlâktaki zevklerin doyurulmasının iradeyi zayıflatacağını düşünür. Zevkin ortaya çıkmasını şu şekilde anlatır:

¹²⁹ Nurettin Topçu, *Ahlâk*, 23. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 171.

¹³⁰ Nurettin Topçu, *Ahlâk*, 23. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 156.

“Hakikatte sevinç ve neşemiz hayata bağlı kaldıkça feyz veremez. Hayatın kaynaklarında tatmin onu harap eder ve nihayet yok eder. Her tatmin, arkasında çare bulunmaz bir pişmanlık bırakır. Zevkin bizde belirmesini şöyle anlamak lâzımdır: Hayat, hareket imkânları bulamayınca kendi üzerine dönüyor ve kendi kendisinin tufeylisi bir yaratık gibi, kendi cevheriyle gıdalanıyor. Ebedi hayatın sonu gelmez temasıyla açılan ruha, bir de zevkin karanlıklarında eritilen gövdeye bakın.”¹³¹

Topçu, maddi hayata yani bu dünyaya doyum, hayatın kendisini tüketeceğini söyler. Pişmanlık yaşamak diye kastettiği de zevkin kısa süreli bir tatmin olduğudur. Aynı zamanda dünya hayatının arzuları ve ebedi hayatın ruhi yönü arasındaki çatışma görülür.

“Özgeci ahlâkın kurucusu Agust Comte'dur (1798-1857), bütün insanların birbirlerini sevmeleri ve karşılıklı iyilik yapmaları temeline dayandırır. Emile Durkheim (1858-1917) ise sosyal ödev ahlâkını ortaya attı. Ona göre, toplum kendini meydana getiren fertlerden ayrı bir varlıktır. Toplumun realitesi, kendini meydana getiren fertlerin realitesini sonsuz olarak geçmekte ve onun üstüne yükselmektedir. Ahlâk olayını yaratan fert değil, toplumdur. Böylelikle Durkheim, ferdin vicdanının yerine toplumun vicdanını koyuyor. Ödevi emreden toplumun vicdanıdır. Ferdin ahlâklılığı onu kabul etmektir, toplumun emrine uymaktır. Toplum vicdanından doğan ahlâk olaylarının iki karakteri vardır: Mecburilik veya ödev, arzu edilir oluş veya iyilik. Bir ahlâki davranış halinde kendimizden geçerek tabii varlığımızın üstüne yükseldiğimizi duyuyoruz. Aynı zamanda üzerimizde zorlayıcı bir kuvvetin varlığını da seziyoruz. Bu, toplumun zorlayıcı gücüdür. Böylece ahlâki harekette zorlukla sevgi, ödevle iyilik birleşmektedir.”¹³²

Topçu, özgeci ahlâki bireyin vicdanı yerine toplum vicdanının almasına ve ahlâkın kaynağı olarak sadece akıl ve toplumu görmesine karşı çıkar. Onda, ahlâkın kaynağı irade ile yapılan özgür seçimleri kasteder. Başka bir deyişle, ahlâk onda aşkın bir irade yani Allah'tır.

“Biyolojik ahlâkların temeli, Lamarck ve Darwin gibi biyolojistlerin evrim ve tabii ayıklanma fikirlerinde bulunuyor. Buna göre ahlâk, tabii hayatın kanunlarıyla açıklanmalıdır. Ahlâklılık, hayatın temel kurallarına uygun yaşayıştır. İyi ile kötü birbirinden ayrılmaz. İnsanla hayvan arasındada, hayvan yaptığı bilmediği halde insanın, yaptığı bilmiş olmasından başka ayrılık kalmaz. Herbert Spencer ahlâki, canlılardaki evrim fikrine dayandırdı. Stuart Mill'e göre insanlar bencil olarak doğarlar. Deneylerle eğitim ondaki bencil-özgeci tarafları ortaya çıkarır. Bu tarafıyla insan kendi menfaat gayesine ulaşmak için, başkalarının menfaatini araştırıcı olur. Bu araştırma bazı insanları, tam özgeciliğe götürür. Bu ahlâk, dünyanın sürekli olarak özgeciliğe doğru ilerlediğini benimseyen bir hipoteze dayanıyor. Bu görüş, çok şüphelidir. Hem de hayat kanununun başlangıçta zevke doğru götürdüğü insan, evrimin sonunda nasıl olup da zevki bir tarafa atıp başkalarının iyiliğini arayacak?”¹³³

O halde biyolojik ahlâklar ahlâki doğanın işleyiş yasalarıyla açıklamaya çalışır. Ahlâkın, evrimsel süreçlerin sonucu ve faydacılık olarak ortaya çıktığını ifade

¹³¹Nurettin Topçu, *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi*, 22. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 37.

¹³²Nurettin Topçu, *Ahlâk*, 23. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 159.

¹³³Nurettin Topçu, *Ahlâk*, 23. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 159.

eder. Topçu bu ahlâk anlayışının insanı ilk olarak zevke doğru götürürken daha sonrasında zevki bırakıp başkalarının iyiliğini araştırmasını eleştirir. Topçu'nun ahlâk anlayışında özgecilik çok yüksek bir değerdir, bu kavramın sadece toplumsal şartlar ve biyoloji ile açıklanmasını eksik bulur. O'nun ahlâk anlayışı, insanın kendi iradesiyle hakikate yönelmesi, aynı zamanda aşkın ve metafizik bir zemine dayanmasıdır.

Topçu'nun akla dayanan ahlâk görüşlerine bakışı ise:

“Bu ahlâklar hayatın gayesini, insan hareketlerini idare eden yönelişlerden değil, deneyin dışında aklın ortaya koyduğu ana kaidelerden çıkarırlar. Bunlara göre, yalnız akıl değer hükümleri ortaya koyabilir. Bu ahlâki görüşte özgecilik bencillikten daha değerlidir. Bu aklın ortaya koyduğu bir hükümdür, deneyden çıkarılmamıştır. Realitenin üstünde idealin varlığını düşünebilen ve realiteyi bu idealin içinden değerlendirme gücüne sahip olan yine akıldır.

Akıl ahlâkın ilkelerini ortaya koymakla beraber, yalnız başına yeterli değildir. Değer hükümleri, deneyin tanıttığı olaylar hakkında verilmektedir. Deney yapmadan önce insan, iyi ve kötü hükümlerini veremiyor. Aynı zamanda ahlâk hareketlerindeki mecburiliği deneylerden çıkarmak imkânsızdır. Bunun için üstün bir otoritenin varlığı zorunludur.”¹³⁴

Bu ahlâk görüşüne göre, aklın iyiyi kötüyü ayırma gücü olabilir ancak yeterli değildir. Ahlâki değerlerin belirlenmesinde akıl temel bir araçtır, ancak tek başına yeterli değildir. Ahlâk ilkeleri akılla ortaya konur, fakat bunların yaşamda uygulanabilirliği için deney ve üstün bir otoriteye ihtiyaç vardır. Topçu'ya göre deneysel bilgi ya da akıl ile ahlakiliğe ulaşılamayacağı ancak ahlâka içsel olarak vicdan yoluyla ulaşılabilir.

Topçu'nun başka bir ahlâk görüşü metafizik ahlâk için ifadesi ise:

“Bu ahlâklar, olayların üstüne yükselen aklın, eşyanın yapısını tanıyabildiğini kabul etmektedirler. Eşyanın ve özellikle insanın yapısını tanıyınca da ona yakışan davranış tarzını ortaya koyuyorlar. Metafizik ahlâkların başında Yunan ahlâkını görüyoruz. Bu ahlâkın gayesi mutluluktur. Ancak bu, zevkin sağladığı maddi mutluluk getiren, aklın yükseltilmesiyle elde edilen asil ve yüksek zevklerdir. En yüksek mutluluk hakikatin tanınmasıyla elde edilir. Ancak erdemliliğin ne olduğunu bilmek yeterli değildir. Ona sahip olmak ve kendi hayatına uygulamak gerekir.”¹³⁵

Topçu da ahlâkın gayesi hakikate ulaşmaktır, bu anlayışta ise ahlâki hayatın amacı mutluluktur. Buradaki mutluluk haz anlamında değildir, erdemli bir yaşam olarak değerlendirilir. Dolayısıyla mutluluk, erdemli yaşam ve yüksek haz için aklın geliştirilmesi merkezlidir. Ahlâk, sadece kurallara uyma olarak düşünülmemelidir,

¹³⁴Nurettin Topçu, *Ahlâk*, 23. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 159.

¹³⁵Nurettin Topçu, *Ahlâk*, 23. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 162.

bilgelik ve içsel gelişim yoluyla mutlak gerçeğe ulaşma çabasıdır. Ancak Topçu akılı aracı olarak görür. Başka bir ifadeyle, akıl, insanı tek başına harekete geçirmez, onda hareketi ortaya çıkaran şey; irade, aşk ve isyandır.

“Kant ise ödev ahlâkını ortaya koydu. Ona göre ahlâki davranışlarımızı idare eden akıldır. Ancak bu, eşyanın bilgisini veren teorik akıldan ayrıdır. Hareketlerimizi idare eden bu akla Kant pratik akıl adını verdi. Onun pratik akıl dediği vicdan, ödevi ortaya koyucudur. Ödev, vicdanın kesin ve mutlak emridir. Ona göre vicdanın hür olarak ortaya koyduğu emir, ahlâkidir ve bu emre uymak ahlâklılıktır. Böyle bir davranış, ahlâkın kanununa uygun olan davranıştır. Vicdanın emri, şu şartlar altında ahlâki olan ödevi ortaya koyucudur: Ödevin yapılmasında ne dıştan yapılan baskı ne de içten gelen zorlayıcılık veya duygusal bir etki bulunmayacak. Bunlardan biriyle yapılan harekette vicdanın hürriyeti yoktur, baskı vardır ve bu yüzden hareket, ahlâki sayılmaz.”¹³⁶

Buradan hareketle ödev ahlâkı akla dayanır ancak Topçu’da ise akıl tek başına yeterli gelmez. Ödev ahlâkındaki evrensel yasa, Topçu’ya göre duygudan yoksundur. Burada sadece ödev vardır, oysa ahlâk aşk ve iradeyle yapılır. Ödev ahlâkında ahlâkın temeli aklın yasa koyması iken, Topçu da ahlâkın temeli vicdanın kaynağı Allah’tır.

Duygu ahlâkları görüşüne göre:

“Hayatın gayesi, kalpteki yüksek duyguların yorumunu aramaktır. Jean-Jacques Rousseau’ya göre ahlâkın kaynağı, bencillikten tamamen uzak menfaatsiz ve asil duygulardır. Bunlar doğuştan sahip olduğumuz duygulardır. İnsan iyi olarak doğar. Toplum onu bozar; kalbindeki yüksek duyguları yok eder ve yerine menfaatle gururu koyar; özgeciliğin yerine bencilliği getirir. Ahlâk bakımından toplum hayatı, ilk insanların yaşadığı tabiat hayatı karşısında bir gerileyiştir, bir alçalmadır. İlkel insan hürdü, toplum içinde esir oldu. Medeniyet hayatı, kalpteki samimiliği öldürdü. İlimlerle sanatların ilerlemesi, erdemliliği ortadan kaldırdı. İlimler, övünme ve menfaat duygularından doğdu. Güzel sanatlar, kalpteki tabii erdemliliği çürüttü. Sonunda lüks de insanların işsizlikleri ve boşuna övünmelerinden doğdu.

Fenaliğin ilk kaynağı, insanlar arasında bulunan eşitsizliktir. Onu doğuran da dayanışma ihtiyacıdır. Dayanışma insanları birbirine esir etmiştir. Eğer insan toplum içinde bozulmamış olsaydı, kendini tabiata bıraksaydı, tabiat ona merhametin derin bir şeklini, gerçekten ilahi olan şefkati aşılacaktı. Tabiat eğer konuşabilseydi, ondan çıkan Allah’ın sesi olacaktı. Allah, tabiattaki kendiliğinden oluşun içinde kalbe doğmaktadır.

Schopenhauer ise merhamet ahlâkını ortaya koydu. Ona göre, bütün varlıklar gibi insan da iradenin eseridir. Bizde yaşamak iradesi halinde kendini gösteren irade, acıların kaynağı olmaktadır. Schopenhauer’e göre dünyamız, mümkün olan dünyaların en fenasıdır. Ahlâklı adam başkalarını, kendi benliğinden ayrı benlikler halinde düşünmez; onları gösterirken de “yine ben” der. Onların acılarını da benimser. Bütün insanlığa karşı merhametli olur.”¹³⁷

Yukarıdaki görüşlerin ortak yönü ahlâkın kaynağında akıl yerine insanın doğasında bulunan duygular vardır. Ahlâkın kaynağında özellikle merhamet duygusu

¹³⁶Nurettin Topçu, *Ahlâk*, 23. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 164.

¹³⁷Nurettin Topçu, *Ahlâk*, 23. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 167.

vardır ancak toplum bu duyguları bozarak insanı ahlâken geriletir. Topçu, Rousseau ve Schopenhauer'ın duygu temelli ahlâk anlayışlarının iradeyi, aşkı, Allah'a yönelişi ve fedakarlığı içermedikleri sürece bu yaklaşımların eksik ve yetersiz olduğunu düşünür. Topçu Rousseau'nun ahlâk anlayışını, insanın doğasına ve topluma karşı bir isyan olarak görür. Schopenhauer'ın ahlâk anlayışını ise insanın manevi sorumluluğu ve iradesini görmezden geldiğini ileri sürer. Bu ahlâk anlayışlarının insanın irade ve sorumluluğuna ağırlık vermemesini eleştirir. Bu bağlamda ona göre ahlâk, kalpteki isyanın Allah'a adanması, hareketle birleşmesi ve toplumun içinde sorumlulukla yaşanmasıdır.

Dini ahlâk anlayışına göre:

“Bu ahlâkın amacı, Allah'ın iradesini yerine getirmektir. Ahlâkın dayandığı temel, yaratıkların sahibi olan Allah'tır. Bütün insanların sahibi ve hâkimi olan Allah, insan olan varlığın korunması ve aşağı yaratıkların hizzasına inmemesi için insana mecburilik yükleyebilir. Allah'ın üzerimizde bulunan bu zorlayıcı iradesini akıl da kabul eder. Ancak bunun için, insanın kendi iradesiyle istediklerini gerçekleştirme kuvvetinin hiçbir zaman kendine yetmediğini, bir yerde mutlaka gücünün yetersiz kaldığını anlaması yetiştir.

Bu temel görüşe dayanan dini ahlâk içinde tutulan iki ayrı yol, iki dini ahlâk idealini meydana çıkarıyor. İlki, halkın dini ahlâkıdır. Buna göre Allah bizi mutlu olmamız için yarattı. Bu dünya da olduğu gibi, ölüm ötesi yaşayışta mutlu olabilmek için tutulacak yol, Allah'ın iradesini gerçekleştirmektir. Dindar, ruhun kurtuluşunu, Allah'ın emirlerine uymakta ve ona ibadette arayacaktır. Buna dinin mutluluk ahlâkı diyebiliriz. İkinci yol, din kültürü içinde yükselmiş olgun ruhların ahlâkıdır: bunda ulaşılmak istenen gaye, mutluluk değildir, olgunlaşma yoluyla Allah'a yaranma ve yakınlaşmadır. Böyle bir olgunlaşma içinde din ile ahlâk tastamam birleşir, din ve ahlâk ayrılığı ortadan kalkar.”¹³⁸

Topçu dini ahlâktaki geleneksel ve şekilci dindarlığı eleştirir. Bu anlayışta ahlâki davranışların kaynağı insan aklından çok ilahi iradedir. Topçu'ya göre gerçek dini ahlâk içsel bir aşk, bir derviş ruhu ile yaşanır. Eğer ahlâk sadece kurallara uymak, kurallara uyma karşısında kurtuluş ya da bu kurallara uymama karşısında cezaya indirgenirse, bu mekanik bir ahlâk olur. Oysa Topçu da dini ahlâk isyan eden, acı çeken, yanan bir ruhun Allah'a yürüyüşüdür. Topçu'nun dini ahlâk anlayışının tasavvufî derinliği vardır. Bunun örnekleri, Hallac-ı Mansur, Mevlâna ve Yunus Emre gibi şahsiyetlerden etkilenmiş, dinin temelini aşk, fedakârlık ve adanmış bir hayat olarak görmüştür.

¹³⁸Nurettin Topçu, *Ahlâk*, 23. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024, s. 168.

3.3. İSYAN AHLÂKÎ

“Batan bir dünyanın enkazı üzerinde olduğundan bahseder. Her alanda yeni bir düzen, ahlâkta, hukukta, dinde ve devlette insanlığa dayanak olacak yeni temeller inşa etme zorunluluğudur. Bu gereklilik, bugün için yeni neslin omuzlarında ağır bir yük olarak ve onları şiddetle sarsmakta olduğunu ileri sürer.”¹³⁹

Nurettin Topçu, ahlâk meselesini hareket felsefesinin metodunu kullanarak ve en sonunda da onu din meselesiyle birleştirmek suretiyle çözmeye çalışır. Ahlâkla ilgili çözümlerinin sonunda ulaştığı ahlâk görüşüne İsyan Ahlâkı adını verir. Bu noktada, onun görüşlerine hâkim olan hareket kavramı yerini isyan kavramına bırakır. Çünkü hakikî anlamda hareket, bir isyan hareketi olmak durumundadır.¹⁴⁰

Niçin İsyan ahlâkı, kim neye isyan edecek ve isyan ne demektir gibi sorular aklımıza gelir. Topçu, isyan kelimesinin karşısına Türkçe terim olarak, itaatkârlık, zamana uygunluk gibi kelimelerden birisini de değil, *uysallık*’ı koymuştur. İtaatkârlığın, İslâm’i terminolojide olumlu bir genel karşılığı olması dolayısıyla belki de bu kelimeyi kullanmamıştır. Daha sosyolojik ve bir bakıma daha olumsuz anlama da gelebilen *uysallık* kelimesini seçmesi kendi felsefesine de uygun düşer.¹⁴¹

“Ahlâkta iradeyi bu kelime ile ifade edeceğiz. Onu şiddetli bulanlar ve asileri bozguncu sayanlar çoktur. Birçokları âsi ve şâki kelimelerini aynı mânada kullanmaktan hoşlandılar. Bunlar hayat rüyalarının bozulmasından korkanlardır. Bu cemiyet hayranlarının ahlâkta son sözleri, beldenin kanunlarına itaat veya cemiyet nizamına uymaktır. Bir nizamın muhafazası ahlâkın gayesi olsaydı, ilk cemiyetin hayat nizamını bugüne kadar muhafaza etmemiz gerekirdi. Onların tekâmül kelimesiyle ifade etmek istedikleri bütün yaratıcılıklar, mevcut nizamın ötesine geçen iradelerin eseridir ve bu irade, mevcut nizam içindeki bütün imkânları kullanıp her zaman menfaat ve ihtiraslarının, tatminine doğru koşan insanlığa karşı gelerek, yani isyan ederek yeni ve daima üstün nizamlar yarata yarata Allah’a doğru ilerlemektedir. Şu hâlde yaşayan cemiyet, hareketlerimizin eseridir. Ancak bizim hareketimiz, her zaman onu geçmek, kendi yaratıcılığı ile da üstün bir nizama yükselmek istiyor. Hayatımızın gayesi budur.”¹⁴²

Burada daha üstün bir düzene, tabiatüstü âleme, sonsuzluğa ve Allah’a doğru yükselmeyi ve yücelmeyi ifade eder. Topçu, “isyân Allah’ın bizdeki hareketi” olarak söyler. İsyân, iradenin kendi içinde bulunduğu şartlara boyun eğmeyip bir başkaldırması olmak bakımından harekettir (action). Düşünce ve inanç da harekettir; hatta bilgi bir harekettir.

¹³⁹Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 167; Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizâmı*, 14. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 15.

¹⁴⁰Ali Osman Gündoğan, “Ahlak Filozofu Olarak Nurettin Topçu”, *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*, Eskişehir, 2014, s. 225-230.

¹⁴¹Nurettin Topçu, *İsyân Ahlâkı*, 17. Baskı 2016, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 18.

¹⁴²Nurettin Topçu, *İradenin Dâvası Devlet ve Demokrasi*, 11. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022 s. 76.

Bireylerin uyması gereken ahlâkî kuralları ortaya koyan yine toplumdur. Bu bağlam da toplum, ahlâkî kurallara insanları uyması konusunda zorlayanda bir durumdur. Toplumun bu zorlayıcı etkisinin kişinin vicdanıyla aynı olmadığı durumlarda, bireysel vicdanın isyan hareketi yine toplum için ahlâkî düzene yükseltilmesini amaç edinir. Ahlâk olaylarının meydana gelişinde bireysel vicdan devreye girerek isyan hareketini başlatır. Bu durum yine toplumun ahlâkî bir düzene yükselmesini amaç edinir. Topçu'dan aldığımız alıntı bu duruma daha iyi ışık tutar.

“Hareketlerimizin hayat bulması, gayesi olan sonsuzluğa doğru yol almasında görülüyor. Yeni yeni cemiyet nizamını yaratanlar, nefslere çevrilen tüketici hareketlere isyan ettiler. Bazı uysallık vaizleri ve nizam tellalları, niçin cemiyete karşı gelmeli? nizamı neden çiğnemeli? Gözlerini kapayıp vazifesini yapmaktan daha kolay ne var? Hem o zaman insana kimse dokunmaz! Bu asilerin kendi içlerinden onları nefse ve menfaatlere esirlikten çekerek sonsuzluğa çevirmede ve onların ruhi zevkleri kadar bizi yaşatan eserlerini yükseltmektedir. Bunlar, nefslerini fedaya kadar götüren hareketleri yapmaya, karşı gelinmez bir mesuliyet iradesiyle sürüklendiler.”¹⁴³

Buradaki isyan, mutlak itaate ulaşabilmek için kişinin arzu ve ihtiraslarının sınırlayıcılıklarını ya da hürriyet sınırlayıcıları aşması olarak düşünülmelidir. Toplumun örflerine, alışkanlıklarına karşı kendini aşarak karşı gelmesidir. Topçu, yine devlet, devletin kuralları ve kanun koyucuların kısıtlayıcılarından bahseder. Kişiyi sınırlayıcı, hürriyetini daraltıcı, boyunduruğu güçlendirici, insanı çürüten etkilerden kurtularak kendisini aşmasıdır.

“Ahlak, bu muharebeden doğar. Peki, bu muharebe nereden kaynaklanıyor? Benim kendime ‘hayır’ diyebilmemden, benim dışımda olana hayır diyebilmemden. Benim kendime hayır diyebilmem, kendime rağmen hayır diyebilmemdir. Dışındakine hayır diyebilmem de hem kendime hem de dışındakine rağmen hayır diyebilmemdir. Şimdi burada hem kendime hem de kendi dışıma, onlara ve kendime rağmen hayır diyebilmem bir güç, bir kuvvet, bir irade meselesidir. Daha doğrusu bir özgürlük meselesidir. Şimdi felsefe eğer bize bu özgürlüğü veriyorsa burada herhangi bir şekilde felsefenin ahlâkının bizi sınırlaması dediğimiz bir durum söz konusu değildir. Yine devam edeyim, benim kendim eğer beni sınırlandırıyor, bu güç ve iradeyi benim elimden alıyorsa veya toplum beni sınırlandırıyor, bu güç ve iradeyi benim elimden alıyorsa orada ahlâkın ortaya çıkması pek mümkün görünmüyor. Dolayısıyla bizim dışımızda, bizden bağımsız, bize rağmen oluşmuş olan tarafından determine edilmiş bir varlık olarak ortaya çıkıyor. Orada ahlâk yok.”¹⁴⁴

Topçu, bireysel bir çaba ile elde edilmiş olan hakikat tutumunun sonucundaki bilgeliğin asıl ahlâkîliğe giden yol olduğunu bize gösterir. Belli bir çaba ile bu

¹⁴³Nurettin Topçu, *İradenin Dâvası Devlet ve Demokrasi, 11. Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 76.

¹⁴⁴Ali Osman Gündoğan, “Ahlâk Bir Muharebe Alanıdır”, *Ahlâk Çalışmaları ve Ahlâk Felsefesi Dergisi, Cilt No:1 Sayı No:1*, 2020, s. 56.

tutumu gösterenler ahlâkî bir tutum sergileyebilir. Bunun dışındakilerin ahlâkî bir tutum sergileyebileceğini söylemek mümkün değildir; çünkü bunun dışındakiler ancak alışkanlıklara göre hareket eder.¹⁴⁵ Bu bağlamda ahlâk, çoğu zaman o çaba için sorumluluğu göze alanlar açısından o alışkanlık düzeninden çıkmayı gerektirir. Bu duruma da ancak felsefe aracılığıyla, sorumluluk alma ve irademizi kullanma ile ulaşılır.

3.4. İSYAN-HAREKET

Nurettin Topçu, bir hareket felsefecisidir. O, felsefi sisteminin merkezine hareketi (action) yerleştirir. Topçu'da insanı, evreni ve hayatı anlamının temel yolu harekettir.

“Hareket, insanla Allah’ın bir terkididir ne yalnız insan onu değiştirebilir, meydana getirebilir veya ne de yok edebilir. İnsanın tabi hali değişmemektedir. Ve değişmemek ise onun mukadderatının çaresiz ölümüdür.”¹⁴⁶

İnsanın doğal halinin değişmemek olduğundan bahseder ancak hareket ya da değişim, dönüşüm anlamındadır. İnsan doğası gereği örf, adet alışkanlıklarına yönelik yaşar, insan konfor alanına meyilli bir varlıktır.

Topçu, felsefeyi düşünce merkezli bir anlayıştan çıkarıp, hareket merkezli bir sistem haline getirir. Düşüncenin insanın bütünü olmadığını söyler, hareketi felsefesinin merkezi yapar. Çünkü hayatın merkezi de harekettir. O, sadece bilincin, insanı harekete geçirmek için yetmeyeceğini düşünür. Dolayısıyla insanı harekete geçiren ruhi bir yönün olduğu anlaşılmalıdır. Bu anlayış hem aksiyona dayalı bir ahlâk hem imanla yoğrulmuş bir psikoloji hem de dinamik bir varlık felsefesi içerir. Her hareketin ardında bir iman vardır. Bu, onun felsefesinde ahlâki ve manevi bir derinliği işaret eder. Her harekette bir iman hareketi, onun maneviyatla yoğrulmuş bir aksiyon felsefesi kurduğunu gösterir. Hareketin sahnesini organizma olarak görür. Topçu'ya göre insanda vücut, ruhi yapının bir uzantısıdır. Ona göre, hareketten ayrılmayan irade hem hareketten doğmuştur hem de hareket yaratıcıdır. Bireyin hayatı, bütünüyle hareketin eseridir. Dolayısıyla insan beden, ruh ve iman ile açıklanabilir. Bu bağlam da beden ruhi yapının uzantısıdır. İrade, hareketten

¹⁴⁵Ali Osman Gündoğan, “Ahlâk Bir Muharebe Alanıdır”, *Ahlâk Çalışmaları ve Ahlâk Felsefesi Dergisi*, Cilt No:1 Sayı No:1, 2020, s. 56.

¹⁴⁶Nurettin Topçu, *İsyân Ahlâkı*, 17. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 23; Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, 21. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 26.

doğmuştur ve yeni hareketler ortaya çıkarır. İnsan hareketlerinde içsel gerilimler, içsel çelişkiler bulunur. İnsan bazen istediklerini yapar bazen de istemediklerini yapmak zorunda kalır. Dolayısıyla insanın ahlâki, psikolojik ve varoluşsal karmaşası görülür. Bu durum insanın eksik ve çelişkili doğasına işaret eder. Hareket sayesinde insan kendini tanır.¹⁴⁷

Hareket felsefesinin kurucusu Blondel, *L'action* adlı eseriyle insan hareketlerinin aile, toplum, devlet ve insanlık basamaklarından geçerek, Allah'a doğru ilerlemede olduğunu ortaya koyar. Blondel, dinin kendi başına ve diğerlerinden ayrı bir hareket olmadığını, belki bütün hayatımıza dair bir hareket sistemi olduğunu açıklar. Blondel'in Hareket Felsefesiyle yapmak istediği, insanın tabii olarak yöneldiği tabiatüstüne ruhun bir faaliyetiyle ulaşmak ve irade ile hareket sayesinde tabiatüstüne nasıl gerçekleştirileceğini göstermektedir.¹⁴⁸

Topçu, felsefi metot ve anlayış bakımından XX. yüzyılın önde gelen sistemlerinden Hareket (action) felsefesini benimsemiş bir düşünürdür. O, ülkemizde hareket felsefesinin temsilcisidir ve hareket felsefesinin temel kavramlarını ve metodunu kullanarak genelde ahlâk sorununa özelde ise kendi ahlâk sorunlarımıza kendi kültürümüz ve değerlerimiz açısından yaklaşmıştır.¹⁴⁹ Hareket felsefesi XVIII. yüzyıldan beri Batı'da gelişen materyalist-pozitivist akımların karşısında toplumun yaşadığı zafiyet ve bundan kurtuluş yolu olarak ahlâki değerlerin yükselişinde gören spiritüalist bir felsefe akımıdır. Hareket felsefesinin kurucusu Blondel, *L'action* adlı eseriyle insan hareketlerinin aile, toplum, devlet ve insanlık basamaklarından geçerek, Allah'a doğru ilerlemede olduğunu ortaya koyar.¹⁵⁰ Blondel, dinin kendi başına ve diğerlerinden ayrı bir hareket olmadığını, belki bütün hayatımıza dair bir hareket sistemi olduğunu açıklar. Blondel'in Hareket Felsefesiyle yapmak istediği, insanın tabii olarak yöneldiği tabiatüstüne ruhun bir faaliyetiyle ulaşmak ve irade ile

---

¹⁴⁷Mustafa Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995, s. 15.

¹⁴⁸Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 62.

¹⁴⁹Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 90.

¹⁵⁰Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye, 21.Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 72.

hareket sayesinde tabiatüstüne nasıl gerçekleştirileceğini göstermektedir.¹⁵¹ Topçu bu durumu şu şekilde ifade eder:

“İradenin eseri olan her hareket mükemmele, daha mükemmel harekete doğru atılıştır. Bu, iradenin kendi kuvvetini denediği bir egzersizdir. En küçük gayreti gerektiren bir harekette bile, vücudun bütün kuvvetleri birleşir. Hareket bir iç hâli, dışa yayılmak üzere içimizde aniden doğan bir kuvvettir. İnsanın kendi dışına çıkma gayreti, sonradan kazandığı bütün eğilimlerine bütün uzvî alışkanlıklarına karşı mücadele etmekten ibarettir. Hareket saf bir kendiliğinden oluş değil, engellenmiş bir kendiliğinden oluşur. O, ferdi iradenin adeta bir özeti gibidir.”¹⁵²

Blondel, akıl ile inancı ayırmanın yapay olduğunu, pozitif bilimlerden felsefenin hakikatlerine ve dinin, deneyi aşan alanlarına kadar, her şeye ancak insan hareketlerinin ortaya koyduğu imanla ulaşmanın mümkün olacağını ifade eder. Bu anlamda din ile felsefeyi birbirine yakınlaştırmaya çalışır.¹⁵³ Topçu, hareket felsefesinin metot ve kavramlarını kullanarak, insanın eylemleri üzerinden ahlâki bir düşünce kurmayı amaçlamıştır. O, batılı bir düşünceyi olduğu şekliyle değil metodunu kullanarak kendi sistemini oluşturur. Özellikle evrensel insanın problemlerini kendi kültürümüz ışığında ele alır.

Topçu ahlâkın ilkelerinin, evrensel ilkelerden çıkarılabilir olduğundan bahseder. Bu ilkeler adalet, merhamet, ödev gibi kavramlardır. Bu ilkelerin her biri bir ahlâk düşünürleri tarafından evrenselliği kabul edilen temel ilkelerdir. Ahlâk sistemlerindeki çok çeşitli anlayış ve görüşler mevcuttur, her ahlâkın bu ilkelerden herhangi birini seçerek, ahlâkta kanunlara ulaşmayı imkânsız bırakıyor. Topçu, bu sebepten ahlâk meseleleri üzerinde her zaman tartışmaların olabileceğini söyler.

“Ahlâk için hür düşünce yetmez, hür hareket gerekir. Çünkü ahlâk sadece hür fikir değildir, hür irade ve hür harekettir. Ahlâk, hür davranışlarda kendini gösterir. Hür hareketin olmadığı yerde ahlâk da olmaz. Gerçek hürriyet, hayatımızdan kendimizin sorumlu olduğuna bilmemizdir. Hür olduğumuz için sorumlu değiliz, sorumlu olduğumuz için hürüz. Daha doğrusu, ne kadar sorumlu isek, o kadar hürüz. Sorumluluk duygusundan kaynaklanmayan hürriyet, ormandaki vahşi hayvanların hürriyetine benzetilir. Bu iki hürriyeti birbirinden ayıran tek şeyin insan vicdanından gelen sorumluluk duygusudur.”¹⁵⁴

Topçu’yu *Action* eserinde geçen bu düşünceler çok etkilemiştir. Ahlâkın sadece düşünsel bir hürriyetle değil, irade ve eylemle ortaya çıkabileceğini ifade eder. Sorumluluk ve özgürlük arasındaki ilişki “Hür olduğumuz için sorumlu değiliz,

¹⁵¹Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 62.

¹⁵²Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı, 17. Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 29.

¹⁵³Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı, 17. Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 18.

¹⁵⁴Emin Işık, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023, s. 37.

sorumlu olduğumuz için hürüz.” ifadesinde görülür. Topçu, özgürlüğün keyfi bir şey olmadığı, bilinçli ve sorumluluk taşıdığını ifade eder. Onun düşünceleri özellikle varoluşçu felsefe ile örtüşür, Jean Paul Sartre’ın “insan özgürlüğe mahkûmdur” düşüncesiyle benzerlik gösterir. Sartre’ın bu görüşüne göre insan kendi seçimlerinden sorumludur ve bu sorumluluğu alabildiği ölçüde özgürdür.

“Âlem üç şeyin bütünüdür: Varlık, düşünce ve hareket. Varlık, hareket noktası, düşünce kılavuz, iş ve hareket ise hayatın gayesi gibi görünüyor. Onsuz yaşayabilen yok. Hatta düşünce bile, varlığın dışına çıkamayarak bizzat kendi üzerine katlanan içsel bir hareketten başka bir şey midir? Hareket meselesi kendi kendini ortaya koyuyor ve kendi halini kendinde buluyor. Dünyamız hareket meselesinin halini, milyonlarca hareketle veren bir büyük laboratuvarıdır. Hareket kendi halini, kendisini yaşayan insana uzattığı ışıkla, onda doğurduğu sevinç ve ızdırap egzersizleriyle ve yine insan iradesine sunduğu zaruretlerle ortaya koymaktadır. Bu işaretlerle zaruretler bize anlayış, dava, kanun ve hayat nizamı oluyorlar; ahlak ve iman sistemi oluyorlar. Bütün irademiz, insanlığın bugüne kadar yaptığı hareketlerin telkininden çıkarılmış evrensel neticelerdir.”¹⁵⁵

Topçu’nun düşünce sistemi içinde hareket, yalnızca fiziksel bir eylem olmamakla birlikte, hareketin ahlâki, düşünsel ve ruhsal yönlerinden bahseder. Bu bağlamda onun düşünce sisteminde varlık, hareket ve düşünce birbirinden ayrılmaz bir üçlüdür. Böylelikle hareketi aşkın bir hakikat olarak görür ve hareket insanın ruhsal ve ahlâki yönden ilerlemesidir. Böylece hareket, insana sorumluluk yükler ve ızdırap gibi sevinç gibi duygu egzersizleriyle ahlâki bir bilinç doğurur.

“Tam ve gerçek hareket, önce hareketin sahibi olan insanda başlar, hareket iradesi olur. Sonsuz imkanlarla yüklü kâinata çevrilir, hareketin safhalarını meydana getirir. Hedefi sonsuzluktur, meyvesini sonsuzlukta verir. İnsan onu sonsuzluğun sınırına götürür, orada sonsuzluğa teslim eder. Bizden çıkıp hiç olmazsa aynı hareket olarak bir daha bize dönmek üzere aleme çevrilen sonsuzluğa doğru yol alan hareket, kurtarıcı olan harekettir; hür ve ahlâki olan insanca davranışımızdır. Alemde kendimize doğru yönelttiğimiz hareketler ise, insanı kâinatın tek suçlusu yapan ahlâk dışı ve kâinata karşı zalim davranışlarımızdır. İnsan gerçekte hareket ederken gözlerini sonsuzluğa dikmiş bulunuyor. Bütün ahlâki davranışlarımızın hedefi sonsuzluktur.”¹⁵⁶

Topçu’nun hareket felsefesinin özü ahlâki, ruhsal ve metafiziksel bir yöneliştir. Çünkü hareket insanın varoluşsal anlam arayışıdır. Bu bağlamda ona göre insanın gerçek anlamda hareket etmesi varoluşsal bir tercihtir ve bu tercih, sonsuzluğa uzanan ahlâki bir sorumluluk içerir. Başka bir deyişle Topçu, insanda başlayan irade hareketinin aile, toplum, millet, devlet ve sanat basamaklarından geçerek Allah'a doğru ilerleme olduğunu, genişleyen bu hareketin, sonunda evrensel bir nizama kavuşarak sahibini sonsuzluğa yöneltir.

¹⁵⁵Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye, 21.Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 22.

¹⁵⁶Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye, 21.Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 24.

3.5. İSYAN-SORUMLULUK

Ahlâkın merkezinde sorumluluk kavramı vardır. Bütün ahlâk doktrinleri sorumluluğu olumlu açıdan ele alırlar, yani şu veya bu kötü fiilin gerçekleşmesinden doğan sorumluluktan bahsedilir.

“Sorumluluk, kendimizi korumaya yarayan kuvvettir. Bir hareket sebebi değildir. Bizim anlayışımızla mesele yön değiştirmekte ve sorumluluk müsbet hale gelmektedir; o böylece hareketin bizzat sebebi olmaktadır. Bu tarzda bir sorumluluk anlayışının kaynağı, şuurdadır. Şuur, sorumluluk karşısında harekete geçmemekten dolayı kendisini suçlar. Tamamıyla bir iç hali ve sadece pasiflik olan vicdan azabı duygusuyla da bizim sorumluluk anlayışımızın hiçbir benzerliği yoktur. Çünkü, vicdan azabı ahlâki davranış sahibinden hiçbir yapıcı unsur yaratmaz. Bizim sorumluluğumuz, evrensel olmaya can atan şuurun tabiatından ayrılmaz. Hareketi evrensel nizama iten endişedir.”¹⁵⁷

Topçu’ya göre sorumluluk bilinçli insanın içinde doğar. Bu bilinç ise harekete geçmeye zorlayan içsel bir irade taşır. Sorumluluk hareketi, bilinçli insanın, evrensel düzene katkıda bulunma arzusudur. Dolayısıyla, sorumluluk hareketi pasif bir vicdan hareketi değildir, aktif bir hareketi başlatma sebebidir. Topçu’nun felsefesinde sorumluluk bireyin içinde doğan ve onu ahlâki eyleme zorlayan ilahi ve içsel çağrıdır. Onun felsefesinde, sorumluluk hareketi insanda başlar ancak insanlığı ilgilendiren evrensel nizamı sağlama arzusudur.

“Sorumluluk, düşünme faaliyetini doğurur ve insan düşündükçe, yapacağı hareket karşısında kendini daha sorumlu hisseder. O halde, kaynağı itibariyle düşünce hayatı ahlâki hayattan doğmuştur. İçgüdü, menfaat, sempati, saadet, iyilik ve vazife bunların hepsi insani duygular olduğu kadar pasifliği de ifade ederler. Oysa ahlâk, bütün bunların ötesinde ve üstünde yer alır.”¹⁵⁸

Bu bağlamda Topçu’nun ahlâk anlayışında sorumluluk, düşünce ve ahlâk arasındaki ilişkiden söz eder. Topçu, ahlâkın merkezine sorumluluk duygusunu koyar ve insan harekete geçmeden önce düşündükçe, daha fazla sorumluluk hisseder. Dolayısıyla sorumluluk ve düşünce arasında bir bağ olduğu görülür. Topçu’ya göre, düşünce ile ahlâki bir tavır arasındaki ilişki, bu tavrın ortaya çıkışı derin düşünme ile eylemin anlamını ve sonucunu değerlendirme sürecidir. Ona göre düşünmenin kaynağında ahlaki hayat vardır. Dolayısıyla insan, düşünmeye başladığında ahlâki bir temel üzerinde hareket etmektedir. Buradan hareketle ahlâk, insanı insan yapar ve bu durum sorumluluk duygusuyla başlar ve düşünceyle derinleşir. Topçu ahlâk anlayışında, pasif duygulara karşı bilinçli bir isyan, bir irade ortaya koyar.

¹⁵⁷Nurettin Topçu, *İsyân Ahlâkı*, 17. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 35.

¹⁵⁸Nurettin Topçu, *İsyân Ahlâkı*, 17. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 35.

“Sonsuzluk iradesi, hiç şüphesiz, ahlâk sistemlerinin koymuş oldukları nice sözde ahlâk ilkesiyle engellendi. Fayda, mutluluk, içgüdü, toplum bunların hepsi de insanın kurtulması gereken, insani esaret şekilleridir. Hayatın bütün kuvvetleri hareket edenin içinde ve dışındaki bu çarpışmaya sarf edildiği ölçüde ahlâklıdır. Çarpışmanın sonunda insan, kâinatı dolduran hayalleri küçümseme noktasına ulaşır ve kendisini kâinattan daha büyük hisseder. Kendisinin ve Sonsuz’a, yani Allah’a uzanan hareketinin dışında var olan her şey artık hayalden ve vehimden ibarettir. Bu hal, kendi birliğine kavuşmak için bir çeşit din değiştirir. Böylece kemale eren benlik, birliğin yolu üzerine çıkan her engele karşı koyar. Bu mücadeleden isyan hareketi, şu sözde ifadesini bulan tam bir ahlâki hareket fişkırr: “Hakikat benim: Ene’l Hakk.”¹⁵⁹

Topçu’nun ahlâk anlayışı, bireyin içinden gelen yüksek bir irade ile hakikate yönelmesi üzerine kuruludur. O, insanın özgür iradesini fayda, mutluluk, içgüdüler ve toplum gibi unsurların sınırladığını ifade eder. Dolayısıyla ahlâk, bu sınırlandırmalara karşı insanın içsel mücadelesinde ortaya çıkar. Bu mücadele sonucunda insan dış dünyadaki yanılışmaları aşar ve yalnızca Allah’a yönelen hareketi hakikat olarak kabul eder. Böylece insan, içsel bir dönüşüm yaşar.

3.6. İSYAN-ÖZGÜRLÜK

Nurettin Topçu, isyanı, insan hareketinde hürriyetin varlığı olarak görür. İsyân hürriyetin habercisidir. Eğer uysalların yanında isyancılar da varsa ve bazı ruh dünyasının kahramanları kendilerini isyankâr olmakla suçlayan insan topluluğunun tersine ıstırapı istirahat tercih ediyorlarsa, insan hareketlerindeki bu çelişki, toplum içinde bile akıntıya karşı göğüs geren bireylerin, tutsaklığının yanı sıra hürriyetin bulunduğu açık delili olarak görür.

“Toplum düzenine niye karşı gelmeli, ne diye akıntıya karşı çıkmalı? Sorusuna bu asilerin ta içinden gelen bir ses onlara şunu ilham etmiştir: insanı esaretten kurtararak bizzat insan kılmak gerekir; insanın kendi dünyasını kendi inançlarıyla kurması daha iyidir; tek kelimeyle ruhun yücelmesi, insanın Yüce Varlık’a kadar ulaşmak için yükselmesi ve gerçek anlamda kendini onda tanıması lazımdır.”

Topçu burada determinizm görüşünü savunanlara karşı:

“Kendi hareketleri tabiat ve toplum tarafından tayin edilmiş olsa bile, isyancıların hareketinde determinizmin izaha güç yetiremeyeceği bir şey vardır. Bu duruma örnek olarak Spinoza hem Yahudi hem Hristiyan cemaatine başkaldırmakta hem de toplum muhabbeti ve uysallığı öğütlemekte; böylece hür hareketi inkâr etmektedir. Burada isyancının örneğini görüyoruz.”¹⁶⁰

Topçu’nun ‘isyan’ kavramına kendisi özel anlam yükleyerek ve ahlâk anlayışını, felsefesini iç içe geçen üç ana kavram üzerine kurmuştur. Bunlar, isyan, hareket ve iradedir. Topçu da isyan ahlâkı, onun düşüncesinin ve felsefesinin hatta

¹⁵⁹Nurettin Topçu, *İsyân Ahlâkı*, 17. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 36.

¹⁶⁰Nurettin Topçu, *İsyân Ahlâkı*, 17. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 39.

yaşam tarzının önemli bir bölümünü oluşturur. Topçu, isyan kelimesine farklı bir anlam katar. Onda isyandan kastı yıkıcı, düzen yıkıcılığından yani ihtilal ve anarşi değildir. İsyân kelime anlamı ile olumsuz ve karşı gelme olarak görünse de ahlâkta irade kavramını isyan kelimesi ile ifade eder.¹⁶¹

Topçu, ahlâk meselesini Hareket Felsefesinin metodunu kullanarak ve en sonunda da onu din meselesiyle birleştirmek suretiyle çözmeye çalışmıştır. Ahlâkla ilgili çözümlerinin sonunda ulaştığı ahlâk görüşüne İsyân Ahlâkı adını verir. Bu noktada, onun görüşlerine hâkim olan hareket kavramı yerini, isyan kavramına bırakır. Çünkü hakiki anlamda hareket, bir isyan hareketi olmak durumundadır.¹⁶²

Nurettin Topçu'yu onun hareket felsefesine olan ilgisini, içinde bulunduğu siyasi şartlar ve bu şartlar karşısında oluşan fikir akımları çerçevesinden bağımsız düşünülmemelidir. Aynı zamanda Anadolu gerçeğinden ayrı ve İslâm'ın dışında da Topçu'yu anlamının imkânı yoktur.¹⁶³

---

¹⁶¹Nurettin Topçu, *İradenin Dâvası Devlet ve Demokrasi, 11. Baskı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022, s. 75.

¹⁶²Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 87.

¹⁶³Ali Osman Gündoğan, *Arafta Bir Düşünür Nurettin Topçu*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2018, s. 61.

SONUÇ

Nurettin Topçu, ahlâk alanında çalışan çağdaş Türk düşüncesi için oldukça önemli ve özgün bir şahsiyettir. Topçu'yu Türk düşünce tarihinde belli bir kalıba yerleştirmek oldukça zordur. Bu, onun çok yönlü ve topluma, inançlarına, değerlerine sahip çıkan, mücadeleci bir düşünür olmasından kaynaklanmaktadır. Topçu, esas itibarıyla bir ahlâk teorisyenidir. Onun bütün düşüncelerinin şekillenmesinde temel endişesi, ahlâktır. Ahlâk alanında Topçu'nun amacı, ahlâk problemini evrensel ölçüler içerisinde çözümlenektir. Bu konudaki düşüncelerini 1939 yılından beri yayınladığı Hareket Dergisi'ndeki yazılarıyla ortaya koymuştur. Bu yazılarında kullandığı veya başvurduğu kendine özgü kavramların bazıları olarak isyan ahlâkı, tasavvufi yaşam tarzı, Anadolu milliyetçiliği, İslâm sosyalizmi sayılabilir. Topçu aynı zamanda Batıcılık, Türkçülük, İslâmcılık, Osmanlıcılık düşüncelerinin ahlâk görüşleriyle de çatışmıştır. Ziya Gökalp'in idealize ettiği Turancılık görüşü ve I. Dünya Savaşı'nın son demlerinde oluşan ve ırk temeline dayalı milliyetçi düşünce akımlarına karşı, "Anadoluculuk" hareketinin fikir önderlerinden biri olmuştur. Benzer şekilde pozitivist dünya görüşüne de karşı çıkmış, tarihsel süreçleriyle çağdaş Türk düşüncesi ve Batı felsefesini sentezleyerek orijinal düşünceler geliştirmiştir. Onun için Anadolulu olmayan her düşünce karşısında düşünsel varlığını korumak ve kendisi olarak kalabilmek son derece önemlidir. Ortaya koyduğu bu sentez hem özgün hem de evrensel bir ahlâk sistemini işaretidir. Böylece Topçu'nun eğitim hakkındaki görüşleri ahlâkla yakın bir ilgi bağına sahiptir. Dolayısıyla Nurettin Topçu, genel olarak Türk düşüncesindeki yeri, ahlâkî kavram ve görüşleriyle bu alanda çalışacak araştırmacılar için önemli bir kaynaktır.

Bu çalışma, Nurettin Topçu'nun ahlâk felsefesinde hareket felsefesinden etkilediğini, bundan hareketle isyan ahlâkı kavramını ortaya attığını, buna karşın aynı kavram üzerinden özgün bir ahlâk felsefesi kurmayı başardığını göstermektedir. Topçu'nun düşünsel kaynaklarından birinin tasavvuf olduğu düşünüldüğünde, isyan ahlâkı kavramının tasavvuf ve hareket felsefesini bir araya getirdiği söylenebilir. Böylece hareket, sadece bir entelektüel eylem değil, kalbi ve manevi bir yöneliş haline gelir.

Nurettin Topçu'nun ahlâk felsefesindeki bir diğerk kavram iradedir. İrade gücü, ona göre insanın duygu ve düşüncelerini yaşamına yansıtmasını, düşünce ve eylemlerinin tutarlılığını ve varoluşsal istikrarını korumasını sağlayan güçtür. Bu, her yönden donanımlı olmayı gerektirir. Dolayısıyla Topçu her yönüyle ideal insanın peşindedir. O hem mesleğine aşık bir öğretmen hem bir ahlâk teorisyenidir. Onun için eğitim alanı hiçbir zaman yalnızca sınıf olmamıştır. İdeal insan yaşamın her noktasında etkindir. Topçu bu ideal insan kurgusuna felsefi anlamda Blondel, Bergson ve Massignon, tasavvufi anlamda ise Mehmet Akif, Hüseyin Avni Ulaş, Mevlâna ve Yunus Emre üzerinden ulaşmıştır. Bu düşünürlerin onun düşüncesinin şekillenmesinde etkisi büyüktür. Topçu Hristiyan mistisizmiyle beslenen Blondel'in hareket felsefesini Anadolu İslâm'ının özellikle tasavvuf yorumuyla birleştirmiştir. Massignon ile tanışması ise tasavvufa dair bilgisini artırmıştır. Böylece Topçu insanın kendini gerçekleştirmesinin imkânı olarak ahlâkı görmüş, dindar olmakla ahlâklı olmanın birbirine paralel olmadığını göstermiş ve bu hususun zorunlu olarak Müslüman olmayı gerektirmediğini ifade etmiştir. Bu türden radikal bir düşüncenin eleştirilere maruz kalacağı açıktır. Onun Anadolu sosyalizmi kavramının milliyetçi ve dindar çevrelerin keskin eleştirilerine maruz kalması bu durumun bir göstergesidir. Fakat yine de Blondel'in hareket kavramıyla tasavvuf düşüncesinin ilişkilendirilmesi ortaya yerli ve özgün bir ahlâk felsefesi çıkmasına imkân vermiştir.

Nurettin Topçu'yu yaşadığı dönemin şartlarından bağımsız düşünmemiz mümkün değildir. Filozof yaşadığı dönemin koşullarını aştığında filozof oluşundan bahsedilebilir. Topçu'nun elli sene önce bahsettiği toplumsal düzen de yaşanan durumların, günümüzün sorunlarında da hala geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Buradan hareketle o, döneminin şartlarını aşan bir filozof olduğu ve ileri görüşlülüğü tespit edilmiştir. Batılılaşma ve bireyselleşme sorunlarını ve çözüm yolları ele alınmıştır. Topçu'nun Türk düşünce dünyasında önemli bir şahsiyet olmasının temelinde kendi tarihi ve kültürünün farkındalığının yanında Batı Felsefesine de hâkimiyeti sonucunda oluşturduğu ahlâkî sistematığıdır. Batı'yı bilim, felsefe ve sanatta bilmesi ve takdir etmesinin yanında taklit edilmesine karşı olmuştur. Onun, millet tarihinde en önemli özelliği kendi kültür ve tarihinin yanında Anadolu gerçeğini bilmesi vardır. Batının ilmini alırken ahlâkının da alınmasına karşı çıkmıştır. Topçu, pozitivistin karşısında metafizik anlayışı, materyalizm karşısında

İslâm sosyalizmi kavramını ortaya koyan toplumcu Anadolu milliyetçisi ve sosyalistidir. Dolayısıyla, Topçu kendine özgü bir sosyalizm tasarımı ortaya koymuştur. Topçu'nun düşünce dünyasında felsefe, eğitim, siyaset, din, ekonomi alanında, şehir ve köy hayatındaki toplumsal değişimleri, insanı anlama ve insanlık adına yapan bir filozof olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

BİLGE, Muhittin, “Nurettin Topçu’nun Kültür ve Medeniyet Anlayışı”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi* 109. Sayı, 2005 234-243.

BİRGÜL, Mehmet, *İrade Hareket İsyan Nurettin Topçu’nun Entelektüel Biyografisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.

BİRİNCİ, Ali, *Bir İnsanla Karşılaşmak Nurettin Topçu’nun Sohbetlerinden Kalanlar*, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2021.

CEVİZCİ, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2005.

CİVELEK, Muzaffer, *Kırk Yıl Sonra Dün Gibi Nurettin Topçu*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.

DOĞAN, Mehmet, *40 Yıl Sonra Nurettin Topçu” Nurettin Topçu Bize Ne Söyler?”*, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Haziran, 2016 s. 318-319.

ERVERDİ, Ezel, *Nurettin Topçu Düünden Kalanlar ve Geleceğe Umutlar*, 2. Baskı, Dergâh Yayınları. İstanbul 2019.

ERSOY, Mehmet Akif, *Mehmet Akif Ersoy Şiir Külliyatı Safahat*, İstiklâl Marşı’nın 100. Yılına Armağan-1, Ankara 2021.

GÜNDOĞAN, Ali Osman, “Topçu ve Hareket Felsefesi”, *Hece Dergisi*, yıl 10, sayı. 109, Ankara 2006 s. 15-22.

GÜNDOĞAN, Ali Osman, “Ahlak Filozofu Olarak Nurettin Topçu”, *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*, Eskişehir 2014.

GÜNDOĞAN, Ali Osman, *Erzurum’un Yüzleri Nurettin Topçu*, Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü, Erzurum 2015.

GÜNDOĞAN, Ali Osman, *Arafta Bir Düşünür*, Altınordu Yayınları, Ankara 2018.

GÜNDOĞAN, Ali Osman, “Ahlâk Bir Muharebe Alanıdır”, *Ahlâk Çalışmaları ve Ahlâk Felsefesi Dergisi*, Cilt No:1 Sayı No:1, 2020.

GÜNDOĞAN, Ali Osman, “*Mourice Blondel’in felsefesi ve Türkiye’deki Etkisi*”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Erzurum 1991.

GÜNAYDIN, Yusuf Turan, “Bağlanma: Abdülaziz Bekkine ve Nurettin Topçu İlişkisi”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı*, sayı: 109, Ankara, 2006 s. 92-93.

IŞIK, Emin, *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*, 8. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2023.

KÖK, Mustafa, *Din Felsefesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995.

KARAMAN, Hüseyin, *Nurettin Topçu*, Kaynak Yayınları, İzmir 2010.

KARA, İsmail, *Nurettin Topçu-Hayatı ve Bibliyografyası*, 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2021.

KARA, İsmail, *Bir Ahlâk Davası Nurettin Topçu*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları 2023.

MOLLAER, Fırat, *Anadolu Sosyalizmi*, 3. Baskı, Dergâh Yayınları İstanbul 2021.

ÖĞÜN, Süleyman Seyfi, *Türkiye’de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.

SILAY, Mehmet, *Fikir Dünyamızın Yıldızlarından Nurettin Topçu*, 2. Baskı, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2011.

ŞEHSUVAROĞLU, Lütfü, *Türk Sosyalizmi ve Nurettin Topçu*, 1. Baskı, Elips Kitabevi, Ankara 2011.

TOPÇU, Nurettin, *Psikoloji*, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.

TOPÇU, Nurettin, *İsyan Ahlâkı*, 17. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.

TOPÇU, Nurettin, *Mehmet Âkif*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.

TOPÇU, Nurettin, *Millet Mistikleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.

TOPÇU, Nurettin, *Yarınki Türkiye*, 21.Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.

TOPÇU, Nurettin, *Türkiye'nin Maarif Dâvası*, 38. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020.

TOPÇU, Nurettin, *Kültür ve Medeniyet*, 16. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020.

TOPÇU, Nurettin, *Ahlâk Nizâmı*, 14. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2022.

TOPÇU, Nurettin, *İradenin Dâvası Devlet ve Demokrasi*, 11. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2022.

TOPÇU, Nurettin, *Büyük Fetih*, 21. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2023.

TOPÇU, Nurettin, *Ahlâk*, 23.Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2024.

TOPÇU, Nurettin, *Var olmak*, 37.Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2024.

ÜNVERDİ, Mustafa, “*İmanda Taklit ve Tahkik*”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Ankara 2009.

